

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
ЧЕРНІВЕЦЬКА БІБЛІЙНА СЕМІНАРІЯ
УНІВЕРСИТЕТ МОНПЕЛЬЄ (ФРАНЦІЯ)
СЛОВ'ЯНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ШТАТУ ВАШИНГТОН (США)
СУЧАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ШТЕФАНА ЧЕЛ МАРЕ (РУМУНІЯ)
ВІДДІЛЕННЯ РЕЛІГІЄЗНАВСТВА ІНСТИТУТУ ФІЛОСОФІЇ ІМ. Г.С. СКОВОРОДИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, КУЛЬТУРИ, НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ ТА
РЕЛІГІЙ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ГО «УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ РЕЛІГІЄЗНАВЦІВ»
ГО «МІЖНАРОДНА ФУНДАЦІЯ НАУКОВЦІВ ТА ОСВІТЯН»

СУСПІЛЬСТВО, ДЕРЖАВА І ЦЕРКВА: ВИКЛИКИ В ЧАСІ ВІЙНИ

Збірник тез
міжнародної наукової конференції
(м. Хмельницький, 24-25 квітня 2025 року)

Хмельницький - 2025

УДК: 316:322.2:2-67

Суспільство, держава і церква: виклики в часі війни: Збірник тез наукової конференції (м. Хмельницький, 24-25 квітня 2025 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2025. 76 с. (електронне видання)

У збірнику представлені тези доповідей учасників Міжнародної наукової конференції, яка відбулась 24-25 квітня 2025 року в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова.

Збірник адресований науковцям, здобувачам вищої освіти, релігієзнавцям, іншим фахівцям в галузі соціальних та гуманітарних наук, а також усім, хто цікавиться сучасними науковими надбаннями із заявленої тематики.

Матеріали подані в авторській редакції. Відповідальність за науковий зміст опублікованих матеріалів, достовірність викладених фактів та дотримання вимог академічної доброчесності несуть їх автори.

*Бехтєєва Анастасія Олексіївна,
здобувачка вищої освіти
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

СОЦІАЛЬНІ ІНСТИТУТИ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ У ВПОРЯДКУВАННІ СУСПІЛЬНИХ ВЗАЄМОДІЙ

У сучасному суспільстві зростає потреба в упорядкуванні соціального життя, особливо в умовах глобальних трансформацій, технологічних змін та зростання невизначеності. У цьому контексті ключову роль відіграють соціальні інститути – відносно стійкі форми організації діяльності, що регулюють поведінку індивідів і груп через систему норм, цінностей і очікувань. Їх існування забезпечує стабільність соціального порядку та передбачуваність взаємодій, створюючи основу для ефективного функціонування суспільства.

Соціальні інститути виникають на основі колективного досвіду, морально-культурних уявлень і потреб соціуму. Вони відіграють вирішальну роль у формуванні нормативної бази, яка керує поведінкою людей, формує соціальні ролі та закріплює суспільно значущі практики. Через соціальні інститути суспільство транслює цінності, підтримує зв'язок між поколіннями та забезпечує відтворення соціального порядку.

До базових соціальних інститутів належать: родина, освіта, релігія, економіка, держава та право. Кожен із них виконує специфічні функції, спрямовані на підтримку життєдіяльності суспільства. Так, інститут родини забезпечує соціалізацію, виховання та емоційне забезпечення індивідів; освіта – передачу знань, формування світогляду та професійної компетентності; релігія – моральне орієнтування та духовне єднання; держава та право – політичну організацію і регулювання конфліктів; економіка – забезпечення ресурсів і розподіл благ.

Особливість соціальних інститутів полягає в їхній адаптивності до соціальних умов. Вони змінюються у відповідь на нові виклики: глобалізацію, цифровізацію, екологічну нестабільність, демографічні процеси. Наприклад, інститут освіти активно трансформується під впливом цифрових технологій, впроваджуючи дистанційні форми навчання, цифрові платформи та моделі гнучкої освіти. Економічні інститути також оновлюються – розвивається електронна комерція, криптовалюти, платформи фрилансу, що змінюють уявлення про працю та заробіток.

Культурно-історичні особливості визначають форму функціонування інститутів у різних країнах. Наприклад, інститут сім'ї у скандинавських країнах вирізняється високим рівнем гендерної рівності, у той час як в країнах Сходу зберігається патріархальна модель. Інститут релігії у США і Франції має різний рівень впливу на державну політику, що зумовлено різними моделями секуляризації.

У періоди соціальної кризи соціальні інститути демонструють свою стабілізаційну функцію. Під час воєн, пандемій або економічних потрясінь саме інститути допомагають людям орієнтуватися в ситуації, забезпечуючи соціальний порядок і взаємну підтримку. Наприклад, у відповідь на COVID-19 освітні та медичні інститути змогли організувати нові форми взаємодії (онлайн-навчання, телемедицина), що свідчить про їхню гнучкість.

Разом з тим, сучасне суспільство стикається з деградацією або втратою довіри до окремих інститутів, зокрема політичних чи правових, що потребує переосмислення їхньої ролі та оновлення механізмів функціонування. У цьому контексті важливо не лише зберігати традиційні структури, а й модернізувати їх, враховуючи потреби людини і цінності демократичного суспільства.

Таким чином, соціальні інститути виступають не лише інструментами соціального регулювання, а й джерелом формування соціальної ідентичності, передавання культурного спадку та організації колективного життя. Їх здатність до адаптації, збереження ціннісного ядра і трансляції норм поведінки є основою життєздатності сучасного суспільства. Без ефективного функціонування соціальних інститутів неможливі соціальна стабільність, справедливість і розвиток демократичних відносин.

Список використаних джерел:

1. Гідденс Е. Соціологія. – К.: Основи, 2001.
2. Штомпка П. Соціологія. Аналіз сучасного суспільства. – К.: Ваклер, 2005.
3. Parsons T. The Social System. – Glencoe, IL: Free Press, 1951.
4. Бергер П., Лукман Т. Соціальне конструювання реальності. – К.: Основи, 1997.
5. Ігнатович С.І. Соціальні інститути в умовах глобалізації. – Львів: Світ, 2015.
6. Кравченко А.І. Соціологія. – М.: Академія, 2003.
7. Козлова Н. Соціальні зміни в інформаційному суспільстві. – К.: Наука, 2017.
8. Beck U. Risk Society: Towards a New Modernity. – London: SAGE, 1992.

Бусигін Сергій Леонідович,

аспірант кафедри філософії та культурології

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РЕЛІГІЙНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Зростання або спад релігійності має свої об'єктивні і суб'єктивні закономірності. Водночас ні соціологи [6], ні психологи не дійшли спільного погляду на «справжню природу і функціональні взаємозв'язки різних психологічних складових релігійності особистості» [4]. На це впливають щонайменше два фактори: а) домінування позитивного або негативного впливу релігії, що відбивається мало не на всіх сферах суспільного буття; б) психологія релігії включає в дослідницьку орбіту, складний спектр психологічних механізмів релігійності, зокрема свідомі, підсвідомі та несвідомі. Ситуацію ускладнює також те, що кожен із цих детермінант має власні специфічні рівні та функціональну природу.

Аналізуючи проблематику релігійної активності та визначаючи механізми психологічного захисту особистості в їх взаємозв'язках і впливах Н. Савелюк наголошує, що сучасна наукова література містить «суперечливі емпіричні дані щодо кореляцій рівнів релігійної активності (релігійності) та прояву різних механізмів психологічного захисту» [4]. Опираючись на дослідження азербайджанських науковців, проведене в середовищі студентської молоді, вона дійшла висновку, що чим вища релігійність особистості, тим більшою мірою вона використовує конструктивні механізми психологічного захисту.

У цьому контексті показові результати дослідження за листопад 2022 р., отримані Українським центром економічних та політичних досліджень імені Олександра Разумкова «Війна і Церква. Церковно-релігійна ситуація в Україні – 2022», які переконливо засвідчують, що більше половини українських громадян (59 %) наполягають на ключовій ролі Церкви в подоланні ситуації, в якій опинилися українські віряни і держава загалом [1].

Між тим, зростання рівня релігійності в українському суспільстві можна спостерігати за кожних соціально-політичних загострень, кризових явищ і турбулентних станів. Підтвердженням цьому слугують загальнонаціональні протести, як-от: Євро-Майданів або Революція Гідності. Та чи не найбільшим тригером стало повномасштабне вторгнення Росії в

Україну зі всіма впливаючими з цього наслідками – окупація, мародерство, військові злочини, терористичні акти, геноцид тощо.

Відома сучасна дослідниця і, зокрема в галузі релігійної футурології та релігієзнавчого прогнозування долі релігії в постсекулярному світі В. Титаренко, коментуючи результати соціологічного дослідження, до яких ми апелювали вище, підкреслила, що коли подібні опитування проводилися в 2014 р., то його результати підтвердили такий самий стрибок релігійності українців, як у 2022 р. І справді, тієї пори він сягнув 76%. Але вже через кілька років можна було спостерігати доволі суттєвий спад: станом на 2021 рік – 68% [1].

Таке духовно-релігійне розбалансування, на думку М. Шкрібляка, було внесено передвиборчою кампанією, коли електорату нав'язували образ «народного президента», такого собі Василя Голобородька, який насміхався з Томоса, дарованого Православній Церкві України як визнання її автокефального статусу та переконував посполитих, що жодних загроз не існує, війна ось-ось закінчиться, потрібно лише перестати стріляти в окупантів, ну подбати про гірчицю і кетчуп, що не ласувати весною сухими шашликами. Більшість суспільства в це повірило більше, ніж у Бога та Його Промисел. Але щойно на голови українців посипалися бомби і російські окупанти опинилися мало не біля Золотих воріт у Києві, рівень релігійності раптово зріс до 74 % [5, с. 346]. Про Бога і важливість релігії й, зокрема, голосу українських церков згадав і президент В. Зеленський. Йому навіть приписують вислів: «Немає такого бункера, щоб пережити відповідь від Бога. Він все бачить і відповідає» [3].

Проте науковці схильні стверджувати, що звертатися до Бога і релігії у кризові моменти та періоди найскладніших суспільно-політичних процесів, не кажучи вже про війни, катастрофи або трагедії – типова практика для кожного народу або спільноти, яка опинилася під загрозою [5, с. 346].

Найчіткішим маркером об'єктивації проблематики соціально-психологічні детермінанти релігійності (релігійної активності) та визначення механізмів психологічного захисту особистості в умовах війни, поза будь-яким сумнівом, є думки, переживання та поведінка тих, хто хоча би раз зустрічався віч-на-віч із ворогом, а отже, й смертю, але вийшов живим із бою. Відомий афоризм «В окопах під обстрілами невірних не буває» [2] – це не промовисте гасло, а доказ масового звернення до Бога та релігії.

Нам видається, що роль релігії зростатиме й після війни. І йдеться тут передусім про терапевтичну (компенсаторну) функцію релігії. Соціальний психолог О. Покальчук, пояснює це тим, що коли людина починає розуміти, що в будь-який момент може загинути, то «інтерес до смислотворючих речей підвищується» [2]. І справді, наявність у релігії потенціалу дати відповідь на кожне запитання, яке хвилює людину, само собою приводить її у відносно нормальний стан. Але чи кожна релігія (віросповідна система) має такий рятівний конструкт, а якщо має – то що виступає його джерелом?

Звісно, не кожна. Але сам факт приналежності до певної релігійної общини, на думку експертів і практиків, поліпшує психологічну ситуацію.

Війна стає не меншим викликом і для самих церков та релігійних організацій. Вона вимагає від них політичного вибору, а найперше – бути з народом. На жаль, в Україні функціонують релігійні структури, серед яких найбільша і найвпливовіша – УПЦ МП, а також низка протестантських деномінацій та нерелігійних об'єднань, які офіційно на соборному рівні (а головне на практиці) так і не засудили війну. Власне, цією їх непослідовністю й невизначеністю можна пояснити найвищий рівень довіри (49,7%) Голови Православної Церкви України Блаженнішого Епіфанія, що конвертується в загальнонаціональний вплив очолюваної ним церкви на громадську думку.

Але ПЦУ, як і кожній іншій церкві та релігійній організації, найбільше необхідно дбати про виконання покладеної на неї духовно-моральної і сотеріологічної місії. Церква має давати і вселяти надію. В умовах війни вкрай важливо стабілізувати внутрішній стан людини.

Їй потрібно допомогти перевести погляд на вищі цінності. А це може зробити лише Церква. Тому релігійна віра, релігійність залишаються надзвичайно дієвим морально-психологічним механізмом збереження та відновлення людини.

Щира комунікація, духовне спілкування, розважання допоможуть відчувати внутрішню гармонію, відчувати присутність Божу, а це означає – не лише заспокоїти та вселити мир, а й надихнути на нове життя у нових умовах і обставинах. І коли воно так буде, то й релігійність зростатиме, а не коливатися від ситуації до ситуації.

Список використаних джерел:

1. Війна і Церква. Церковно-релігійна ситуація в Україні 2022 р. URL : <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichnidoslidzhennia/viina-i-tserkva-tserkovnoreligiina-sytuatsiia-vukraini-2022r-lystopad-2022r>.
2. «В окопах під обстрілами невіруючих не буває»: чому роль релігії посилюється під час війни. URL: https://risu.ua/v-okopah-pid-obstrilami-neviruyuchih-ne-buvaye-chomu-rol-religiyi-posilyuyetsya-pid-chas-vijni_n131467.
3. Президент України до окупантів: «Немає такого бункера, щоб пережити відповідь від Бога. Він все бачить і відповідає». URL: <https://df.news/2022/03/03/prezydent-ukrainy-do-okupantiv-nemaie-takoho-bunkera-shchob-perezhyty-vidpovid-vid-boha-vin-vse-bachyt-i-vidpovidaie/>.
4. Савелюк Н. Релігійна активність і механізми психологічного захисту особистості: проблема взаємозв'язку. URL: <https://www.inforum.in.ua/conferences/18/40/272>.
5. Шкрібляк М. Історіософське осмислення Церкви, Нації та Держави в контексті постсекулярної ревіталізації релігії. Рецепції світоглядно-ціннісних орієнтирів у пошуках відповідей на виклики XXI століття : колективна монографія / за заг. наук. ред. докторки філос. н. Ольги Рупташ. Чернівці : Чернівецьк. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. С. 327–370.
6. Яремчук С.С. Релігійні практики в сучасному соціумі: інституціональний контекст: монографія. Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2020. 400 с.

Виговський Леонід Антонович,

доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

«ЗМИРЩЕННЯ» ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ РЕЛІГІЙНОГО КОМПЛЕКСУ ЯК ЧИННИК ЙОГО ПОЛІТИЗАЦІЇ

Релігія в житті соціуму, як відомо, є явищем, яке через віру особистості в дійсне існування надприродного Начала (яке богословами безапеляційно визнається джерелом буття всього існуючого та «входження» його у світ), породила особливий тип освоєння духовно-практичного засвоєння світу. Тому релігійний комплекс виконує важливу функціональну роль, оскільки у специфічній формі реалізовує систему суспільних та особистих потреб індивіда.

Для більшості конфесій спільним у світоглядно-ідеологічному плані є визнання того, що долю потойбічного існування душі зумовлює прожите людиною земне життя. Звідси і поділ світу теологами на дві протилежні частини: сакральне і мирське. Мирське розглядається як джерело зла, за яке має настати неодмінна розплата в потойбічному житті. Через те в більшості конфесій (особливо в їх ранніх формах існування) підкреслюється гріховність земного буття, його тимчасовий характер. Тому священнослужителі, виходячи з

цього, акцентують увагу мирян на тому, що обмеження спілкування з ним (як з формою зла) дозволить їх душам потрапити в рай. Звідси і пропаганда аскетизму як своєрідної форми «втечі від світу», що розглядається як ефективна форма уникнення гріха і зла в земному житті.

Другий підхід виходить з того, що визнає певну самоцінність світу аргументуючи це тим, що Бог дав людині не тільки душу, але й фізичне тіло. Тому, виходячи з такого постулату, потрібно визнати реальність земного буття з його спокусами та насолодами. З цих позицій теологи не заперечують потребу входження людини у світ з метою задоволення життєво необхідних потреб, щоправда, за умови постійної боротьби з гріхом. Зрозуміло, що такий підхід певним чином відображає здатність релігійного феномену відповідати на зміни в житті суспільства та людини, асимілювати світські елементи, трансформувати їх відповідно власним запитам. Саме тому в усі часи релігія включала в себе власне не лише релігійні, а й мирські, зокрема, політичні, моральні, естетичні, господарські, правові, екологічні елементи.

За умов постмодерну релігійні інституції та організації у своїй діяльності змушені все більше виходити за межі того, що характерне лише для релігії. Це пояснюється тим, що у своїй функціональності вони все більше змушені переорієнтовуються з раніше вертикального підпорядкування відносин «Бог – людина» на горизонтальні «Людина – людина». А це закономірно веде до зменшення в ній сакральних елементів і збільшення земних. Тому у такому випадку об'єктивно отримує подальший розвиток процес «змирнення» функцій релігійних організацій. Він об'єктивно відображає поглиблення процесу «входження людини у світ» з метою задоволення його земних потреб. Через те нині в багатьох релігійних організаціях та інституціях, під впливом реального життя, відбувається переосмислення цінностей земного життя, що часто веде до відмови від раніш однозначної негативної оцінки. До прикладу, нині римо-католицька церква прагне сприяти «входженню у світ» своїх мирян. Тому вона пропонує своїм мирянам брати повноправну участь в процесі управління державою, її структурами. Більше того, її священнослужителі пропонують віруючим брати безпосередню участь в удосконаленні форм діяльності громадського життя, послуговувати справи подальшої демократизації всіх сфер діяльності суспільства. Такий підхід офіційно був узаконений рішеннями Другого Ватиканського собору. На ньому Іван XXIII (11 жовтня 1962 р.) проголосив, що метою собору є оновлення церкви та її розумна реорганізація, аби церква могла продемонструвати своє розуміння розвитку світу і приєдналася до цього процесу. Також він висловив побажання щодо того, щоб результатом собору стала відкрита світові церква [1]. Тому в рішеннях собору зазначається, що «мир'яни не повинні відмовлятися від участі в громадському житті, в економічній, соціальній, законодавчій, адміністративній та культурній сферах, маючи на меті на особистому та державному рівні пропагувати суспільне благо» [2]. Через те в обов'язок сучасних католиків вже входять такі світські елементи як пропаганда та захист таких суспільних цінностей, як громадянський порядок, мир, свобода та рівність, повага до людського життя та довкілля, справедливість та солідарність. «Антрополого-пантеїстична теологія наголошує, - слушно зазначає П.Павленко, - що традиційне віровчення християнства сьогодні є застарілим, оскільки строго розмежовує земне і небесне. Обстоювана Новим Завітом ідея про зречення «цього світу» на користь єднання зі світом божественного буття, з Богом як абсолютним Добром нині є неприпустимою, бо ж справжнє призначення християнства нині мусить зводитись не до того, щоб виривати людину з тенет матеріальності, а навпаки – спрямовувати, надавати їй відповідні смисли на плідне життя у світі» [3, с. 5]. Тому, виходячи з такого підходу, все більше мирян участь у політичних заходах розглядають в контексті «богоугодної справи».

Варто підкреслити, що проблема діалектичної взаємодії релігії і політики в історії людства не є новою, оскільки «взаємодія політики і релігії на різних щаблях історії зумовлена спільністю багатьох особливостей їх існування та функціонування» [4]. І хоч церква власне

не є політичним інститутом (за певним виключенням), але, як свідчать практика, вона здатна мати суттєвий вплив (а в деяких випадках і вирішальний) на стан та активність політичного життя суспільства. Тому на практиці ми бачимо як росте вплив релігійного чинника на політичне життя країни, так і вплив окремих політиків і партій на релігійне життя. Через те у суспільстві через «змирщення» функцій релігії відбуваються процеси «релігієзації» політичних структур та «політизації» релігійних.

Щодо «релігієзації» політики, то вона проявляється насамперед в тому, що політичні діячі, політичні партії у своїй практичній діяльності розраховують на підтримку майбутнього електорату. І хоча релігійні організації не є суб'єктами політичного процесу в нашій державі, але вони можуть підтримати певні політичні сили. Політики змушені враховувати те, що серед електорату є досить багато віруючих людей, тому говорять про їх інтереси, в тому числі і релігійні. Більше того, обіцяють у разі обрання їх вирішити. «Всі президенти України (включаючи теперішнього), - слушно зазначають політологи С.Телешун та С.Гаврілова, - прем'єр-міністри, депутати, і навіть кандидати в депутати так або інакше, більшою або меншою мірою демонстрували і демонструють свою прихильність до релігії та релігійних інституцій і впроваджували й впроваджують релігію у публічний дискурс» [5]. До цього необхідно додати те, що і духовенство та частина мирян таку ситуацію використовують, оскільки у своїй діяльності прагнуть заручитися підтримкою певних політичних сил. Тому маємо випадки, коли церковні ієрархи відкрито підтримують «правих», «лівих» та поміркованих політиків.

Щодо політизації релігії, то вона проявляється насамперед в участі у політичній діяльності служителів культу, релігійних організацій. А також у спробах церкви брати безпосередню участь у процесах вирішення власне політичних та соціальних конфліктів. Наглядним свідченням політизації релігії в державі є існування партій конфесійного спрямування, наприклад. Християнсько-демократичної партії України, Республіканської християнської партії України, Української християнсько-демократичної партії, Партії мусульман України тощо.

Як свідчить практика, політизація церкви (в умовах нерозвинутої демократії) не завжди сприяє росту її авторитету. Більше того, часто втручання церкви у суспільні процеси сприяє загострюванню політичної боротьби саме на світоглядно-ідеологічних засадах. Це може спровокувати духовну кризу, що слугує зниженню морального потенціалу релігійних організацій. Також, негативним наслідком політизації релігії в державі є гострі міжконфесійні протистояння, які зумовлені не лише майновими суперечками, а й, часто, втручанням в них певних політичних сил з метою використання в політичній боротьбі релігійного чинника.

Отже, «змирщення» функціональності релігійного комплексу слугує процесам «релігієзації» політичних структур та «політизації» релігійних. Вони у світоглядному та інституційному вияві спроможні бути інструментами соціальної і політичної консолідації громадян України. Водночас, у них закладений значний потенціал конфліктогенних чинників загострення соціальної ситуації в державі, регіонах. Тому релігійним організаціям було б бажано виконувати функцію морального авторитету, що дозволяє їм стояти над такими процесами.

Список використаних джерел:

1. "Церква - це не музей, це живий сад, за який потрібно дбати, розсаджувати його, пильнувати за ним", - отець Лазар Громадський, ЧСВВ. URL: <https://radiomaria.org.ua/cerkva-ce-ne-muzei-ce-jivii-sad-za-yakii-potribno-dbati-rozsadjuvati-iogo-pilnuvati-za-nim-otec-lazar-gromadskii-chsvv-7272>
2. Йозеф Кардинал Ратцінгер, Тарнісіо Бертоне. Миряни і політика. Доктринальні зауваги щодо деяких питань стосовно участі католиків у політичному житті. *Арка*. № 7. (65). 2003.

3. Павленко П.Ю. Від небесного до земного: зміна євангельських парадигм у сучасному християнстві. Київ: Українська асоціація релігієзнавців, 2024. 143 с.
4. Лисенко Л. Особливості взаємодії політики і релігії: історія та сучасність. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/1603/1/%D0%9E%D0%A1%D0%9E%D0%91%D0%9B%D0%98%D0%92%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%86%20%D0%92%D0%97%D0%90%D0%84%D0%9C%D0%9E%D0%94%D0%86%D0%87%20%D0%9F%D0%9E%D0%9B%D0%86%D0%A2%D0%98%D0%9A%D0%98%20%D0%86%20%D0%A0%D0%95%D0%9B%D0%86%D0%93%D0%86%D0%87.pdf>
5. Телешун С.О., Гаврілова Н.С. Політична культура і місце церкви в нових суспільних викликах. URL: http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2012/10/blog-post_27.html

*Гоберман Давід Львович,
незалежний дослідник*

ПОЧАТКИ АНАЛІЗУ РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ № 4-Р/2022 ВІД 27 ГРУДНЯ 2022 РОКУ

Рішення КСУ № 4-р/2022 є складним, таким що торкається багатьох питань відносин держави і релігійних організацій і тут я розгляну тільки те, як КСУ при прийнятті цього рішення використовує практику Європейського суду з прав людини.

Нагадаю, що дане рішення прийняте КСУ у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України Закону України «Про внесення зміни до статті 12 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» щодо назви релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України». В рішенні використовується рішення ЄСПЛ (надалі — Суд) у справі Ільїн та інші проти України /Ilyin and Others v. Ukraine від 17 листопада 2022 року (заява № 74852/14).

Далі необхідно звернутися до норм Закону України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (далі — Закон № 3477-IV) [1]. Серед проблем користування практикою Суду, виникає питання про спосіб такого використання зазначений в нормах статей 17 і 18 Закону № 3477-IV. Так, статтею 17 Закону передбачено, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права, а статтею 18 зазначено, що для цілей посилання на Рішення та ухвали Суду та на ухвали Комісії суди використовують переклади текстів рішень Суду та ухвал Комісії, надруковані у виданні, передбаченому в статті 6 цього Закону. У разі відсутності перекладу Рішення та ухвали Суду чи ухвали Комісії суд користується оригінальним текстом.

Стаття 6 Закону № 3477-IV передбачає, що з метою виконання заходів загального характеру держава забезпечує переклад та опублікування повних текстів Рішень українською мовою спеціалізованим у питаннях практики Суду юридичним виданням, що має поширення в професійному середовищі правників. Україна як член Ради Європи з 1995 р. здійснює офіційний переклад тільки тих рішень Суду, що прийняті щодо України. Безпосередньо таким перекладом займається Міністерство юстиції України як головний орган у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну правову політику, державну політику з організації примусового виконання рішень судів. На офіційному сайті вказаного відомства розміщені рішення Суду, прийняті щодо України [2].

Компетенцію Міністерства юстиції України, можна встановити з Положення про це відомство від 2 липня 2014 р. № 228, згідно якого було воно наділено повноваженнями щодо офіційного опублікування нормативно-правових актів, чинних міжнародних договорів України, рішень Суду щодо України [3]. Хоча всупереч вищевказаному положенню, як свідчить практика, не всі рішення Суду щодо України опубліковуються в цьому офіційному виданні, а лише ті, які мають повний офіційний україномовний переклад. І на сьогоднішній день переклад рішення Суду у справі Ільїн та інші проти України /Ilyin and Others v. Ukraine від 17 листопада 2022 року (заява № 74852/14) на офіційному сайті Міністерства юстиції відсутній.

В самому тексті рішення КСУ містить тільки лаконічний переклад одного параграфу з рішення Суду: „Сам факт того, що держава вимагає від релігійної організації, що бажає бути зареєстрованою, узяти назву, яка унеможлиблює введення в оману вірян та суспільство загалом і завдяки якій є можливим її відрізнити від уже наявних організацій, у принципі, можна вважати виправданим обмеженням її права вільно обирати свою назву“ [4]. Втім нам, щоб зрозуміти хоча б для цілей аналізу суть того рішення Суду, досить використовувати самостійний переклад. Текст дуже простий і досить Google Перекладача. Додатково можна використовувати короткий зміст рішення, викладений у виданому Верховним Судом “ОГЛЯД рішень Європейського суду з прав людини (серпень – грудень 2022 року)”[5].

Так от, заявники Ільїн та інші, послідовники релігійної громади Церкви об’єднання у 2009 році безуспішно звернулися до Київської міської державної адміністрації із заявою про реєстрацію юридичної особи під назвою «Асоціація Святого Духа за об’єднання світового християнства в Оболонському районі м. Києва». Їхні скарги були відхилені. Подальшу заяву про реєстрацію під новою назвою “Релігійна громада “Церква об’єднання” в Оболонському районі м. Києва” також було відхилено. З вищезгаданих текстів можна зрозуміти, що заявники намагалися синтезувати нову релігію, як була б сумішшю рис східних релігій з елементами християнства та протиставлялися християнським конфесіям. І відмова ґрунтувалася на вимогах до назви юридичної особи. А саме - юридична особа повинна мати своє найменування, яке містить інформацію про її організаційно-правову форму а організаційно-правова форма юридичної особи - це визначена нормами права сукупність пов'язаних між собою елементів (ознак), яка дає підставу у зовнішньому прояві вирізнити один вид юридичної особи від іншого. Саме тут, при використанні назви організаційно-правової форми, можуть виникати порушення, які вводять в оману громадян і широку громадськість та не дають змогу відрізнити одну організацію від уже наявних організацій. Наприклад — організація, яка по статуту буде займатись профспілковою діяльністю, не може використовувати в назві релігійні терміни. При реєстрації юридичних осіб реєстратор використовує Класифікатор організаційно-правових форм господарювання (КОПФГ) [6], який містить всі організаційно-правові форми юридичних осіб та їх відокремлених підрозділів. І повертаючись до заявників Ільїн та інші, на основі експертизи їм було відмовлено в реєстрації через те, що на думку державних органів, **їх організація згідно статуту не є релігійною організацією**. Базуючись на оригінальній назві громади, а також на певних положеннях статуту громади, реєстраційні органи встановили, що громада оголосила себе міжконфесійним об’єднанням, і вказали, що національне законодавство не допускає реєстрацію таких міжконфесійних утворень як релігійних громад, що це скоріше екуменічна християнська асоціація. Таких проблем і суперечок не виникає у інших юридичних осіб, їх статус і форми більш-менш чітко визначаються законодавством. Проблеми є через проблеми із законодавчим визначенням такого суспільного явища як релігія і через існування в релігійному законі того сумнівного за правовою якістю механізму проведення експертизи релігійних організацій. Предметом спору є не назва організації і не її організаційно-правова форма, а можливість віднесення громади до релігійної організації.

Виходячи з вищенаведеного, можна зробити висновок, що КСУ в цьому випадку використав рішення Суду як декорацію власного рішення, просто “заради посилення”, без осмислення первинного змісту самого рішення. І надалі своїм рішенням КСУ, разом з депутатами Верховної Ради, виводить формулу презумпції вини юридичної особи релігійної організації, яка незалежно від своїх дій чи вчинків, повинна доказувати відсутність вини в залежності від сторонніх обставин, які проходять без її волі. Це потребує подальшого аналізу.

Список використаних джерел:

1. Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#o130>
2. Захист інтересів держави в Європейському суді. РІШЕННЯ ЩОДО УКРАЇНИ, ВИНЕСЕНІ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ <https://minjust.gov.ua/m/rishennya-schodo-ukraini-vineseni-evropeyskim-sudom-z-prav-lyudini>
3. Положення про Мінюст <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text>
4. Рішення Конституційного Суду України № 4-р/2022 від 27 грудня 2022 року <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va04p710-22#top>
5. Верховний суд. “ОГЛЯД рішень Європейського суду з прав людини (серпень – грудень 2022 року)” https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Oglyad_ESP_L_08_12_2022.pdf
6. Класифікатор організаційно-правових форм господарювання (КОПФГ) у поточному році <https://zkg.ua/klassifikator-orhanizatsijno-pravovyh-form-hospodaryuvannya-kopfh/>

Горохолінська Ірина Володимирівна,

докторка філософських наук, доцентка, доцентка кафедри філософії та культурології
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

СОЦІАЛЬНІ ІНІЦІАТИВИ ЦЕРКОВ ПЕРЕД ЛИЦЕМ ВИКЛИКІВ ВІЙНИ

«За свідченням Господа нашого Ісуса Христа, не може бути миру і єдності між добром і злом, між темрявою і світлом. Не може бути миру з дияволом. Зло не зникає саме собою – йому треба протидіяти. Ісус Христос під час Свого земного життя не примирявся зі злом, Він відкидав Його, відкрито виступав проти неправди, доводив і Своїми ділами свідчив правду»

Митрополит Епіфаній

Упродовж століть Церква виступала однією з найстабільніших форм соціальної організації, виконуючи не лише духовну, місійно-сотеріологічну, а й суспільно значущу функцію. Як соціальний інститут, вона формує і підтримує моральні норми, забезпечує символічну легітимацію суспільного порядку, впливає на міжособистісні й міжгрупові стосунки, а також може стати активним агентом регулювання кризових явищ у соціумі. Церква інтегрує спільноти через ритуали, спільні традиції, інші механізми солідарності й мережі підтримки, пропонуючи моделі поведінки та орієнтири світоглядних смислів, які виходять за межі індивідуального досвіду. У контексті постмодерного суспільства вона трансформується, відповідаючи на виклики секуляризації, плюралізму та глобалізації, однак водночас зберігає здатність впливати на суспільну динаміку – особливо в умовах соціальних потрясінь, воєн або міграційних криз. В життєсвіті сучасної України, що переживає виклик

неспровокованої, жорстокої військової агресії, стикається із болем значних втрат та пошуку відповідей на ідентичні й аксіологічні питання, саме Церква дедалі виразніше постає як осередок духовної підтримки, соціальної взаємодії та культурної консолідації.

Аналітики центру Разумкова за результатами соціологічного опитування «Українське суспільство, держава і церква під час війни. Церковно-релігійна ситуація в Україні-2024», оприлюдненого в січні 2025 р. чітко підкреслюють: «Громадяни України вважають, що провідне або важливе місце в діяльності церкви, релігійного об'єднання повинно посідати соціальне служіння, допомога людям, їх підтримка... Оцінюючи, які види соціального служіння церков, релігійних об'єднань, на їхню думку, найбільш важливі для суспільства, найчастіше респонденти називали психологічну допомогу (67%) та захист вразливих груп (людей, що постраждали від насильства, бездомних, переселенців тощо) (46%). Ще 33% назвали релігійну освіту, 30% – виховання дітей, 25% – матеріальну допомогу, 9% – організацію дозвілля, 6% – професійну орієнтацію та навчання» [1, с. 12]. Прикметно, що 49% респондентів дали відповідь, що їм відомо про ситуації, коли релігійні громади (будь-якої релігійної належності) після початку широкомасштабної війни росії проти України надавали допомогу Збройним силам України. Найчастіше відповідають, що їм відомо про такі випадки, жителі Західного регіону (78%), вірні УГКЦ (86%) [Див.: 1, с. 14]. Іншими важливими аспектами соціально значущої діяльності церков в умовах війни респонденти називають надавання соціальної допомоги ВПО (38%), підготовка та надання їм прихистку (36%), залучення гуманітарної допомоги із-за кордону (30%), надання допомоги соціальним чи медичним закладам (25 %) тощо.

Звичайно, що цей перелік не вичерпує усіх тих напрямків соціального служіння, які українські церкви активізували перед лицем викликів війни.

Ми можемо виділити такі їхні загальні блоки:

Соціально зорієнтована просвіта у соціальних мережах та інших медіа. Публікації лідерів українських релігійних організацій на сторінках Facebook чи Instagram, інтерв'ю та публічні звернення на кшталт тих, цитата з яких стала епіграфом до наших рефлексій, мають чіткий соціальний вектор і сприяють просвіті українських громадян, які вважають цих лідерів моральними авторитетами та лідерами думок. Вони також мають ефект підтримки духу надії та сили у зраненому суспільстві

Гуманітарна підтримка у найрізноманітніших формах: благодійні фонди адресної допомоги ЗСУ, програми матеріальної підтримки постраждалих від війни, налаштування каналів міжнародних гуманітарних донацій тощо.

Психолого-реабілітаційна підтримка: капеланські служіння, організація заходів психоемоційної підтримки та реабілітації і багато іншого.

Соціально значуща церковна дипломатія. Співпраця із лідерами закордонних релігійних організацій, що можуть бути посередниками в дипломатичних перемовинах щодо допомоги тим українцям на окупованих територіях, які хочуть виїхати звідти, поверненні полонених (військових та цивільних) й викрадених дітей тощо.

Капеланські місії за кордоном для задоволення релігійних потреб українських біженців.

Тобто, в часі війни, українські церкви, у своїй більшості, не залишилися осторонь запитів своїх вірних на соціально активну діяльність, що б демонструвала ідеали такого служіння, коли моральний авторитет слова й духу підкріплюється авторитетом практики та дії. Хоча, звісно, є й тіньова сторона соціальних резонансів певних релігійних організацій, що якраз і підсвітилася широкомасштабним вторгненням, котре не дозволяє половинчастих ні наративу, ні рішень, адже сторона зла (до того ж тотального) в цій війні є очевидними; жертва та агресор – чітко відомі.

З одного боку, українська церква постає не лише як осередок духовної підтримки, а й як агент соціальної дії, здатний оперативно реагувати на потреби травмованого суспільства. У відповідь на зростання запиту на публічну і практичну релігійність, більшість українських церков активізували форми відповідального соціального служіння ближньому в конкретних історичних обставинах. Благодійні ініціативи, волонтерські мережі, психологічна підтримка, капеланське душпастирство на фронті та в тилу – усе це стало не лише виявом емпатії, але й спробою перевести богословські принципи в площину конкретної дії. При цьому моральний авторитет церков у суспільстві дедалі більше залежить від відповідності між риторикою і практикою: між проголошуваними цінностями та реальною участю у спротиві злу. А з іншого боку, – війна проявила не лише потенціал, а й межі соціального служіння: вона виразно окреслила лінії відповідальності та оголила амбівалентність тих релігійних інституцій, які уникали однозначної етичної позиції. В умовах, коли сама природа зла тотально увиразилася, а межа між жертвою і агресором – незаперечною, Церква в українському суспільстві більше не може лишатися лише «храмом для душі», а покликана бути простором дії, солідарності та історичної правди.

Список використаної літератури:

1. Razumkovcentre. Українське суспільство, держава і церква під час війни. Церковно-релігійна ситуація в Україні-2024 (Інформаційні матеріали). Київ, 2024. 115 с. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2025/01/28/2024-Religiya-religion-FIN.pdf>

Гречанюк Катерина Юрївна,

здобувачка вищої освіти

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ТЕНДЕНЦІЇ РЕЛІГІЇ Й РЕЛІГІЙНОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Нова хвиля релігійних перетворень завдала значного впливу на буття сучасних націй. І як не дивно, релігія залишається однією із найважливіших рушійних сил у суспільстві навіть у модернізованому світі. Відомо, що сучасне суспільство знаходиться в періоді глибоких трансформацій, які стосуються не лише політичної, економічної чи культурної складової, а й духовного світогляду. Саме тому питання релігійності є досить знаковим у реаліях сьогодення України та міжнародного простору.

Масштабні зміни глобалізаційних процесів міжкультурного обміну призвели до виокремлення чітких тенденцій у розвитку релігії новітнього покращення. І для початку, слід зазначити про перший аспект таких особливостей, а саме про релігійний плюралізм. Це проявляється у вияві факту співіснування різноманітних віросповідань, релігійних течій та конфесійних уставлених порядків [1]. Населення різних частин світу має доступ до започаткованих духовних традицій, які склалися у них споконвічно, що викликає значне поліпшення у веденні міжрелігійних домовленостей між представниками світових конфесій. Також це може формувати і вороже ставлення до відмінних ідей і сповідувань у площині політико-ідеологічних суперечностей, але при правильному налаштуванні механізмів толерантності цього можна уникнути.

Варто також зазначити і про процес секуляризації, що широко пропагується у суспільному житті. Він пояснюється зменшенням центрального місця релігії в існуванні людини. Фактично відбувається відокремлення віри від політичної компетенції, освіти та моральних цінностей, що набуло помітного поширення у XXI ст. Проте, секуляризація не завжди означала негативний вплив релігії, а навпаки її модифікацію - від загальнообов'язкового до індивідуального прийняття.

З цього випливає наступна частина сучасних тенденцій розвитку релігії, яка обумовлює особистісну релігійність. Адже з подальшим пізнанням освіченості, людина все частіше обирає свій шлях, релігійні традиції та основну віру самостійно, тобто за тими складниками, які відповідають саме її свідомим уподобанням. У результаті релігія набуває індивідуального характеру і краще закарбовується, аніж та, яка містить суто інституційне наповнення [2].

Ні для кого не секрет, що з відкриттям інформаційно-комунікаційних технологій з'явилося досить багато диджиталізованих функцій. Особливо для релігійної сфери стало поштовхом для започаткування онлайн-трансляцій та форумів для проповідування різноманітних богослужінь. Через значний потенціал соціальних мереж тут навіть проглядається питання релігійної самоідентифікації. У зв'язку з мінливістю віросповідань серед молодого покоління населення, цифровізовані форми взаємодії допомагають краще зрозуміти релігійну участь і налагодити формат комунікації, який буде доступніший для сприйняття.

У багатьох країнах, зокрема, і у нашій державі релігійність відображає вагомий прояв національної ідентичності. Церковне життя стає символом багатогранного відродження й культурної спадщини окремого народу. А в Україні віра для багатьох не лише є виявом духовного збагачення, а й патріотизмом. Це часто проявляється у благодійних ініціативах та волонтерських рухах під час війни.

Отже, проаналізувавши складники релігії у вимірі сучасності, можна зауважити, що вона є складним явищем, що з часом зазнає численних змін. Релігійна свідомість громадян продовжує жити і розвиватися багатьма способами. А сама віра залишається ключовим фактором визначення індивідуальної практики й духовної стабільності в процесі модерних трансформацій.

Список використаних джерел:

1. Шавріна І. В. Трансформація релігійної свідомості в сучасній Україні / І. В. Шавріна // Гілея: науковий вісник. - 2019. - Вип. 142(2). - С. 197-200.- Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2019_142%282%29__41
2. Горохолінська І. В. Сучасна європейська релігійність: синергія раціонального та ірраціонального / І. В. Горохолінська // Гілея: науковий вісник. - 2019. - Вип. 145(2). - С. 35-39. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2019_145%282%29__9

Гринчик Софія Вікторівна,

здобувачка вищої освіти

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

САМООЦІНКА ЯК СОЦІАЛЬНИЙ КОНСТРУКТ

У центрі уваги багатьох сучасних досліджень у сфері соціології, психології та культурології все частіше опиняється особистість не як окрема автономна одиниця, а як результат складної взаємодії з соціальним середовищем. Одним із ключових елементів цієї взаємодії є самооцінка — тобто уявлення людини про власну цінність, значущість, здібності та соціальну роль. Ця тема є особливо важливою для глибшого розуміння того, як індивід сприймає себе в контексті соціальної взаємодії — не лише через призму внутрішніх переживань, а й як результат впливу зовнішніх чинників.

Традиційно вважалося, що самооцінка — це внутрішня риса, яка формується під впливом особистого досвіду, сімейного виховання та вроджених особливостей. Але сучасні підходи, особливо в межах теорії соціального конструктивізму, пропонують інше бачення:

самооцінка є продуктом соціального середовища, вона виникає в процесі взаємодії з іншими людьми, у контексті очікувань, норм і символів, що циркулюють у суспільстві. Відчуття власної гідності або, навпаки, неповноцінності часто є відображенням соціального «дзеркала» — того, як нас сприймають інші. [1, с. 31].

Особливо важливим це стає у XXI столітті — добу гіпермедіа, цифрових ідентичностей, соціальних мереж та швидкоплинних змін. Люди все частіше звертаються до зовнішніх джерел — Instagram, TikTok, коментарі в соцмережах — щоб визначити, ким вони є, наскільки вони «успішні» чи «достойні». Багато хто неодноразово ловив себе на тому, що порівнює себе з ідеалами, які транслуються в медіа. Це викликає запитання: наскільки самооцінка є дійсно автентичною, а наскільки вона — результат впливу зовнішнього середовища? [5, с. 91].

Метою даного дослідження стало вивчення самооцінки як соціального конструкту — тобто як явища, яке формується не лише в особистому, а й у соціальному контексті. Необхідно було глибше зрозуміти, як саме соціальні інститути — такі як сім'я, школа, ЗМІ, робоче середовище — впливають на уявлення людини про себе. Додатковий інтерес викликає виявлення механізмів соціального впливу, що мають найбільше значення в цьому процесі.

Актуальність цього дослідження важко переоцінити. У світі, де постійно змінюються уявлення про «норму», де особисте життя дедалі більше опиняється в публічному просторі, питання самооцінки набуває нового значення. Вона впливає на психічне здоров'я, соціальні ролі, рівень адаптації в суспільстві. Дослідження показують, що у сучасних умовах самооцінка все більше залежить від зовнішніх чинників — від того, як нас оцінюють, лайкають, репостять [4, с. 22].

Науковці Мід і Кулі підкреслювали значення так званого «дзеркального Я» — уявлення про себе, яке базується на тому, як нас сприймають інші. Саме ця концепція особливо актуальна в цифрову епоху [3, с. 57].

Ми живемо в час, коли соціальні мережі не лише відображають наше життя, а й активно формують наші уявлення про нього. Люди, особливо підлітки, все частіше будують власну ідентичність на основі цифрового образу, який не завжди відповідає реальному «Я». Це породжує феномен подвійної ідентичності, що призводить до внутрішнього конфлікту, зниження самооцінки та тривожності [5, с. 91].

Крім медіа, важливу роль у формуванні самооцінки відіграють інші соціальні інститути. Сім'я як первинний агент соціалізації впливає на формування уявлень дитини про саму себе ще з раннього віку. Саме в родині закладаються перші моделі поведінки, реакцій на успіхи й невдачі. Позитивна підтримка з боку батьків сприяє формуванню адекватної самооцінки, тоді як постійна критика або знецінення можуть призвести до заниженого уявлення про власну цінність.

Освітнє середовище також є значущим чинником. У школі та університеті індивід взаємодіє з однолітками, педагогами, стикається з оцінюванням і конкуренцією. Ці умови часто сприяють не лише розвитку пізнавальних навичок, але й впливають на становлення «Я-концепції». Наявність шкільного булінгу, нерівність у ставленні з боку викладачів чи нерозуміння з боку однокласників можуть суттєво травмувати психіку і негативно позначитися на самооцінці [6, с. 109].

Не можна оминати увагою і робоче середовище, де доросла людина проводить значну частину свого часу. Тут самооцінка формується в контексті професійної реалізації, соціального статусу, визнання колег і керівництва. Успіхи в кар'єрі можуть зміцнювати позитивне уявлення про себе, тоді як постійне відчуття невдач або відсутність зворотного зв'язку — сприяти розвитку відчуття неповноцінності.

Враховуючи всі зазначені чинники, можна зробити висновок, що самооцінка — це не просто індивідуальний психологічний параметр. Вона є частиною ширшого соціального

процесу, який охоплює і виховання, і освітню політику, і те, що ми бачимо на екранах смартфонів. Саме тому важливо не лише теоретично осмислювати це явище, а й активно впроваджувати заходи, спрямовані на формування здорової самооцінки — зокрема, в освіті, у родинному вихованні, у сфері психосоціальної підтримки. Варто також стимулювати розвиток критичного мислення, медіаграмотності та емоційного інтелекту, щоб людина змогла свідомо протистояти зовнішньому тиску та зберегти цілісне уявлення про себе.

Самооцінка як соціальний конструкт — це виклик, який сучасне суспільство має прийняти, якщо прагне створити більш емпатичне, стійке й справедливе середовище, де кожна людина відчуває себе значущою, незалежно від шаблонів і стереотипів, які нав'язують зовнішні джерела.

Список використаних джерел:

1. Бергер П., Лукман Т. Соціальне конструювання реальності. — К.: Основи, 2004. — 352 с.
2. Кулі Ч. Людська природа і соціальний порядок. — К.: Український центр духовної культури, 2002. — 284 с.
3. Мід Дж. Розум, Я і суспільство. — К.: Основи, 2004. — 328 с.
4. Ковальчук І. Цифрова ідентичність та самооцінка в умовах соціальних мереж. — Львів: Світ, 2018. — 144 с.
5. Панасюк І. Вплив мас-медіа на формування уявлень про себе у підлітковому віці. — Науковий журнал «Психологія і суспільство», 2017. — № 3. — С. 87–94.
6. Фуко М. Історія сексуальності. — Харків: КСД, 2013. — 398 с.

Гуменюк Оксана Григорівна,

кандидатка психологічних наук, доцентка,

*доцентка кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Дана тема в теперішній час є надзвичайно актуальною, оскільки тривожність, фрустрація, страх та розпач кожного дня супроводжує українців. Незважаючи навіть на перебування у безпечному за кордоном і відносно безпечному регіоні держави. Українці у середньому демонструють настільки високий рівень стійкості і витривалості, що дивують весь світ. В основі національної стійкості покладено як впевненість в моральній правоті, так і сподівання на перемогу. У той же час, багато людей безпосередньо відчули наслідки війни — це втрата близьких і рідних, житла, домашніх улюбленців або опосередковано — співпереживанням за загиблими, руйнуванням міст, містечок і селищ, і це так чи інакше впливає на наше здоров'я, особливо — психічне. А відповідно, викликає стан перманентного стресу з яким багато хто не знає і просто не розуміє як боротися. На даний час в Україні є багато кваліфікованих психологів, які знають та можуть допомогти вирішити сучасні проблеми українців але далеко не всі це розуміють і не звертаються по допомогу до спеціалістів, а це є необхідність, оскільки з такого стану важко вийти самостійно.

Враховуючи актуальність теми, нами визначена мета дослідження: проаналізувати психологічні чинники формування стресостійкості під час війни. Досить важливо усвідомлювати наслідки та стан свого психічного стану завжди, особливо під час війни. Оскільки, війна це завжди негативні емоції і стрес для всіх, вона спричинила масові психологічні травми, включаючи посттравматичний стресовий розлад, депресію, тривожність та інші психічні розлади.

За визначенням Т. Тімченко, стресостійкість є багатограним поняттям, що включає в себе такі складові, як здатність зберігати емоційну рівновагу, стійкість до психологічного тиску, здатність долати труднощі та толерантність до невдач. О. Чернікова, досліджуючи емоційну стійкість, зосереджується на характеристиках емоційних реакцій, таких як їхня інтенсивність та якісний склад [4]. Як наголошують А. Неурова та В. Осьодло, стресостійкість – це комплексна характеристика особистості, яка проявляється в здатності успішно виконувати свої професійні обов'язки навіть у складних ситуаціях, що супроводжуються сильним емоційним напруженням [1]. А ось Л. Бучек стверджує, що психологічна стійкість – це сукупність особистісних якостей, які дозволяють людині ефективно справлятися зі стресом та досягати своїх цілей. Вона включає в себе здатність зберігати спокій, оптимізм, а також здатність приймати рішення і діяти навіть у складних ситуаціях [2].

У психології під стресом розуміють стан напруги, що виникає при загрозі або перевантаженні. При стресі порушується життєдіяльність організму (прискорюється серцебиття, дихання), але втрати самоконтролю не відбувається. Стрес виражається загальним адаптаційним синдромом, який виявляється незалежно від якості патогенного чинника (хімічний, термічний, фізичний) та має певні стадії: реакція тривоги, під час якої опір організму спочатку знижується («фаза шоку»), а потім включаються захисні механізми («фаза протишоку»); стадія стійкості (резистентності), коли за рахунок напруги систем, що функціонують, досягається пристосування організму до нових умов; стадія виснаження, в якій виявляється неспроможність захисних механізмів і наростає порушення погодженості життєвих функцій. Негативний варіант стресу називають дистрес. Водночас, незначний і нетривалий стрес може викликати активізацію діяльності, тоді він називається еустрес [3].

Стресостійкість поєднує у собі поняття стресу та стійкості. Стресостійкістю називають здатність особистості витримувати стресове напруження, адаптуватися в умовах потужних стресових факторів, а також ефективно виконувати свої функції під дією стресу. Важливим фактором стресостійкості є здатність вірно адаптовуватись та реагувати на стрес з повним збереженням фізичного та ментального здоров'я [5].

Індивідуальні особливості стресостійкості визначаються як динамічні в часі, залежні від зовнішніх та внутрішніх факторів та визначаються рівнем і розвиненістю окремих функцій цілісної системи та взаємодією визначених її чотирьох структурних компонентів – особистісного, соціального, типологічного, поведінкового.

Наявність стресостійкості надає людині можливість продуктивно працювати в умовах невизначеності, конструктивно вирішувати конфлікти, швидко адаптуватися до різноманітних умов праці, успішно організовувати та розподіляти навантаження, максимально швидко приймати рішення.

Досить важливим чинником набуття стресостійкості є підтримка близьких людей. Оскільки кожен потребує розуміння, саме соціальна підтримка безпосередньо впливає на емоційне, психологічне та фізичне самопочуття. Соціальна підтримка передбачає емоційну, практичну та інформаційну підтримку, впливає на моделювання поведінки, зменшує вплив негативних чинників та знижує рівень соціальної ізоляції.

На розвиток стресостійкості впливає ряд чинників. Основними є самосвідомість, позитивне мислення, соціальна підтримка, емоційний інтелект, навички планування та організації, а також фізичне здоров'я та ефективні методи копіngu. Самосвідома особистість здатна рефлексувати над своїми діями та вчинками, вірить у свої сили, володіє емпатією, намагається покращити міжособистісні взаємини, дотримується соціальних стандартів своєї ролі у суспільних взаєминах, ефективно спрямовує власну комунікацію.

Для подолання стресу під час російсько-української війни, корисно впроваджувати психологічні практики, наприклад: релаксацію, медитації, глибоке дихання, вправи

усвідомленості, ведення щоденника, також важлива фізична активність, наприклад: регулярні фізичні вправи, ранкова зарядка, йога, пілатес тощо. Звичайно без здорового способу життя людина буде більше піддаватися впливу стресу, тому збалансоване харчування, достатній сон, не зловживати алкоголем, тютюновими виробами, психоактивними речовинами допоможе подолати стрес.

Потрібно розвивати навички ефективного спілкування та звичайно вирішення конфліктів. Як ми комунікуємо з іншими теж впливає на наше самопочуття. Відіграє роль та реактивність організму, що змінюється в залежності від внутрішніх та зовнішніх умов. Одна і та ситуація може викликати тривогу в однієї людини, фрустрацію в іншого, конфлікт у третього. Навіть, та сама людина здатна виявляти різні стани від байдужості до психічного зриву. У такій ситуації надзвичайно важливою є соціальна підтримка, головне завдання якої – створення безпечних психологічних передумов розвитку людини як особистості та професіонала. Підтримка соціуму дозволяє людині уникнути соціальної ізоляції, завжди отримувати емоційну підтримку, розуміти, що вона ніколи не залишається самотньою навіть у важких стресових ситуаціях.

Отже, дослідження дозволяє глибніше усвідомити механізми, які допомагають людям адаптуватися до екстремальних умов. Без стресостійкості люди роблять необдумані речі, панікують, їм легко видати фейк за правдиву інформацію, ними легко маніпулювати, тим самим стресостійкість є дуже важливою. Вчені акцентують увагу на різних аспектах цього феномену: як на реакції індивіда на ситуацію, так і на якості самої ситуації. Незалежно від конкретного визначення, стрес розглядається як складний багатогранний процес, що впливає на фізичне та психічне здоров'я людини. Однак тривалий та інтенсивний стрес може призвести до розвитку різних психологічних розладів, таких як посттравматичний стресовий розлад, депресія, тривога. Тому важливо розвивати навички управління стресом та своєчасно звертатися за допомогою до фахівців. Крім психологічної допомоги, важливо звертати увагу на фізичне здоров'я, соціальну підтримку та створення сприятливих умов життя. Необхідно продовжувати вивчати механізми виникнення та розвитку стресу, а також розробляти ефективні методи його профілактики і лікування.

Список використаних джерел:

1. Боковіков А. М. Локус контролю як фактор стресостійкості при комп'ютеризації професійної діяльності / А. М. Боковіков // Психологічний журнал, 2015. №1. С. 19-27.
2. Бучек Л. І. Аналіз емоційної стійкості як прояву особливостей саморегуляції особистості: дис.канд.психол. наук: 19.00.01. К.: Київський унт ім. Т. Шевченка, 2013. С. 111.
3. Гуменюк О.Г. Основи загальної та юридичної психології: підручник. К.: КНТ, 2014. 587 с.
4. Тімченко О. В., Миронець С. М. Синдром посттравматичних стресових порушень: концептуалізація, діагностика, корекція та прогнозування: монографія. Харків: вид-во ун-ту внутр. справ, 2000. С. 268.
5. <https://genius.space/lab/stresostijkist-shho-tse-i-yak-rozvinuti/>

*Докаш Віталій Іванович,
доктор філософських наук, професор, академік АН вищої школи,
проректор з наукової роботи Чернівецької біблійної семінарії*

РЕЛІГІЙНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ, МІЖРЕЛІГІЙНИЙ ТА МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ ЯК ЗАПОРУКА ЗАПОБІГАННЯ МІЖРЕЛІГІЙНИМ ТА МІЖКОНФЕСІЙНИМ КОНФЛІКТАМ

Україна – незалежна, демократична Європейська країна. Толерантність, повага до «інших» культур, етносів, релігій саме стверджують її європейськість. Завдяки політичній та громадянській єдності, навіть в часи воєнних лихоліть, Українське суспільство не тільки виборює свою незалежність, але й захищає демократичні принципи на світовому рівні при колективній допомозі демократичних країн. Повага до інших культур, етносів, релігій, міжрелігійна толерантність є запорукою збереження української ідентичності та запобігання будь-яких протиріч та конфліктів. Релігійна толерантність як демократичний цивілізаційний принцип є фундаментом збереження та захисту культур, коли за рахунок діалогу можна досягнути взаєморозуміння, розуміння культури «іншого», поваги до «іншого» [4].

Як ніколи, особливо в часи війни, українському соціуму, щоб вистояти, зберегти свою українськість, потрібно вирішувати всі питання за рахунок діалогового консенсусу. Цьому можуть допомогти цивілізаційні досягнення релігійних культур з їх моральними засадами поваги до людини, як творива Божого, тому, щоб зрозуміти сутність означеної проблеми слід розкрити термінологічну тріадичну сутність понять: толерантність, діалог, конфлікт.

Релігія, як зазначив класик соціології Е. Дюркгейм, це ідеологічний механізм, що забезпечує солідаризацію людей і цілісність суспільства через сакралізацію базових суспільних зв'язків, де основна соціальна функція релігії – солідаризація групи, суспільства; релігія, вважав соціолог релігії Е. Дюркгейм, потрібна, щоб суспільству зберегти потребу в регулярному підкріпленні своєї цілісності. Е. Дюркгейм вважав релігію соціальним інтегратором, цілісним життєвим практичним орієнтатором; вона (релігія – авт.) – основа суспільного організму. Основне призначення релігії – забезпечення соціальної рівноваги. Звідси, дві основні соціальні функції релігії: консолідуюча (підтримання соціальної рівноваги та згуртованості) та стимулююча (витворення моральних ідеалів, здатних забезпечити соціальну динаміку) [4, с. 120].

Коли ж релігія через посередництво Церкви може виконати всі ці широкоформатні функції? Через суспільну, міжрелігійну та міжконфесійну толерантність, солідарність, уникаючи як конфесійних, так і міжрелігійних, світоглядних непорозуміння за рахунок діалогу. Релігія, як зазначив це один класик соціології М. Вебер, виступаючи в ролі соціального комунікатора, може виступати в ролі фактора соціальної динаміки і може бути генератором соціальних змін [Там само].

Посилаючись на іншого соціолога Г. Спенсера, слід нагадати, що релігія, на його думку, служить основою управління поведінкою людей, легітимуючи її традиційні форми, обґрунтовує і зміцнює національну єдність, яка повинна сприйматись як релігійна єдність. Релігія, за Спенсером, підтримує принцип соціальної безперервності, який гарантує відповідну ідентичність суспільства.

Роблячи невелике узагальнення, зазначимо, що значимість інтегративних екуменічних тенденцій в релігійному просторі відзначається тим, що без миру між релігіями не може бути миру між народами. Мир же між релігіями можливий лише як результат діалогу між ними. Це аксіоматичне твердження і є основним посилом для розуміння та розв'язання нашої проблеми [2; 4].

Враховуючи особливе місце релігії в соціумі як суспільного захисника моралі та ідентичності, що упереджує соціальні протиріччя на базі загальнолюдських цінностей, цією проблемою займалися ряд науковців.

Аналізом факторів та основних чинників виникнення міжконфесійних конфліктів і необхідності міжрелігійного та міжконфесійного діалогів займалися:

- I. Богачевська (єкуменізм і проблеми міжконфесійних відносин);
- A. Арістова (природа, вияви та шляхи врегулювання релігійних конфліктів);
- B. Докаш (плюралізм, толерантність, міжрелігійний і міжконфесійний діалог);
- B. Бондаренко (причини виникнення та подолання міжконфесійних конфліктів в Україні);
- B. Єленський (міжрелігійні відносини і толерантність в глобалізованому світі);
- C. Здіорук (конфлікти як спосіб розв'язання суперечностей);
- Л. Филипович (міжрелігійний діалог);
- A. Колодний (міжконфесійні та міжцерковні протистояння);
- M. Бабій (свобода совісті та свобода релігії);
- B. Малик (міжконфесійна та міжетнічна комунікація як форма подолання несумісних парадигм).

Показником вільного розвитку світоглядних свобод в Україні є розвинута релігійна мережа, яка навіть у воєнний час налічує понад 120 напрямків [7]. Це говорить про те, що в Україні як Конституція, так і Закон про свободу совісті та релігійні організації створили всі можливості для вільного розвитку особи за будь-якими переконаннями [2, с. 433-439].

Коли ж виникають релігійні конфлікти і діалог не захищає? По-перше, нетолерантність, відсутність культури спілкування, конфесійні заангажованості, застосування образливих термінів типу «секта», «сектанти», «деструктивні культи» окремими чиновниками, журналістами, деякими керівниками конфесій в боротьбі за сфери впливу. Який вихід із проблемних ситуацій: діалог [2], релігієзнавчі знання [1, с. 47-58], знання принципів релігієзнавчого діалогу [8, с. 533-534]; вміле використання термінів двозначного характеру [1].

Підсумовуючи, зазначимо:

1. Толерантність, повага до іншої культури, світогляду дозволяють уникнути непорозумінь.
2. Діалог як метод та здатність користуватись термінами упередять конфліктність, особливо конфесійну та світоглядну.
3. Знання риторики, конфліктології та медіації, релігієзнавства – найкращий інструмент консенсусних взаємовідносин.

Список використаних джерел:

1. Докаш В.І. Загальне релігієзнавство: навчальний посібник. – 2-ге вид. доопр., доп. – Чернівці: Наші книги, 2012. – 784 с.
2. Докаш В.І. Конфліктологія та медіація: навчальний посібник / В.І. Докаш. – Чернівці, Львів. Видавництво «Новий світ-2000», 2021 – 249 с.
3. Докаш В.І. Мистецтво красномовства, культура спілкування та ділової комунікації: Навч. посібник/Укл. В.І. Докаш. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. – 368 с.
4. Докаш В. Міжрелігійний діалог як фактор суспільної стабільності. Релігія та соціум. Чернівці. Чернівецький нац. ун-т, 2010, - с. 120-125.
5. Віталій Докаш, Віта Титаренко. Російська війна в Україні як каталізатор трансформаційних процесів українського харизматизму (У фокусі Церква «Нове покоління»). Буковинський богословський вісник: Всеукраїнський часопис. Чернівці: Чернівецька біблійна семінарія. 2024. - №2. 90 с. 13-20.

6. Малик В. Міжконфесійна та міжрелігійна комунікація як форма подолання несумірних парадигм: філософсько-есхатологічний контекст. / Релігія та соціум Часопис. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010 – №2 (4) – с. 79-85.
7. Людмила Филипович, Анатолій Колодний. Вплив російсько-Української війни на трансформації релігійного життя в Україні. Буковинський богословський вісник: Всеукраїнський часопис. Чернівці: Чернівецька біблійна семінарія. 2024. №3. с. 87-95.
8. Українська релігієзнавча енциклопедія. За редакцією професора Анатолія Колодного. Том перший. Київ: Інтерсервіс, 2022. 820 с.

Дрогобицька Христина Іванівна,

здобувачка вищої освіти

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ДУХОВНА ОПОРА НАЦІЇ: РОЛЬ ЦЕРКВИ В УМОВАХ ПОВНОМАШТАБНОЇ ВІЙНИ

Почалась повномасштабна війна – слова, які почув кожен українець 24 лютого 2022 року. Настав новий етап російсько-української війни. Хоча, насправді, це війна, яка триває століттями і протягом цього часу українці відстоювали і відстоюють свою незалежність. Повномасштабна війна Росії проти України створила виклики для всіх сфер життя, зокрема і для духовної. Церква виявилася не лише свідком подій, але й активним учасником, а саме: джерелом підтримки, зміцненням духу, морального орієнтиру та гуманітарною допомогою.

В умовах війни, коли людей огортає страх, відчай, невизначеність, людські втрати, саме церква відіграє надзвичайно важливу роль, формуючи духовну опору для людей. Через молитву, релігійні тексти, пастирське слово та підтримку вірян, вона допомагає в головній цінності, а саме зберегти людяність та віру в перемогу України та якнайшвидше закінчення війни. Духовна стійкість, беззаперечно, є так само важлива, як і економічна чи військова, тому що вона виступає опорою і підтримкою для нації.

Однією з форм духовної підтримки є військове капеланство. Військові капелани не беруть участь у нарядах та урочистих маршах, але зобов'язані оволодіти військовою культурою та служити при конкретному підрозділі. Найважливіше завдання капелана – підтримувати моральний дух військових як на передовій, так і в тилу [1]. Він має бути поряд, вислуховувати, молитися, мотивувати та спрямовувати на правильний шлях. Робота священнослужителя, військового капелана під час війни – найбільше слухати. Неможливо людині дати мудру пораду, якщо її не вислухаєш. В одних є тривоги, в інших переживання, але в молитві приходить розрада і сподівання, що з нами Бог, і все налагодиться. Надзвичайно важливо вміти слухати військових. Часто їм не стільки потрібні поради, скільки можливість висловитись, і від цього їм стає краще, наче камінь з душі спадає. У священнику військові знаходять заспокоєння та підтримку. Бувають ситуації, коли розмови військових з капеланами торкаються їхньої подальшої служби в війську: як далі існувати, адже вони стали свідками завдання чимало болю та горя і яким буде їхнє майбутнє. У такі миті, важливо розтлумачити, що війна – це щось скороминуче, період, який вони повинні пройти достойно, що не можна впадати у відчай, треба пам'ятати, що вдома чекають батьки, дружина, кохана, діти, заради яких варто жити. Часто це їх надихає, адже вони розуміють, що тоді Господь благословить їх не тільки перемогою, а й кращою долею для прийдешніх поколінь [2].

Невід'ємною є і участь релігійних організацій в гуманітарному фронті. Спільно з органами державної влади, міжнародними благодійними організаціями, волонтерськими ініціативами та різними релігійними громадами, долучилися до розв'язання критичних

викликів, пов'язаних з організацією функціонування суспільства. Українські релігійні спільноти працюють у різних напрямках. Основні з них:

надання необхідної допомоги людям, які постраждали від воєнних дій. Зокрема це забезпечення одягом, їжею, засобами гігієни;

підтримка українських збройних сил, закупівлею, виготовленням та передачею військового спорядження, тактичного обладнання, амуніції, транспортних засобів для бойових підрозділів;

логістична підтримка у сфері охорони здоров'я, а саме доставка медичного обладнання, спеціальної апаратури та життєво необхідних ліків з-за кордону [3, с.8].

Отже, живучи в теперішніх реаліях нашого життя, коли лунають сирени, над головами падають ракети, а тисячі безневинних людей втрачають свій дім, рідних людей і віру в завтрашній день, не знаючи чи прокинуться, потрібно попри все зберігати те світло, яке об'єднує, коли все зруйноване, яке світить і надихає, коли повсюди темрява. Церква і стає тим місцем, де живе світло. Вона молиться, коли бракує слів. Вона служить, коли багато хто втрачає надію. Роль церкви у повномасштабній війні – це не лише духовна підтримка, а й реальна участь у житті народу: підтримка військовослужбовців, допомога знедоленим, волонтерство. Її служіння – це не відповідь на зло ненавистю, а вірою й любов'ю, що дає сил вистояти. У цей історичний момент церква несе не лише хрест свого покликання, а й світло воскресіння – надію, що після темряви буде світанок, після смерті – життя, а після війни – мир!

Список використаних джерел:

1. Про Службу військового капеланства. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915-20#Text>.
2. Шведа О. Бути поруч з воїнами. Хто такі військові капелани та яка у них місія. *Суспільне Львів*. URL: <https://suspilne.media/lviv/675766-buti-poruc-z-voinami-hto-taki-vijskovi-kapelani-ta-aka-u-nih-misia/>.
3. С. І. Здіорук, В. В. Токман. Державно – церковні та суспільно – релігійні відносини в умовах війни росії проти України. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.07>.

Дутчак Анатолій Васильович,
незалежний дослідник

РЕЄСТРАЦІЯ РЕЛІГІЙНИХ ОБ'ЄДНАНЬ (ЦЕРКОВ)

Багато проблем у відносинах держави і церков, а також у відносинах церков між собою виникають через недосконалий механізм легалізації церков і, відповідно, проблематичне існування їх як суб'єктів права в правовому полі держави. Закон України “Про свободу совісті та релігійні організації” визначає церкви як об'єднання релігійних організацій, що представляються своїми центрами (управліннями). Але оскільки релігійний закон є частиною цивільного права, особливо в питаннях реєстрації, таке визначення суперечить самому цивільному праву так як передбачає існування цивільних договорів утворення об'єднання і договорів представництва. Простіше кажучи таких об'єднань в цивільному праві не існує.

І от на початках в 1991 році, коли держава почала будувати відносини з церквами, вона в діалозі з ними повинна була бачити, як вони описують свою структуру і що вони визнають своєю власністю і як нею розпоряджаються. А вони, всі християнські церкви України, згідно своїх канонічних статутів і внутрішніх настанов мають ієрархічну структуру,

при якій воля верхньої ланки є обов'язковою для виконання нижніми ланками і визнають власниками церковного майна не громади а всю церкву. Більше того, канонічне визначення “власності” не співпадає з визначенням світським, яке дає цивільне право і світські визначення не придатні для церкви. Незважаючи на це, держава, в порушення конституційного відділення, втрутилась в життя церков і сама “призначила” власниками парафії, зробила з церкви об'єднання незалежних юридичних осіб з гібридними статутами, зі статутами в яких поєднала різні суспільні явища – світське і канонічне право. Тут ми повинні признати, що міжнародні норми, як і наша переписана в них Конституція, не стали у нас джерелом права. Не став джерелом права їхній основний принцип відносин — автономія організації. Ми без проблем записали в законодавстві, в підручниках що держава визнає ту автономію, але тут треба перекласти з української на українську. Автономія це не колір і не запах і в міжнародному праві означає, що громада сама визначає себе як автономну, сама визначає свої межі і порядок створення і існування. Держава тільки потім знаходить ту автономну громаду, бачить, розуміє ці межі, поважає їх і визнає. Визнає а не призначає! Визнання державою цієї автономії є похідне від волі самої громади. Тобто у нас в реальності парафії згідно “традиції та внутрішніх настанов” не є автономними організаціями. Автономними організаціями, автономними утвореннями є самі християнські церкви як цілий організм, це утворення не складається з незалежних і самостійних юридичних осіб, які можуть розривати між собою стосунки чи утворювати інші об'єднання або переходити в інші об'єднання. Терміни підпорядкування-непідпорядкування, залежність-незалежність мають різне значення в церковному середовищі і в світському середовищі, в буденному житті і в тому, що називають традиції та внутрішні настанови релігійних організацій, в світському і канонічному праві. В світському праві такі відношення підпорядкування виникають між однією юридичною особою і другою, яка її заснувала або є для другої материнською особою. Мова про такі відносини може мати місце тільки тоді, коли такі відносини були вказані в ЄДР(!) при державній реєстрації юридичної особи. Особливістю таких відносин є те, що воля материнської особи є обов'язковою для дочірньої особи і виконання волі гарантується світським судом. На противагу цьому відносини підпорядкування в церковному житті є канонічними, або, як ще кажуть, духовними. Існують вони тільки в церковному середовищі, виконання їх досягається винятково тільки методами взаємного переконання і зміст вони мають тільки для віруючих тієї замкнутої конфесії. Тому, по здоровому глузду, віруючим інших конфесій або атеїстам бажано уникати їх обговорення і цим вони збережуть себе від дурниць. Духовні відносини ірраціональні і на буденній мові чи на мові права їх описати неможливо.

І от якщо все ж таки говорити про побудови цих відносин, треба якби зробити реверс в 1991 рік і почати процес, який можна назвати перезапуск ст.35 Конституції України. Тобто, чесно визнати те, що в нас поки що ст.35 не діє, не існує “суспільного договору” релігійних організацій і держави, яким задеклароване те відділення держави від церкви. Цю статтю неможливо ввести простим голосуванням з подальшим підписом президента. Її коротенький, з кількох слів текст, це тільки вершина айсберга, якого ми побачити не в змозі. Це відділення утворилось столітньою еволюцією відносин християнства і держав. Причому ці відносини одночасно формували і суб'єктів, учасників відносин — християнські церкви і християнські держави. Все як у соціальній фізиці відносин фізичних осіб. Особи ніколи не виникають до відносин і відносини не існують без осіб. І такі статті, як ст.35 Конституції, просто інформують про існування тих учасників відносин в суспільстві.

Розумінням існування непрацюючої ст.35 ми можемо почати чистку тих “авгієвих конюшень”, які утворились за всі ті роки, коли держава і церкви прямо і реально нею не користувались. За її “відсутності” всі такі речі, як релігійний закон, реєстрації, експертизи,

рішення Конституційного Суду № 4-р/2022, м'яко кажучи, право на існування не мають. Особливо те рішення Конституційного суду, оскільки не існує механізмів його відміни.

І, очевидно, ту статтю необхідно починати приймати поетапно, закладати “суспільну угоду” шляхом укладання з кожною церквою окремої конституційної угоди. Мені здається що найлегше почати з УГКЦ і запропонувати їй угоду наступного змісту. Але зазначимо, що напередодні прийняття угоди, УГКЦ, а потім і кожна церква, повинна вирішити всі свої майнові суперечки, якщо такі є, з державою і іншими церквами. По закінченню суперечок кожна церква має підтвердити, що в неї відсутні майнові претензії до УГКЦ. Швидкість цього початку, швидкість самого процесу залежить від кількості цих суперечок, від швидкості і якості їх вирішення і може бути, що демонстраційний початок укладання буде найбільш вдалим якщо застосувати його до РКЦ.

І далі по змісту.

Першим пунктом має бути проголошено, що УГКЦ в своїй діяльності і в своєму існуванні використовує винятково тільки власне канонічне право. Що означає:

- в першу чергу, що майно всіх структур є майном всієї Церкви (так, як описано в канонічному праві УГКЦ);

- від дати підписання угоди у відносинах держави і УГКЦ не використовується Закон України “Про свободі совісті і релігійні організації”; (зазначимо, що в угоді треба якось зберегти те положення закону, яке встановлює завданням закону “подолання негативних наслідків державної політики щодо релігії і церкви”; це положення актуальне і сьогодні оскільки держава не повернула все майно Церкві і угоду можна доповнити переліком майна, по передачі якого згоди ще немає);

- УГКЦ визнається юридичною особою публічного права, тобто юридичною особою яка утворена поза межами цивільного права;

- також юридичними особами публічного права визнаються ті структури Церкви, які забажає сама Церква; при цьому реєстрація всіх таких структур проводиться по повідомному принципу (такий принцип описаний в профспілковому законі);

- на УГКЦ і її підрозділи Податковий кодекс поширюється тільки в частині оподаткування підприємницької діяльності структур Церкви (якщо така є) і на оподаткування доходів фізичних осіб, які працюють в структурах Церкви по трудових договорах.

Цього може бути достатньо в тексті конституційної угоди. Можна ще додати другий пункт і в ньому зазначити

- держава вчиняє любі дії по відношенню до Церкви тільки після погодження з Церквою.

Окремо зазначимо, що для РКЦ і УГКЦ таку угоду найлегше укласти також через те, що в них майже не існують складнощі, що виникають при розмежуванні світського(державного) і канонічного права. Їх канони самодостатні і використовують свою власну формулу для визначення співвідношення канонічного права і державного. Якщо в релігійному законі для цього використовується формула держава “бере до відома і поважає традиції та внутрішні настанови релігійних організацій, якщо вони не суперечать чинному законодавству”, то в канонах РКЦ і УГКЦ зазначено, що у випадку протиріч канонів і діючого законодавства, перевага надається канонам. На противагу вищезазначеній самодостатності, в канонічних статутах інших церков містяться посилання а то й прямі цитати з державного права. В принципі, якщо брати до уваги визначення автономії релігійної організації і якщо релігійна організація сама забажає свою внутрішню діяльність регулювати державним законодавством, то це держава повинна якось врахувати. Проблема тільки в тому, що законодавчі акти призначені для регулювання конкретних, визначених тим же законодавством, відносин і іноді виходить так, що релігійна організація бажає використовувати нормативні акти для відносин, яких в релігійній організації не існує.

*Дяченко Сніжана Володимирівна,
здобувачка вищої освіти
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

РОЛЬ РЕЛІГІЙНОГО ФАКТОРА У МІЖНАРОДНІЙ ПОЛІТИЦІ

З давніх часів релігійні тексти, заповіді та цінності відігравали важливу роль у формуванні норм у суспільстві. Вплив цих елементів можна помітити у традиціях багатьох країн, та навіть у деяких нормативних актах. Релігія досі відіграє значну роль під час взаємодії осіб у суспільстві, проте, із стрімким розвитком спільнот роль релігійних факторів набуває нових вимірів та значень у сучасній міжнародній політиці.

У наш час суб'єкти міжнародної політики стають свідками того, як певні релігійні ідеї впливають на формування державних стратегій зовнішньої політики, стають джерелами зародження та вирішення конфліктів. Ця тенденція спричиняє необхідність повного і ґрунтовного аналізу питання ролі релігії у міжнародній політиці. Розкриття його можливостей як інструменту дипломатії та основи для зародження конфліктів.

Релігія є одним із суттєвих факторів, які впливають на міжнародні відносини. Історія свідчить, що релігійні вчення та організації, протягом століть, а значною мірою і нині, впливали не тільки на життя окремих індивідів і суспільства в цілому, а й на світову політику та міжнародні відносини. Держави часто використовують конфесійне середовище для реалізації своїх геополітичних інтересів. [2]. Це виявляється у тому, що під час прийняття рішень політики та держані діячі можуть покладатися на різні релігійні трактати, і пояснювати прийняття тих чи інших рішень, саме, як наслідок певних вірувань чи переконань. Такий підхід до формування законів у державній та міжнародній політиці може мати, як позитивний, так і негативний характер.

З одного боку, релігійні цінності можуть слугувати базою для формування справедливої та рівної для усіх системи міжнародних договорів. Звернувшись до 10 божих заповідей, ми можемо ясно виокремити ті, що безперечно сприятливо впливають на формування міжнародних правових норм, що забезпечують дотримання прав людини, сприяють мирному співіснуванню держав та запобіганню конфліктів. Релігійні трактати зазвичай відображають загальнолюдські цінності, до яких можна віднести: милосердя, справедливість, мирне співіснування, взаємоповагу, мир та ненасильство. Цей список можна ще довго продовжувати, але основним його посилом є те, що віра створює міцний базис для формування правового міжнародного законодавства.

Але релігія, як і будь-яке інше явище, може мати і негативний вплив на міжнародну політику. Значна частина нинішніх конфліктів та воєн, які створюють загрозу не лише в окремих регіонах, а й у світі в цілому, а також впливають на міжнародну безпеку, відбувається на ґрунті загострення відносин між етнонаціональними та релігійними групами. Яскравим прикладом цього є тривале палестинсько-ізраїльське протистояння, учасники якого пов'язують себе з ісламом та іудаїзмом [1]. На цьому яскравому прикладі ми чітко можемо побачити, як відмінність у релігійних поглядах та переконаннях може не лише спричиняти людські страждання, а й створювати загрозу міжнародній безпеці. Такі збройні протистояння, що виникають на підґрунті певних релігійних світоглядів, можуть нести небезпеку не лише для країн, що стали епіцентрами ворожнечі, а й для сусідніх із ними країн, куди ці конфлікти можуть поширюватися. Що, в свою чергу, несе загрозу для цілого світу.

У вирі розглянутих вище явищ та подій, слід зазначити, що упродовж тривалого періоду найбільш провідним впливовим міжнародним релігійним, ідеологічним і духовним центром є Католицька церква [3]. Католицька церква активно просуває свої переконання щодо миру, справедливості та захисті прав людини, що чітко відображається у її позиціях

щодо міжнародних конфліктів, глобальних проблем та гуманітарних криз. Слід зазначити, що Католицька церква сама по собі не є суб'єктом міжнародного права і з юридичної точки зору не має можливості здійснювати зовнішні зв'язки безпосередньо; натомість це реалізується Святим Престолом [3]. Міжнародна політика Святого Престолу має на меті сприяння покращенню стосунків між державами. Політика цієї організації направлена на послаблення та розв'язання міжнародних конфліктів. Одним із хороших прикладів цього є те, що Святий Престол будує політичні зв'язки не лише із християнськими країнами, а й тими, у яких домінують інші релігії.

Отже, хоч в сучасному світі релігія і політика чітко відмежовані одна від одної, та релігійні доктрини не вважаються джерелами права у частині країн, але релігійний фактор відіграє хоч і неоднозначну, але важливу роль у сфері міжнародних відносин. З одного боку, релігійні цінності можуть ставати запорукою проведення переговорів, врегулювання конфліктів та розроблення справедливих законів. З іншого боку, відмінності між релігіями можуть спричиняти напруженість та конфлікти між державами та створювати загрозу міжнародній безпеці.

Міжнародне співтовариство повинно усвідомити, що лише поєднання зусиль держав та релігійних спільнот може слугувати ключем для створення більш справедливого та більш гармонійного світового порядку, у якому релігія слугуватиме не джерелом розбрату, а основою миру.

Список використаних джерел:

1. Палінчак М.М., Адамчук О.М., Комарницький В. Релігійний чинник у міжнародних відносинах. Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право». Юридичний факультет ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Ужгород 2018 Вип. 3. С. 326. URL: https://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/3_2018.pdf
2. Палінчак М.М., Галда П.П., Лешанич М.М. Релігійний фактор у міжнародних відносинах. Навчальний посібник для студентів УжНУ. Ужгород 2015. С. 21 URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/12112/1/Реліг%20фактор%20у%20міжнар%20віднос%20.pdf>
3. Хвіст В.О. Сучасна дипломатична діяльність Ватикану. Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ 2022 С. 21-22 URL: dglb.nubip.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ad84c0ba-2373-42f2-8de7-23a387173970/content

Єнакає Юліян Адамович,

аспірант кафедри філософії та культурології

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

РЕЛІГІЄЗНАВЧО-ПРАВОВЕ ТРАКТУВАННЯ СВОБОДИ СОВІСТІ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕЛІГІЇ В УМОВАХ ПОСТМОДЕРНОЇ ДУХОВНОЇ КРИЗИ ТА ВОЄННИХ ЛИХОЛІТЬ

Тези присвячено розкриттю теоретико-методологічного потенціалу різних підходів до релігієзнавчо-правового осмислення та оцінки стану свободи совісті й релігійних організацій в умовах кризових явищ і війни.

Наполягаючи на тому, що сутність проблематики свободи буття релігії має оцінюватися в тріаді «Церква (релігійна організація) – людина-громадянин – держава», ми актуалізуємо принаймні два дискурсивні напрямки: правової оцінки свободи буття релігії й аксіологічного трактування її структурно-функціональної природи як важливої складової

духовно-культурного поступу суспільства і задоволення внутрішніх потреб конкретної людини.

У цьому контексті актуалізується проблематика не лише юридичного аналізу свободи совісті, а й історіософського осмислення Церкви, Нації та Держави в структурі постсекулярної ревіталізації релігії, яку спостерігаємо останні десятиліття. Так, М. Шкрібляк вважає, що будь-яку релігієзнавчо-філософську чи соціально-правову еристику сучасного стану психологічної актуалізації релігії, зростання релігійності і ролі питомих історичних церков в умовах постмодерної кризи та випробувань українського народу війною, в якій релігійний чинник став мало не визначальним, необхідно здійснювати в національній проєкції. На його думку, категорії «Церква» і «Держава» мають зайняти чільне місце в суспільному дискурсі майбутнього української нації. Українське суспільство, яке, з одного боку, переживає «велике» повернення релігії, а з іншого – розплачується дорогою ціною за багаторічне перебування в духовному полоні РПЦ та в тенетах ідеології «руського міра», змушене невідкладно стати на шлях пошуку і віднайдення *modus vivendi* у тріаді «Церква–Нація–Держава» [4, с. 19-23].

Враховуючи теоретичний потенціал юридичною науки і релігієзнавства, автор тез прагне обґрунтувати нові контекстуальні реалії, зокрема зумовлені військовою агресією Росії проти України та надуманим приводом окремих іноземних держав виступити на захист українських громадян – прихильників Московського Патріархату, які буцімто потерпають від обмежень, переслідувань та гонінь через віру. Йдеться про реакцію на ухвалення Верховною Радою Закону України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій» [2].

Провідною ідеєю дослідницьких сентенцій є твердження про те, що формування об'єктивних реалій, які визначають сутнісні особливості свободи совісті, релігійних переконань та функціонування релігійних організацій, з одного боку, визначають особисті чинники (власне сумління, світогляд, ідейно-релігійна заангажованість, традиції тощо), а з іншого – державно-правові гарантії та владні механізми і повноваження, що вимагають суворого дотримання законів, урахування міжнародного досвіду в сфері релігії, системного й ретельного контролю з метою недопущення зловживання релігією (церквами і релігійними організаціями). Правове регулювання у сфері релігії має сприяти налагодженню міжконфесійного діалогу, комунікативних практик на різних рівнях тощо.

Усвідомлення та реалізація цієї парадигми не лише створює передумови критичної оцінки стану свободи совісті загальнолюдської цінності, а й відкриває ширші перспективи для досягнення стратегічних цілей Української держави – імплементації релігійної безпеки, завдяки якій полегшується протистояння зовнішнім і внутрішнім загрозам, що особливо гостро стоїть в умовах війни Росії проти України та дотриманні норм Закону України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій», який багато хто навмисне називає законом про заборону Української православної церкви (УПЦ МП).

Водночас, на наше переконання, Україна не встоїть у цій кривавій війні, якщо не приборкає кремлівський рупор пропаганди, на сторожі якого була й залишається Російська православна церква (РПЦ), а на наших теренах – її філія, що іменує себе УПЦ МП. Остання десятиліттями поширювала серед українських вірян єресь «руського міра», пропагувала ідею «єдиного народу», «матушкі Росії» тощо [1, с. 242–246].

РПЦ втягнула у підготовку до війни УПЦ ухваленою на Ювілейному архієрейському соборі в Москві соціальною доктриною, виконання якої є обов'язкове для всіх церков, які перебувають в єдності з Московським Патріархатом. Це підтверджує, зокрема, соціальна концепція, за якою живе афілійована з нею УПЦ МП під формальним управлінням митрополита Онуфрія Березовського [5, с. 20–21].

Кривавий патріарх Кирило благословив війну, оскільки визнає винною в ній не Росію, а Українську владу. В середовищі УПЦ МП ці наративи повторюють і культивують завербовані нею спільно з російськими спецслужбами діячі агентурної мережі. Переважна більшість священнослужителів УПЦ МП – це носії і пропагатори мілітарних марень Росії та її казенної церкви. Заявляючи про «миротворчу місію», вони продовжують виправдовувати та підтримувати війну, причому не лише ідеологічно, а й ресурсами.

Загрозу національній безпеці України становить також те, що РПЦ справляє свій потужний вплив на Румунську, Сербську, Грецьку, Грузинську, Болгарську, Польську та інші православні церкви, території яких стали прихистком для українських біженців. Річ у тім, що через свої представництва РПЦ та представництва згаданих вище церков формують міжнародний і світовий порядок денний. Тому й не дивно, що Верховний комісар ООН з прав людини в 41-й періодичній доповіді від 31 грудня 2024 р. цілковито проігнорував факти систематичних переслідувань, тиску та насилля вірян і духовенства Православної Церкви України (ПЦУ) на окупованих територіях, а також Української Греко-Католицької Церкви. Натомість озвучує прокремлівські навмисне сконструйовані ідеологеми та тези про переслідування православних через те, що ті нібито не бажають з'єднуватися з ПЦУ. У цьому контексті варто процитувати В. Єленського, який слушно зазначив, що «коли РФ заявляє про своє прагнення захистити Українську православну церкву, то в першу чергу її слід захищати саме від Росії» [3].

Попри те, що російські загарбники вже вбили 14 священників ПЦУ, зруйнували більше 100 храмів і вдвічі більше пошкодили, українська влада і народ демонструють високий рівень релігійної свободи. Підтвердження цьому слугує індекс релігійної свободи, складений Pew Research Center, згідно з яким Україна випереджає ряд західноєвропейських демократій.

На наш погляд, тут значну роль відіграють добре продумане національне законодавство у сфері релігії, війна й на цьому тлі істотне зростання релігійності, а водночас – постмодерний плюралізм, що є доволі характерною ознакою сучасного українського суспільства, а також конкуренція релігійних організацій і відсутність навіть в умовах воєнного стану складних бюрократичних перепон для набуття релігійними організаціями статусу юридичної особи.

Список використаних джерел:

1. Єнакає Ю. Правові гарантії свободи совісті в Україні в умовах війни. ALTITUDO MUNDI SPIRITUALIS. Духовність у сучасному світі: просвітницько-культурологічний підхід: збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кременець, 17-18 квітня 2024 р.) / укладач та гол. ред. С. Бондар (Гуральна). Тернопіль: Крок, 2024. С. 242–246.
2. Закон України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T243894?an=1>
3. Пресконференція «Свобода совісті в Україні: її вороги та захисники» – боротьба за правду в умовах російської агресії. URL: <https://dess.gov.ua/preskonferentsiia-svoboda-sovisti-v-ukraini-ii-vorohy-ta-zakhysnyky-borotba-za-pravdu-v-umovakh-rosiyskoi-ahresii/>
4. Шкрібляк М. Історіософське осмислення Церкви, Нації та Держави в контексті постсекулярної ревіталізації релігії. Рецепції світоглядно-ціннісних орієнтирів у пошуках відповідей на виклики XXI століття: колективна монографія / за заг. наук. ред. докторки філос. н. Ольги Рупташ. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. С. 327–370.
5. Shkribliak M. Language policy of Ukraine and its representation in social doctrines of the Orthodox Churches. SKHID (EAST). 2024. Vol. 6. Issue 4. P. 19–23.

Іванова Олена Василівна,
асистентка кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ОРІЄНТИРИ ОСОБИСТОСТІ ЯК УМОВА СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ У ВОЄННИЙ ЧАС

У сучасних умовах воєнного стану в Україні питання морально-етичних орієнтирів особистості набуває особливої актуальності, оскільки саме вони визначають здатність громадян до збереження гуманності, взаємоповаги та солідарності. В умовах соціальної нестабільності, інформаційної війни та загроз безпеці моральні засади виступають базою для стійкості особистості та є запорукою збереження людяності у надзвичайних обставинах [1, с. 12].

Морально-етичні орієнтири – це не лише індивідуальні переконання, а й елементи колективної свідомості, що формуються під впливом національних традицій, родинного виховання, освітньої системи та духовно-культурного середовища. Під час війни особливо важливо забезпечити цілісність етичної системи, яка утримує людину від дегуманізації, сприяє збереженню почуття обов'язку, патріотизму, милосердя та взаємодопомоги [2, с. 45].

Однією з умов соціальної безпеки є розвиток критичного мислення, моральної відповідальності та здатності чинити опір маніпуляціям. У часи інформаційної агресії морально-етична стійкість особистості дозволяє уникати розпачу, зневіри, агресії та зберігати конструктивну позицію у суспільстві. Виховання таких якостей повинно стати частиною державної гуманітарної політики та освіти [3, с. 61].

Особлива роль у формуванні морально-етичних орієнтирів належить інститутам соціалізації – сім'ї, школі, громадським організаціям, релігійним об'єднанням. Саме вони здатні забезпечити трансляцію моральних норм, виховання відповідальності та громадянської позиції. За умов війни, коли держава часто змушена зосереджуватись на безпекових аспектах, важливо, щоб ці інститути підтримували стабільність моральних засад у суспільстві [4, с. 73].

Отже, морально-етичні орієнтири особистості в умовах воєнного часу виступають не лише індивідуальною цінністю, але й ключовим соціальним ресурсом, що визначає рівень стійкості та згуртованості суспільства. У сучасній реальності, коли Україна протистоїть зовнішній агресії, саме моральна сила людей, їхня здатність дотримуватися гуманістичних принципів, зберігати гідність, відповідальність і взаємопідтримку, є фундаментом для формування безпечного соціального середовища. Виховання цих якостей має починатися з дитинства, в родині та закладах освіти, і послідовно підтримуватися всіма інститутами громадянського суспільства. Лише морально стійка особистість здатна не піддатися паніці, не поширювати ворожі наративи, брати відповідальність за себе, свою родину і суспільство. Це особливо важливо в часи воєнного лихоліття, коли розлад моральних орієнтирів може призвести до соціального хаосу, зневіри й розколу в суспільстві.

Крім того, морально-етичні орієнтири є чинником національної єдності, адже вони формують у громадян почуття спільної мети, духовного єднання та підтримки загальних цінностей. Патріотизм, толерантність, солідарність, емпатія – ці моральні категорії не є абстрактними поняттями, а проявляються в щоденних вчинках людей, у здатності допомогти, зберегти спокій, не втратити людське обличчя навіть у найтяжчі моменти. У довгостроковій перспективі саме на основі морально-етичних орієнтирів формуватиметься майбутня система мирного співіснування, справедливості, прав людини та відновлення довіри в суспільстві. Тому їх підтримка та розвиток у період війни є не просто важливою, а стратегічно необхідною умовою соціальної безпеки та стійкості держави в цілому [5, с. 88].

Список використаних джерел:

1. Андрущенко В.П. Соціальна філософія: навчальний посібник. – Київ: Знання, 2021. – 256 с.
2. Руденко О.В. Моральні цінності в умовах сучасних викликів: філософський аналіз. – Харків: Право, 2022. – 198 с.
3. Сухомлинська О.В. Етика і мораль в освіті: підручник. – Київ: Академвидав, 2020. – 312 с.
4. Колодій А.М. Соціальна безпека: теорія та практика. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2019. – 224 с.
5. Пахомов Ю.Н. Філософія війни і миру: український контекст. – Київ: НаУКМА, 2023. – 176 с.

Ількова Анастасія Андріївна,

здобувачка вищої освіти

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

СТЕРЕОТИПИ І УПЕРЕДЖЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: МЕХАНІЗМИ ВИНИКНЕННЯ ТА СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ

У період воєнних викликів суспільство виявляється особливо вразливим до формування стереотипів та упереджень, які часто стають інструментом маніпуляції суспільною думкою. Масові страхи, невизначеність і соціальні потрясіння сприяють активізації когнітивних схем, що спрощують сприйняття складної дійсності. У цьому контексті стереотипи відіграють функцію психологічного захисту, але водночас можуть провокувати загострення соціальної напруги. Вони стають ґрунтом для упередженого ставлення до інших груп, посилюючи розкол у суспільстві.

Механізми виникнення стереотипів тісно пов'язані з потребою індивіда класифікувати навколишній світ, знижуючи складність інформаційного потоку. Через повторюваність повідомлень у медіа, пропаганду або особистий досвід створюються умовно сталі уявлення про певні соціальні, етнічні чи релігійні групи. У часи війни ці уявлення часто набувають радикальних форм, підсилюючись ідеологічною риторикою та воєнною пропагандою. Як наслідок, формується система поділу на «своїх» і «чужих», що визначає соціальну динаміку [1].

Упередження, як емоційно забарвлені оцінки, ґрунтуються не на фактах, а на емоційних реакціях, що посилюються в умовах стресу та конфлікту. Вони можуть проявлятися у вигляді дискримінації, агресії або соціального відторгнення окремих груп. Особливо небезпечними є упередження на релігійному ґрунті, що в умовах війни можуть стати каталізатором релігійної нетерпимості. Вони підривають основи міжконфесійного діалогу та провокують конфлікти навіть у середовищі, де раніше існувала толерантність.

Стереотипізація ворога в умовах російської агресії стала частиною механізмів національної мобілізації. З одного боку, це сприяє консолідації суспільства й формуванню національної ідентичності. З іншого боку — це може призводити до узагальнень і негативного ставлення до окремих громадян за формальними ознаками (походження, мова, віросповідання). Це явище вимагає виваженого ставлення з боку державних інституцій та громадянського суспільства.

Соціальні наслідки стереотипів та упереджень проявляються в ерозії довіри між групами, маргіналізації меншостей та зростанні насильства. Особливо вразливими є внутрішньо переміщені особи, етнічні меншини та релігійні громади, які можуть опинитися під тиском соціального осуду або байдужості. Це поглиблює соціальну ізоляцію і ускладнює процес інтеграції в нове середовище. У перспективі це може перерости в довготривалі соціальні конфлікти [3, с. 16].

У релігійному вимірі упередження проявляються у вигляді конфесійної нетерпимості, яка посилюється пропагандою або націоналістичним дискурсом. У період війни релігійні інституції часто стають об'єктом або джерелом політизації, що ускладнює їхню миротворчу місію. Така ситуація веде до девальвації духовних цінностей та втрати морального авторитету церкви. У результаті зростає розчарування у релігії як інституції та посилюється секуляризація.

Держава в умовах війни має відігравати активну роль у протидії деструктивним стереотипам через інформаційну політику, правові механізми та громадянську освіту. Важливою є підтримка діалогу між групами, що зазнали упередженого ставлення, та створення умов для реінтеграції. Законодавчі ініціативи повинні бути спрямовані на захист прав вразливих груп і запобігання дискримінації. Це дозволить зберегти соціальну згуртованість у критичних умовах.

Суспільство, що перебуває у стані війни, має зосередитися на побудові наративу спільних цінностей, заснованих на повазі до людської гідності, релігійної свободи та плюралізму думок. Стереотипи не повинні ставати інструментом соціального конструювання ворога всередині країни. Пошук спільного — це запорука відновлення довіри, взаємоповаги та національної єдності. У цьому контексті роль громадських, культурних і релігійних інституцій є вирішальною [2, с. 167].

Упередження руйнують горизонтальну довіру, яка є основою демократичного суспільства, а також сприяють авторитаризації та концентрації влади в руках тих, хто експлуатує страх і нетерпимість. Протидія цим процесам має відбуватися через підтримку критичного мислення, відкритих дискусій і плюралізму в медіа. Війна не повинна бути виправданням деградації людяності та прав людини. Навпаки, вона має підкреслити необхідність переосмислення цінностей у бік солідарності.

Отже, стереотипи та упередження в умовах війни не лише деструктивні самі по собі, але й мають довготривалий вплив на постконфліктну відбудову суспільства. Їхнє подолання можливе лише через усвідомлену політику держави, активну позицію громадянського суспільства та духовне лідерство, яке об'єднує, а не роз'єднує. Саме спільна робота всіх соціальних інституцій дозволить побудувати суспільство, де різноманіття не сприйматиметься як загроза, а як ресурс. Такий підхід відповідає викликам часу й сприяє формуванню цілісної національної ідентичності.

Список використаних джерел:

1. Годун Г. Механізми формування стереотипів та упереджень / Г. Годун; наук. кер. Н.О. Михальчук // Актуальні проблеми сучасної іноземної філології : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищ. освіти та молодих вчених, м. Рівне, 20 трав. 2024 р.
2. Лавлінський Р. Механізми формування соціальних стереотипів у суспільстві засобами мас-медіа / Р. Лавлінський // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Філософія. - 2010. - Вип. 7. - С. 164-176. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoafs_2010_7_18.
3. Ларіна Н. Б. Міжкультурна комунікація й особливості її проявів / Н. Б. Ларіна // Держава та регіони. Сер. : Державне управління. - 2013. - № 2. - С. 15-18. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drdu_2013_2_5.

*Карпенко Вікторія Олегівна,
здобувачка вищої освіти
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

РЕЛІГІЙНА СВОБОДА ТА СВОБОДА ВІРОСПОВІДАННЯ В УКРАЇНІ

Релігійна свобода та свобода віросповідання – це фундаментальні права людини, гарантовані українським законодавством і міжнародними актами. В умовах демократичного розвитку та євроінтеграції їхня реалізація й захист набувають особливої актуальності. Аналіз правового регулювання дозволяє оцінити ефективність наявних механізмів, виявити прогалини та окреслити шляхи їх усунення з урахуванням міжнародного досвіду.

Ч. 1. ст. 35 Конституції України, яка зазначає: «Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність» [1]. Ця стаття гарантує громадянам право мати власний світогляд та релігійні переконання або ж бути невіруючим. Вона включає свободу особисто чи спільно сповідувати релігію, здійснювати обряди та вести релігійну діяльність без перешкод, якщо це не порушує закон. Держава зобов'язана поважати та захищати це право.

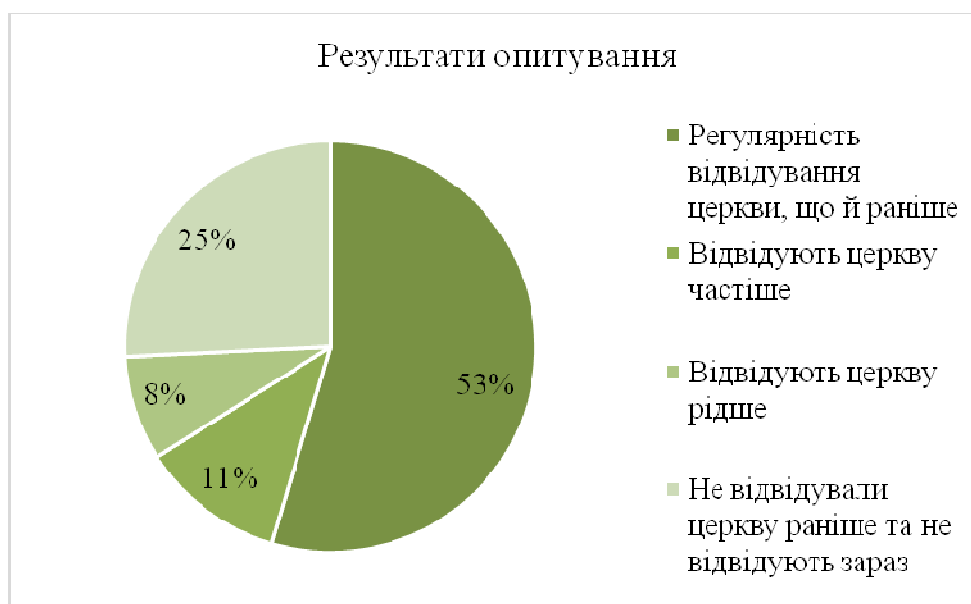
Конституційний Суд України вважає, що право на свободу світогляду та віросповідання разом з іншими фундаментальними правами й свободами є основою створення та функціонування демократичного суспільства. Всебічне утвердження та забезпечення цих прав і свобод – головний обов'язок України як демократичної, правової держави [2].

Релігійна свобода – це право людини вільно сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної, здійснювати релігійні обряди та брати участь у релігійному житті без примусу.

Модерна концепція релігійної свободи розвивається переважно в дуалістичній площині «сформована релігія – атеїзм» та передбачає необмежений вибір й обмежене лиш законом здійснення будь-якого позитивного або негативного відношення особи до релігії; захист організованого віросповідання; осмислення релігії як елемента світогляду [3]. Є низка правових норм, де міститься відображення релігійної свободи – це ст. 18 Декларації прав людини 1948 року, ст. 18 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року, положення Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» тощо.

Серед основних термінів, які позначають релігійну свободу, часто використовують такі: «свобода віросповідання», «свобода совісті» та «свобода релігії». Свобода віросповідання – це обов'язкова складова особистісного самовизначення людини. Віра людини, яка лежить в основі свободи віросповідання становить обов'язковий елемент її світогляду [4]. Свободу віросповідання можна розглядати як природне право, так і як суб'єктивне юридичне право.

На тлі повномасштабного вторгнення в Україну відбулися значні зміни у релігійній поведінці населення, що свідчить про актуальність свободи віросповідання як соціального явища. Відповідно до даних соціологічного опитування, яке було проведене Центром Разумкова, після початку повномасштабного вторгнення 53% опитаних людей відповіли, що відвідують церкву з тією ж регулярністю, що й раніше. 11% опитаних почали відвідувати частіше, а 8% - рідше. Також варто зазначити, що 25% респондентів не відвідували церкву і раніше, і зараз [5, с. 8].

Це свідчить про те, що для більшості населення релігійна поведінка залишилась стабільною навіть в умовах війни, що вказує на сталу роль віри в житті громадян. Збільшення кількості людей, які почали частіше відвідувати церкву свідчить про те, що в умовах стресу, невизначеності, загрози життю та постійної небезпеки релігія стала важливим джерелом підтримки для частини населення. А частка тих, хто зменшив частоту відвідування або не відвідує церкву взагалі, може свідчити про індивідуальні особливості релігійності, а також про об'єктивні труднощі, які пов'язані з ситуацією безпеки чи зміною життєвих умов.

Проблематика релігійної свободи та свободи віросповідання в Україні полягає в необхідності ефективної реалізації та правового захисту цих прав в умовах демократичного розвитку, війни та суспільних трансформацій. Незважаючи на наявність національних і міжнародних гарантій, існують правові прогалини, актуальною залишається потреба в удосконаленні механізмів реалізації права, а також у чіткому розмежуванні понять «свобода совісті», «свобода релігії» та «свобода віросповідання». Актуальності додає й зміна релігійної поведінки населення в умовах повномасштабного вторгнення, що потребує осмислення релігії як соціального феномену та джерела підтримки.

Отже, релігійна свобода та свобода віросповідання – це фундаментальні права, які особливо важливі в умовах демократії та війни в Україні. Вони забезпечують людині вільний вибір світогляду й релігії, а також право на релігійну діяльність без примусу. Соціологічні дані свідчать про стабільність релігійної поведінки більшої кількості населення та зростання релігійної активності окремих груп у період війни, що підкреслює роль релігії як джерела підтримки. Це потребує вдосконалення механізмів захисту релігійних прав.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р.// Відомості Верховної Ради України. – 1996 р. №30. – ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій) від 08 вересня 2016 року №6-рп/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-16#Text>

3. Полешко А.В. Релігійна свобода: сучасний зміст і місце в системі прав людини. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право. Випуск 85: частина 1. С. 237 – 241. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.1.33>
4. Лілія Ярмол. Свобода віросповідання в умовах війни в Україні. Незалежність України: права людини та національна безпека: збірник матеріалів Четвертої міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 12 квітня 2024 р.) / Національний університет «Львівська політехніка». С. 58 – 61. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/pages/483/zbirnik-konferencii-120424onovleno-1.pdf#page=58>
5. Українське суспільство, держава і церква під час війни. Церковно-релігійна ситуація в Україні-2023. Київ: Центр Разумкова, 2023. 117 с. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/ukrainske-susplstvo-derzhava-i-tserkva-pid-chas-viiny-tserkovnoreligiina-sytuatsiia-v-ukraini2023>

Кіндратюк Богдан Дмитрович,

*доктор мистецтвознавства, доцент, професор Навчально-наукового інституту мистецтв
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника*

РОЗВІЙ ЦЕРКОВНОЇ МУЗИКИ В ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОМУ КНЯЗІВСТВІ, КОРОЛІВСТВІ РУСИ

Закарбовування у свідомості кожного громадянина України відомостей про її минуле, багатство самобутньої культури, регіональні особливості сприяють формуванню належних ціннісних орієнтацій особистості, укріпленню національної ідентичності. Усе це заклало міцне підґрунтя нашої стійкості в час російсько-української війни.

Заснував Галицько-Волинське князівство володимиро-волинський правитель Роман Мстиславович (1155/1156–1205). Він 1199 року об'єднав Волинські й Галицькі землі. Найвидатнішим володарем цього державного новоутворення був князь, а потім король Данило Романович (1200/1201–1264). За часів його оруди тут особливо поширився християнський обряд. Держава Романовичів, не зважаючи на зміну територіальної конфігурації, охоплювала велику частину земель середньовічної Русі, продовжила її культурну традицію до 1340 року. Тоді, після смерті галицько-волинського правителя (П'яста «за мечем») Юрія-Болеслава II (1298–1340), закінчилася династія Романовичів. Анексію їхньої держави польські завойовники почали 1340 року й 1387 року завершили.

Про шляхи розповсюдження християнства в ареалі князівств Галицьких земель нині ще достеменно не відомо. При цьому зауважують великоморавські культурні впливи. Водночас сучасні напрацювання, зокрема наукові розвідки Ігоря Скочиліяса (1967–2020), окреслюють особливе значення княжого Галича в історії київського християнства (воно, як відомо, запозичене із держави, столицею якої був Константинополь) [3]. Розвою церковної музики сприяли наші багаті місцеві традиції передхристиянської музично-поетичної обрядовості.

Уже відзначена значущість Візантії з її модерною світоглядною та мистецькою дією, яка поповнила пісенні жанри новими виразовими засобами (розширився мелодичний малюнок, ускладнилася ритмічна будова, у первісні звукоряди додалися нові т. зв. церковні лади тощо). Одночасно з пристосуванням візантійського літургійного співу й богослужбових текстів у середньовічній Русі, у тому на землях Волині й Галичини, тут постають свої характерні архітектурні комплекси, розвивається монументальне й станкове малярство, іконопис, книжкова мініатюра, дзвонарство.

Закономірно, що такі зрушення мало-помалу вимагали професійного підходу до мистецтва, а відтак, як правильно зауважує Наталія Сиротинська, благословляли краще

оволодіння інтонаційним мелосом, розвиток його якості. Це стало запорукою ускладнення системи напівів церковної музики наступного репертуару сакральної монодії (згодом зафіксовані в українських нотолінійних ірмологіонах XVI–XVIII ст.) [2].

Укріплене в ареалі князівств Волині й Галичини книгописання сприяло поширенню богослужбової літератури не тільки у своїх землях, а й суміжних. Разом із місцевими редакціями церковно-правових норм нотовані книги створювали передумови для процесу кращої адаптації візантійсько-болгарських піснеспівів на українському ґрунті, розвитку багатоголосся [1, с. 91–111].

Важливим джерелом відомостей про сакральну музику, зокрема церковний спів у державі Романовичів, є іконопис. При цьому згадують ікону XII–XIII ст. з Галицької землі «Покров Богородиці» (дошка хвойна, ковчег, левкас, темпера; 79,5x47x4). Пам'ятка, як відзначають фахівці, має раритетні особливості не тільки з іконографічного огляду, а й у ракурсі стилю. Це може підкріплювати розвій відповідного напряму малярської культури княжої доби. Властивості вцілілої провінційної репліки вказують на приклад збереженої в ній композиції та, певно, належність до кола модусів професійного мистецтва й, либонь, узвичаєне відображення в малярстві перемишльського кола. На подібних іконах традиційно фіксується момент, коли преподобний Роман Мелодос (Сладкопівець; 490 або 485 – бл. 555); на цьому раритеті він відсутній), отримавши в сні дар складання кондаків і співу, прокинувся, зійшов на амвон і, тримаючи в руках згорток, на якому написані слова кондака, надихнений Пресв. Богородицею, заспівав його на честь Різдва Христа. При узагальненні міркувань більшості медієвістів, Юрій Ясіновський справедливо твердить, що кондакарний спів ґрунтується на давніх заведеннях пишного мелізматичного вокального виконання, притаманного придворним відправам константинопольської церкви Святої Софії. Його вважали вищим стильовим досягненням візантійського обрядового співу. Водночас викликає інтерес змалювання тогочасної церковно-музичної реальності, а саме співаків у головних уборах – скийдію та скараніконі [1, с. 107–109].

У системі Служб Божих важко переоцінити роль музики бил, дзвінків і дзвонів. Їхні канонічні звучання повідомляють про початок священнодійств, позначають найважливіші їхні моменти тощо. Заразом у впорядкуванні життя середньовічних монастирів Галицьких і Волинських земель, як тутешніх цивілізаційних рушіїв Княжої доби (були тогочасними центрами духовності, освіти, мистецтва, науки), звукова сигналізація сприяла строгому дотриманню уставних приписів, зокрема скликала ченців на богослуження, трапези тощо. Дослідники церковної музики слушно вважають, що спершу засобом комунікації при створенні звукових повідомлень було просте й дешеве у виготовленні било. Його застосування чітко прописане в уставах, запозичених із Візантії. Заміна ж у богослуженнях і дисциплінарному комплексі монастирів середньовічної Русі звучання бил биттям у різні дзвони, запозичених із Заходу, сприяла розвою їхньої музики на теренах Східної Європи.

Задля успішного державотворення князь Данило Романович, як керманіч Галицько-Волинського князівства, зміцнював Церкву. Із метою поширення християнства велів будувати нові храми й відновлювати зруйновані. Для посилення значущості богослужбового обряду сприяв опорядженню їх іконами, книгами та оснащенню дзвонами. Із Волинської хроніки довідуємося, що після зведення за повелінням Данила в Холмі церкви св. Івана Золотоустого, правитель частину дзвонів замовив своїм майстрам, а решту «приніс із Києва». На основі обрисів його дзвонів, виставлених у Національному музеї історії України (вуликоподібного (XI–XII ст.) й у формі «цукрової голови» (XII–XIII ст.), вважаємо, що подібні «принесли» у новозаведений Данилом Холм [1, с. 144].

Про традиції виготовлення виробів із металу в князівствах Галицьких і Волинських земель, які після монголо-татарської навали підхопили культурні заведення середньовічної Києворуської держави, свідчать згаданий у Волинських хроніках відлитий для холмської

церкви бронзовий внутрішній поміст, мідні двері любомльського храму св. Георгія. Це заклало підложжя виробництва дзвонів у зазначеному ареалі, покращання феномена звучання цих величних музичних інструментів. Підкріплює поступ у цій площині запис Другої Волинської хроніки, де в похвалі небожу короля Данила – володимир-берестейському князю Володимирі Васильковичу (1249/1250–1288) згадано про відливання ним дзвонів дивовижного звучання, якого «не було в усій землі» [1, с. 144]. Цьому могла сприяти їхня новіша конфігурація, запозичена від німців.

Підтверджує дужий розвій дзвонарської культури Волині й Галичини княжої доби, окрім археологічних пам'яток і документальних джерел, єдиний в Україні повністю збережений на дзвіниці львівського катедрального собору св. Юра дзвін 1341 року. Його обриси й оздоблення є унікальним джерелом відомостей про тогочасний рівень і традиції людвисарства. Кампан великих, як на минуле, розмірів (заввишки разом із короною 85 см, нижній діаметр 71 см, вага – 415 кг). Цю чисто виготовлену пам'ятку, складену в добрих співвідношеннях частин цілого між собою, оздоблює на вінці рельєфний напис церковнослов'янською: «Въ лѣто 6849 сольнянь бысть колоколь сии святому Юрю при князи Дмитриі игуменом Євъфимьемъ» («Цей дзвін був відлитий для святого Юрія за панування князя Дмитрія, коштом ігумена Євфимія»). Останній – настоятель Святоюрського монастиря, а Дмитро, вочевидь, – литовський князь Любарт-Дмитро (бл. 1311/1315–1383). Він, як зауважують, був тоді «держатель» «королівства Руси» й нотувався «князем Луцким и Володимерским» [1, с. 147–148]. Цікаво, що ні війни, ані пожежі чи міжконфесійні суперечки не знищили цей найдавніший із великих дзвонів в Україні. Він використовується за призначенням із гарно оздобленим ідіофоном «Андрей» (заввишки 107,3 і нижнім діаметром 96 см, вага 640 кг), відлитим 1933 року в майстерні львів'янина Михайла Брилинського (1896–1941) й нинішніми п'ятьма малими.

Важливо відзначити, що церковна музика в ареалі Галицько-Волинського князівства, королівства Руси Романовичів була різноконфесійна (звучали спів, орган, дзвоніння). Це сприяло взаємозапозиченням, формуванню багатонаціонального музичного мистецтва в цьому регіоні середньовічної Руси. Воно й нині подовжує свій поступ як складова багатогранної культури нашої України.

Список використаних джерел:

1. Кіндратюк Богдан. Нариси музичного мистецтва Галицько-Волинського князівства (вид. 2-ге, випр. і доп. / [ред. і авт. Перед. слова Юрій Ясіновський]. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2024. 294 с.
2. Сиротинська Наталія. *Ad medii aevi*: Нариси музичного мистецтва Галицько-Волинського князівства Богдана Кіндратюка. Рукопис. Приватний архів Б. Кіндратюка.
3. Сковчиляс Ігор. Княжий Галич в історії київського християнства. Духовна спадщина Давнього Галича : наук. зб. / Ігор Сковчиляс, Віра Фрис. Львів : Український католицький університет, 2018. С. 29–158.

Клоновський Юрій Ярославич,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
докторант Чернівецької біблійної семінарії

ОСВІТНІЙ ДОСВІД ТЕОДОРА ЦЕКЛЕРА В СТАНИСЛАВОВІ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД (1914-1918 РР.)

Україна три роки знаходиться в стані війни з російською федерацією захищаючи демократичні принципи та свою європейськість. Вона це може робити при підтримці країн Європи, які ці принципи витворили у своїй багатогранній історії, щоби вистояти недостатньою є тільки єдність українського народу, але й той історичний досвід, який пройшли європейські країни в часи воєнних лихоліть і де величезну роль відіграла церква з її моральними імперативами та досвідом подолання міжконфесійних, міжрелігійних та міжетнічних конфліктів.

Дуже важливо використати той досвід який наявний як у церкви, так і історичних церковних осіб, які завжди знаходили вихід із будь-яких конфліктних ситуацій. До таких історичних постатей можна віднести відомого богослова та педагога Теодора Цеклера, який був засновником німецьких протестантських інституцій у Станиславові (суч. Івано-Франківськ), а також відомим далеко за межами тодішньої Австро-Угорської монархії та Німеччини. Його досвід вирішення складних питань стосовно розвитку та існування освітньо-опікунських закладів у Станиславові у міжвоєнні часи можна віднести до часів Першої світової війни коли він перебрав на себе керівництво невеликою Галицькою Церквою в Польщі, яка стала незалежною внаслідок розпаду австрійської державної структури, і коли він з великою майстерністю утримував її в найскладніших обставинах аж до Другої світової війни.

Час між двома світовими війнами поставив на Теодора Цеклера складний тягар і турботи і поставив перед ним безліч найрізноманітніших завдань, які він вирішував і опановував з великою мудрістю, майстерністю та ентузіазмом.

Зауважимо, що Теодор Цеклер мав у своєму розпорядженні глибокі богословські знання, сформований організаторський дух і далекоглядність у освітній церковній практиці. Він був також талановитим проповідником і пастором, але водночас безкорисливим і скромним, толерантним у стосунках зі своїми підлеглими.

Завдяки старанням Т. Цеклера, у Станиславові, сформувала система закладів освіти, яка включала такі групи:

Група «А» - заклади догляду та опіки, пов'язані з дияконським домом «Сарепта».

Група «Б» - навчальні заклади та школа випускників, згруповані навколо материнського дому «Вифлеєм».

Група «С» - навчальні заклади для дорослих.

Група «Д» - адміністративний відділ.

Теодор Цеклер завжди відчував пошану і повагу, займався справами державних установ, українського протестантського руху, церковної влади з усіма її труднощами і конституційними проблемами, а також знаходив час для нової літератури і численних журналів, які приходили в освітні заклади, час для продовження вивчення мови і для редагування протестантського парафіяльного часопису «Євангельський листок» який продовжував свою роботу навіть під час воєнних дій.

Педагог турбувався про добробут своєї протестантської семи класної початкової школи та протестантської гімназії в Станиславові, а також про всю систему протестантських початкових шкіл в галицькому регіоні, яка налічувала понад 80 шкіл і понад 100 вчителів.

За сприяння Т. Цеклера було засновано так звану «Внутрішню Місію», основним завданням якої було вирішення освітньо-соціальних військового часу які виникали в даному регіоні.

Після звільнення в лютому 1915 року Станиславова від росіян, він ініціював з Відня рятувальну експедицію для відновлення зруйнованих господарських та освітньо-культурних споруд та гуманітарної підтримки як населення так і освітньо-опікунських закладів у Станиславові, де керівником був Т. Цеклер, а заступником - вихователь Шольцель.

Дуже складний час настав з початком Першої світової війни, коли Галичина перетворилася на театр воєнних дій, де австрійські, пруські та баварські війська воювали проти російської армії. Лінія фронту постійно зміщувалася, тому євангельська громада в Станиславові, як і інші євангельські громади в східній Галичині змушена була тікати від лінії фронту. В кінці 1914 року частину членів євангельської громади зі Станиславова було евакуйовано до австрійського міста Гальнойкірхен, в якому у 1874 році було засновано «Товариство для внутрішньої місії» (нім. «Verein für Innere Mission») й в 1877 сестринство дияконис. Так, місто Гальнойкірхен стало найбільшим осередком дияконів в Австрії. Тут знайшли прихисток близько 200 хлопчиків та дівчат із Станиславівських закладів. В 1916 році Станиславів знову опинився під владою Росії. Дітей, які були зараховані до закладів під час війни, також було евакуйовано до Гальнойкірхену. В цьому місті найбільша частина Станиславівської євангельської громади залишалася до кінця війни. Після завершення війни з ініціативи Лілли Цеклер деякі з дітей отримали можливість провести один рік в Швейцарії.

Під час Першої світової війни довелося зупинити навчальний процес на довгий період часу й лише наприкінці 1917 року можна було відновити навчання. Незважаючи на спричинені війною руйнування, які торкнулися і Цеклерівських закладів, установи продовжували працювати і після завершення війни було розпочато їхню відбудову.

Створені, завдяки старанням освітянина та пастора Теодора Цеклера освітні заклади пережили дві війни, педагогічний колектив зумів зберегти та примножити традиції, започатковані Т. Цеклером і виховали не одне покоління дітей різних за етнічною та конфесійною приналежністю. В умовах сьогодення такий досвід може слугувати прикладом для вітчизняної системи освіти в часи продовження російсько-української війни. Тому Теодора Цеклера можна вважати не тільки фундатором, але й креативним організатором освіти в Галичині кінця XIX початку XX століття і його досвід та ідеї можна застосувати і сьогодні.

Коваль Олександр Юрійович,

здобувач вищої освіти юридичного факультету

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник: Наталія Куліш

ТРАНСФОРМАЦІЯ КОЛЕКТИВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Актуальність теми обумовлена безпрецедентним впливом війни на колективну ідентичність українців. За останні роки сутність національної та громадянської ідентичності українського суспільства зазнала кардинальних змін. Війна стала не лише геополітичним викликом, але й каталізатором соціальних процесів, що змінили цінності та самосвідомість нації. Усвідомлення себе єдиним народом, громадянином модерної держави та частиною європейської спільноти набуло нової сили й стало об'єктом наукового інтересу. Дослідження

цих трансформацій є науково значущим, адже ідентичність пов'язана з національною єдністю, стійкістю суспільства та навіть з питаннями національної безпеки.

Війна спричинила безпрецедентну консолідацію української національної спільноти. За даними досліджень, саме воєнні події дали поштовх до радикального зміцнення загальнонаціональної ідентичності та різкого занепаду колишніх проросійських ідентифікацій [2, с. 73-74]. Одночасно відбувається якісне посилення громадянської (сивільної) ідентичності: до традиційних маркерів належності додалися практичні прояви патріотизму, зумовлені боротьбою за суверенітет. Зокрема, феномен масового волонтерства, добровольчого руху та всенародного опору агресору стали новими складовими української ідентичності воєнного часу [2, с. 76]. Ці явища спостерігаються не тільки на підконтрольних територіях, а й серед населення, що перебуває в окупації, що свідчить про повсюдне піднесення громадянської самосвідомості.

Війна прискорила процес формування консолідованої колективної ідентичності українців та згуртування суспільства на основі спільних цінностей. Соціологічні дані фіксують стрімке зростання національної єдності на тлі відчуження від «руського мира». За рік від початку повномасштабного вторгнення суттєво знизилися регіональні відмінності у світоглядних орієнтаціях: частка тих, хто ототожнює себе з українською державою, зросла до понад 90% у всіх регіонах. [3, с. 21]. Натомість утверджується загальноукраїнська ідентичність, спільна для різних областей і етнічних груп. Помітним маркером цих змін стало добровільне переорієнтування значної частини громадян на українську мову як мову повсякденного спілкування: зокрема, 58% опитаних у 2023 р. вказали, що стали частіше використовувати українську, з них половина — раніше були російськомовними [4, с. 13]. Як підкреслюють респонденти, це символічно відмежовує їх від країни-агресора. Також в умовах смертельної загрози зросла підтримка державних інститутів та рівень ототожнення себе з українською державністю: 82% респондентів у 2023 р. вважають, що держава стала сильнішою, а 89% зазначають, що війна навчила цінувати незалежність. Люди усвідомили, що втрата держави означала б утрату більшості того, що вони цінують у житті. Показовим є і різке піднесення патріотичних настроїв: 75% опитаних відчують гордість за свою країну, тоді як у 2021 р. таких було лише 34% [4, с. 11].

Поряд із національною ідентичністю є і європейська, значення якої також зросло під впливом війни та геополітичного вибору України. Євроінтеграційні прагнення українців, закріплені на рівні державного курсу, під час війни набули відчутної підтримки в масовій свідомості. Якщо ще до війни лише третина українців ідентифікувала себе європейцями, то у 2023 році таких уже понад половина. За останні десятиріччя відбулося поступове наростання європейської самоідентифікації: частка населення, що відчуває належність до загальноєвропейської культурної традиції, зросла з 7% у 2006 р. до 10% у 2023 р., а частка тих, хто відносить себе до української культурної традиції, підскочила з 56% до рекордних 81% за той самий період [3, с. 40]. Таким чином, навіть на тлі максимальної консолідації навколо власної національної культури українці дедалі більше інтегрують у свою ідентичність європейський компонент. Це проявляється у прийнятті спільних з ЄС цінностей демократії, прав людини, верховенства права та соціальної справедливості, за які фактично ведеться боротьба. Війна чітко окреслила цивілізаційний вибір українського суспільства: захищаючи свою країну, українці водночас захищають і європейські цінності, що зближує нас із європейською спільнотою і підсилює відчуття належності до неї.

Під впливом екзистенційних викликів війни відбувається переосмислення базових життєвих пріоритетів. Цінність життя і безпеки різко зросла: за опитуваннями, понад 95% українців зараз на перше місце ставлять здоров'я та фізичну безпеку свою і своїх близьких [1]. В умовах постійної загрози люди глибше усвідомлюють самоцінність життя, цінують кожен прожитий день і благополуччя родини. Сім'я і найближче оточення набули ще

більшого значення, виступаючи головним джерелом підтримки; фіксується підвищення значущості родинних зв'язків і прагнення берегти сімейні традиції.

Не менш помітні зрушення відбулися у сфері цінностей свободи та справедливості. Українці, захищаючи свою державу, значно підвищили запит на громадянські свободи, незалежність та гідне ставлення. За результатами досліджень в умовах воєнного стану молодь і дорослі дедалі більше цінують особисту автономію в рішеннях (близько 97% опитаних), а також свободу слова і можливість бути почутими. Свобода для українців перестала бути абстракцією – вона має пряму ціну, коли люди протистоять тиранії та борються за право самим визначати власне майбутнє [1]. Паралельно посилюється суспільний запит на справедливість – як у внутрішньому житті (нетерпимість до корупції, вимога рівності перед законом), так і на міжнародному рівні (очікування справедливого покарання воєнних злочинців). В українському дискурсі воєнної доби все частіше наголошується на цінності верховенства права та рівності, що зближує нас із європейськими нормами. Таким чином, свобода і справедливість стали не лише гаслами, а реальними керівними принципами поведінки значної частини громадян.

Окремо слід відзначити посилення солідарності та альтруїзму в українському суспільстві. Перед лицем спільної загрози люди об'єднуються і допомагають одне одному, часто жертвуючи особистим заради спільного блага. Наприкінці першого року війни соціологи зафіксували піднесення емпатії та потягу до єднання: значно зросла кількість українців, котрі відчують любов і теплоту до оточуючих. Тенденція афіліації – прагнення бути разом з іншими – стала масовою реакцією на стрес війни, коли індивідуальні інтереси відходять на другий план перед обличчям колективних випробувань [4, с. 4, 38]. Це свідчить про сутнісну перебудову ціннісних акцентів: колективізм, взаємодопомога та відповідальність один за одного стали надзвичайно важливими. Суспільство демонструє високу життєстійкість і здатність адаптувати свої цінності під вимоги часу, зберігаючи при цьому моральні засади гуманізму.

Аналіз показав, що в умовах війни українське суспільство переживає глибоку ідентифікаційну та ціннісну трансформацію. Війна, якою б трагічною вона не була, консолідувала українське суспільство, загартувала його ідентичність та змусила переосмислити те, що є по-справжньому важливим. Збереження і подальше утвердження цих позитивних зрушень – завдання державної політики та громадянського суспільства в повоєнний час.

Список використаних джерел:

1. Бибик Д. Ціннісні орієнтації учнівської молоді України в умовах воєнного стану. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та молоді*. 2024. Т. 26, № 1. С. 43–51. URL: <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2022-26-1-43-54>.
2. Поліщук Ю. Національна та громадянська ідентичності в Україні в умовах російсько-української війни: константи та зміни. *Український науковий журнал „Політичні дослідження”*. 2024. Т. 2, № 8. С. 73–76. URL: <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2024-2-4>.
3. Потапенто В. Аналіз основних тенденцій у сфері колективних ідентичностей українського суспільства: виклики національній безпеці. Київ: ЮСТОН, 2024. 69 с. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.13>.
4. Як війна змінила мене та країну. Підсумки року. Київ: Група «Рейтинг», 2023. 58 с. URL: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rating_war_changed_me_and_the_country_february_2023.pdf.

*Ковальчук Інна Владиславівна,
кандидатка педагогічних наук,
доцентка Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Як відомо, особистість з раннього дитинства вступає в різноманітні відносини зі світом. Результати цих відносин формують систему ціннісних орієнтацій людини, що виступає регулятором її поведінки в суспільстві. Сформована система цінностей має свою структуру, що включає мотивацію до певної діяльності, готовність її здійснювати та процес реалізації цінностей як основу поведінки індивідуальності, результат діяльності – самореалізацію, яка визначає суть самої людини. Необхідність надати ціннісному вираженню дій та вчинків особистості певного оформлення з часом викристалізувалося в окрему галузь наукового пізнання, яка досліджує цінності особистості. Її називають аксіологією або теорією цінностей.

Кожна сфера життя людини виявляється через певні цінності. Розрізняють природні цінності, цінності здоров'я людини, соціальні цінності, духовні цінності. Названі категорії цінностей об'єднує їх відношення до благ, яких прагне особистість. Імпонує визначення цінностей як феномену, що об'єктивно, за природою є благом для людини, яке спрямоване на її самореалізацію та реалізацію її творчих можливостей. Відомо, що в природі цінностей визначають їх об'єктивний та суб'єктивний аспект. Звичайно, об'єктивний визначає ті цінності, які самі по собі є цінностями, незалежно від того усвідомлює їх людина чи ні, а от природу суб'єктивних людина визначає для себе сама. Тому вони у кожній індивідуальності різні. Саме суб'єктивні цінності визначають різницю між особистостями, вони характеризують їх індивідуальну спрямованість та спосіб життя. В умовах воєнного стану заслуговує на увагу дослідження цінностей студентської молоді. Узагальнити вищезазначене найкраще думкою німецького філософа Пауля Менцера. Він звертає увагу, що цінністю вважаємо все те, що емоції людини диктують визнати важливішим над усім, та до чого людина може прагнути, ставитися з повагою та визнанням [1].

Вважаємо, що на особливу увагу заслуговує вивчення цінностей сучасної студентської молоді, на долю якої випали воєнні випробування. Можемо передбачити різницю в цінностях студентів, які стали вимушеними переселенцями і цінностями студентів, що проживають на відносно безпечних територіях. Також доцільно зауважити, що студентство є однією з груп у структурі молоді як соціальної групи. На це звертає увагу чимало зарубіжних вчених. Наприклад, соціолог Дж. Хемел підкреслює, що студентство є найвищою «точкою» молоді в усіх відношеннях. Тому соціальну групу студентства не треба ототожнювати з групою молоді взагалі [2, Р.235]. Імпонує зроблений О.Дейнеко порівняльний аналіз цих груп. Поділяємо її думку про те, що в умовах суспільства ризику, а таким вважаємо українське суспільство в умовах воєнного стану, треба говорити про студентство саме як «про суб'єкта дії, а не агента чи актора» [1, С.219].

У контексті цього ми прагнули вивчити які цінності характерні для студентської молоді в умовах воєнного часу. Для вивчення цього питання обрали спостереження, опитування. Вибірку склало 130 осіб. Серед них 73 дівчини і 60 хлопців. Основними цінностями молоді люди назвали мирне життя, здоров'я, збереження державності, гроші, кохання сім'ю. Відсоткове співвідношення заданих цінностей серед хлопців і дівчат ілюструє таблиця 1.

Цінність Стать	Мирне життя	Здоров'я	Збереження державності	Гроші	Знання	Кохання	Сім'я
Хлопці	98%	80%	90%	97%	87%	50%	45%
Дівчат	97%	78%	96%	87%	78%	78%	90%

Таблиця 1. Відсоткове співвідношення цінностей студентської молоді

Таким чином, отримані результати ілюструють, що емоційність дівчат зумовила вибір ними цінностей пов'язаних з почуттями. В той час для хлопців більше притаманні раціональні цінності. Домінуючими серед студентства є цінності державності та миру, сімейного життя, що зумовлено сучасною ситуацією в державі. Можна припустити, що цінності молоді зумовлені ментальними особливостями українців, мають поколінний характер і сприймаються більшістю опитаних як такі, що забезпечують спадкоємність роду і не вимагає оскарження чи доведення.

Проблема потребує подальшого вивчення в аспекті порівняння зміни цінностей студентської молоді протягом декількох років, визначення впливу вікового чинника на зміну ціннісних орієнтацій студентства.

Список використаних джерел:

1. Дейнеко О. Студентська молодь як суб'єкт суспільства ризику: молодь як ризик та молодіжні ризики. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна '2014, № 1101. С.217-223.
2. Hamel J. Studying and being a student: how are these valued by today's youth? The perspective of French language sociology on the issue/ Jacques Hamel, Christian Methot and Gabriel Dore. Journal of Youth Studies. – Vol. 14, No. 2 – March 2011. P. 233-244.
3. Antoci D. Value orientation from a structural perspective. Educație-Poetică-Societate. Materialele Congresului Științific Internațional Polono-Moldo-Român. Vol. III, nr. 1. Chișinău: S.n. Tipogr. UST, 2019. P. 10-18.

Козирська Богдана Русланівна,

здобувачка вищої освіти

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

РОЛЬ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНИХ СТЕРЕОТИПІВ ТА НЕРІВНОСТІ

Вступ. Освіта - це одне з найважливіших соціальних інститутів, які формують не лише інтелектуальний потенціал людини, але й ідеї її соціальної ідентичності, світогляду та соціальної ролі. Вона служить потужним механізмом соціалізації, завдяки якому люди відчують соціальні норми, цінності та закономірності поведінки. Але разом з активними функціями освіта служить засобом для відтворення соціальних стереотипів та нерівності, інтеграції існуючих соціальних класів та обмеження навичок індивідуальних соціальних груп. Розуміння цих процесів є важливим для формування ефективної освіти, спрямованої на забезпечення соціальної справедливості та рівних можливостей для всіх.

Освіта виступає основним соціальним інститутом, який не лише передає знання, але й активно формує соціальні уявлення, стереотипи та норми, які впливають на індивідуальний та колективний світогляд. Через освітній процес індивіди засвоюють соціальні конструкції, що існують в суспільстві, а також навчаються ролям, поведінці та взаємодії, що відповідають культурним та соціальним вимогам їхньої спільноти. Тому, попри прагнення освітніх систем сприяти інклюзії та рівності, вони можуть, на жаль, стати механізмами відтворення

соціальних стереотипів та нерівностей. Це може бути як прямим, так і непрямим шляхом через структуру освітньої системи, навчальний контент та міжособистісні взаємодії, що виникають в рамках навчального процесу.[1]

Першим і, можливо, найбільш очевидним фактором у формуванні соціальних стереотипів є доступ до освіти, який безпосередньо залежить від соціально-економічного статусу учнів. Діти з багатших сімей або з міських районів мають набагато більше можливостей для отримання якісної освіти, ніж їхні однолітки з малозабезпечених родин чи сільських районів. Більш того, матеріальні ресурси та культурний капітал, що передаються через родину, надають певні переваги в процесі навчання, що закріплює існуючі соціальні розриви. З другого боку, система публічних шкіл, в залежності від країни та її соціально-економічної ситуації, може додатково підсилювати ці нерівності через відмінності в рівні фінансування шкіл, доступу до кваліфікованих вчителів та навчальних ресурсів. У результаті, вища якість освіти стає привілеєм для багатших верств суспільства, що в подальшому підтримує соціальну мобільність лише для обмеженої частини населення. Це є важливим чинником у підтримці статус-кво та відтворенні соціальних і економічних нерівностей, оскільки доступ до освіти не вирівнює стартові можливості, а, навпаки, збільшує відмінності між різними соціальними групами. [2]

Другим важливим аспектом є зміст навчальних програм та підручників, який часто закріплює певні соціальні стереотипи. У багатьох випадках підручники можуть відображати обмежене або однобоке бачення світу, яке не враховує культурні, етнічні чи гендерні відмінності. Вибір тем для обговорення, представлення історичних подій або постатей, а також спосіб трактування цих тем може сприяти формуванню у учнів стереотипних уявлень про ролі різних соціальних груп у суспільстві. Наприклад, історія часто зображує видатних постатей певної національності чи етнічної групи, і це може сприяти формуванню уявлень про “нормальність” або “правильність” лише одних культурних стандартів. Подібна ситуація з гендерними стереотипами, коли в навчальних програмах надається перевага представникам певної статі в історії, науці та культурі, може обмежувати уявлення учнів про можливості для всіх людей, незалежно від їх статі, досягати значущих результатів. [3]

Ще одним аспектом, через який освіта може сприяти відтворенню соціальних стереотипів, є взаємодії між вчителями та учнями. Педагоги можуть несвідомо виявляти упередження стосовно певних учнів, ґрунтуючись на їхньому соціальному статусі, етнічній приналежності чи гендері. Це може проявлятися у вигляді сприяння деяким учням в академічному зростанні, а іншим – в ігноруванні або зниженні вимог до них. Психологічні механізми підтвердження стереотипів також можуть працювати через очікування вчителів: якщо вчитель очікує гірших результатів від учня через стереотипи, то це може знижувати самооцінку учня та його прагнення до досягнень, що в свою чергу може призвести до низьких результатів у навчанні. [4]

Однак, незважаючи на ці перешкоди, освіта має величезний потенціал для подолання соціальних стереотипів і нерівностей. Важливим кроком є перехід до інклюзивних педагогічних практик, які сприяють прийняттю різноманітності в класі, навчають учнів критичному мисленню та ставленню до стереотипів. Зміст навчальних програм повинен відображати культурне та соціальне різноманіття, щоб забезпечити рівні можливості для всіх учнів. Вчителі повинні отримувати професійну підготовку, яка допомагає усвідомлювати їхні власні упередження та навчати, як створювати освітнє середовище, яке підтримує рівність та справедливість для всіх. [5]

Висновок. Освіта відіграє подвійну роль у суспільстві: з одного боку, це інструмент для соціального порядку, що може подолати стереотипи. Розуміння цих процесів є ключовим фактором для формування освіти, яка має на меті надати можливості для всіх членів соціальних можливостей. Для того, щоб освіта стала справжнім інструментом для соціальної

справедливості, необхідно здійснити всебічні заходи, які охоплюють зміни в навчальній програмі, практиці та інституційній структурі.

Список використаних джерел:

1. Грекова, Т. П. (2008). Гендерні стереотипи та їх вплив на соціальну поведінку в умовах сучасного суспільства. *Психологія та соціальна робота*, 23, 134–139.
2. Літвак, С. В. (2010). *Психологія соціальних стереотипів*. Київ: Інститут психології.
3. Марущенко, О. А. (2015). Гендерні стереотипи вчительства сучасної української школи: соціологічний аналіз. *Гендерна парадигма освітнього простору*, (2), 88–95.
4. Борщ, К. М. (2017). Гендерні стереотипи як соціальна проблема сучасних жінок. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*, (1(40)), 31–34.
5. Ляшко, М. М. (2019). Гендерні стереотипи в сучасному українському соціумі. *Молодіжний соціологічний форум НТУ “ХП”*.

Кононенко Тетяна Володимирівна,
докторка філософських наук, професорка,
Донецький державний університет внутрішніх справ

ТОЛЕРАНТНІСТЬ В АКСІОСФЕРІ ОСОБИСТОСТІ

Сьогодні толерантність поширена в усіх сферах суспільного життя. Вона передбачає відмову від стереотипного мислення, догматизму; розуміння та прийняття Іншого за принципом раси, етносу, культури, традиції, мови, релігії, статі, гендеру тощо; повагу до прав і свобод; розуміння рівності прав і можливостей. Це неодмінний фактор функціонування сучасного демократичного суспільства, оскільки повага до різноманіття визначає суспільну єдність і стабільність, є умовою соціального прогресу, сприяє свідомому протистоянню гібридним технологіям маніпулювання та пропаганди, особливо в умовах воєнної агресії, обумовлює готовність взяти на себе відповідальність.

І мораль, і право постійно еволюціонують. Суспільство стає більш відкритим, морально орієнтованим, толерантним. Гуманізм як принцип моралі та права виходить із розуміння людини як вищої цінності, домінанти її прав і свобод, відсутності привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних або інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками, поваги до честі та гідності.

Декларація принципів толерантності [1], яка прийнята резолюцією 5.61 Генеральної конференції ЮНЕСКО від 16 листопада 1995 року, визначає толерантність як сприйняття, повагу різноманіття культур і форм самовираження особистості. Це єдність у різноманітті. Її основою виступають: знання, відкритість, спілкування, свобода думки, совісті та переконань, усе те, що сприяє переходу від культури війни до культури миру. Це пріоритет прав і свобод людини, плюралізму, демократії, норм міжнародного права. Толерантність означає визнання того, що люди відрізняються зовнішнім виглядом, соціально-економічним станом, мовою, поглядами, поведінкою, що вони мають право на існування цього різноманіття. Стаття 1 наголошує: «Стосовно поважання прав людини виявлення толерантності не означає терпимого ставлення до соціальної несправедливості, відмови від своїх або прийняття чужих переконань. Це означає, що кожен може дотримуватись своїх переконань і визнає таке саме право за іншими. Це означає визнання того, що люди з природи своєї відрізняються зовнішнім виглядом, становищем, мовою, поведінкою і мають право жити в мирі та зберігати свою індивідуальність. Це також означає, що погляди однієї людини не можуть бути

нав'язані іншим» [1]. На державному рівні реалізація принципу толерантності передбачає існування справедливого та неупередженого законодавства, дотримання правопорядку, судово-процесуальних й адміністративних норм, доступність економічних і соціальних можливостей для кожної людини без будь-якої дискримінації. Це рівність прав і можливостей для всіх груп і кожної окремої людини.

У науковій літературі толерантність здебільшого трактується як: невід'ємна складова системи цінностей сучасної особистості; повага до Іншого, прийняття його права на існування; здатність до діалогічного мислення. Н. Цвіркун [2] узагальнює такі види толерантності: 1) гендерна; 2) вікова; 3) освітня; 4) міжнаціональна; 5) расова; 6) релігійна; 7) географічна; 8) міжкласова; 9) фізіологічна; 10) політична; 11) сексуально орієнтована; 12) маргінальна.

Текст Декларації про расу і расові передсуди [3], яка прийнята Генеральною конференцією ООН з питань освіти, науки і культури 27 листопада 1978 року, принципово фіксує, що всі люди належать до одного й того ж виду і мають спільне походження. Вони народжуються рівними в гідності та правах, є невід'ємною частиною людства, мають право відрізнятися один від одного, розглядати себе як таких і вважатися такими. Ідентичність походження жодним чином не зачіпає можливості вести різний спосіб життя; не виключає ні існування відмінностей, що ґрунтуються на розмаїтті культур, середовища й історії, ні права на збереження культурної самобутності.

Толерантність є ознакою духовної зрілості особистості. Сучасна антропологія представляє нового суб'єкта, який акцентує духовний розвиток, цілісність і гармонійність життя. На перший план виходить етичний зріз розуміння життєдіяльності, самореалізація як самовдосконалення, що передбачає відповідальність у прийнятті рішень. Ідеться про формування гуманістичного типу особистості з принциповою громадянською позицією, поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, дискримінації за будь-якими ознаками, формування культури демократії. Саме така особистість, що будує власну життєдіяльність відповідно до категоричного імперативу, виявляється здатною легітимізувати право як безумовну цінність.

Список використаних джерел:

1. Декларація принципів толерантності. URL: <https://vvprr.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/129/2021/10/%D0%94%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF%D1%96%D0%B2-%D1%82%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.pdf>
2. Цвіркун Н. Формування толерантності у поліцейських. URL: https://www.univd.edu.ua/general/publishing/konf/25_11_2017/pdf/161.pdf
3. Declaration on Race and Racial Prejudice. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-race-and-racial-prejudice>
4. Толерантність як аксіологічна основа професійної культури поліцейського : колективна монографія / Т. Кононенко, В. Аксьонова, Г. Мухіна та ін. ; за заг. ред. Т. Кононенко. Київ : Алерта, 2024. 234 с.

*Король Наталя Мирославівна,
кандидатка історичних наук, доцентка кафедри теорії та історії культури,
Львівський національний університет імені Івана Франка*

РЕЛІГІЙНА СВОБОДА В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР

Релігійна свобода є однією з фундаментальних цінностей сучасного суспільства та водночас ключовим правом людини, закріпленим у міжнародних правових актах і національних конституціях. Вона передбачає можливість вільно сповідувати будь-яку релігію або дотримуватися атеїстичних переконань, а також захищає право змінювати віру чи залишатися байдужим до релігійної сфери. Як концепт, релігійна свобода постає результатом тривалої еволюції уявлень про співвідношення індивіда, спільноти та держави. Її витоки сягають доби Просвітництва, коли у центрі суспільного дискурсу постав принцип толерантності та визнання автономії особистості.

У сучасному соціумі релігійна свобода виступає аспектом функціонування правової та політичної системи, а також важливим чинником стабільності й розвитку громадянського суспільства. Вона створює умови для плюралізму світоглядних позицій, формування міжрелігійного діалогу та запобігання конфліктам на релігійному ґрунті. Збереження балансу між індивідуальними правами та колективними інтересами дозволяє інтегрувати різні групи в єдиний соціальний простір, не нівелюючи їхньої ідентичності.

Таким чином, релігійна свобода постає не лише як юридична гарантія, але й як соціокультурний принцип, що визначає характер взаємодії держави та громадян. Її ефективна реалізація забезпечує розвиток демократичних інститутів, сприяє укоріненню толерантності та утверджує цінність людської гідності в суспільному житті.

Суміжним з поняттям «релігійної свободи» та набагато частіше застосовуваним в юридично-правових документах є поняття «свободи совісті», яке відзначається різноплановістю та багатоаспектністю. Дослідницькі підходи до проблеми свободи совісті здебільшого відображалися у моделі взаємодії «релігійна організація – людина – держава». Її центральною ідеєю стало поєднання двох взаємопов'язаних дискурсів – правового та аксіологічного. У рамках сучасних наукових підходів сформувалися нові контексти, де свобода совісті набуває додаткових змістових відтінків, реалізуючись у площині релігійної безпеки, що забезпечує можливість кожній людині вільно сповідувати свою віру, враховуючи діяльність релігійних організацій. Водночас сучасними дослідниками (Нестерова М.) підкреслюється, що на специфіку свободи совісті впливають кілька чинників: індивідуальні (світогляд, традиції, релігійний досвід), конфесійні та міжконфесійні практики комунікації, інституційні процеси інституціалізації, а також державна політика (дотримання законодавства, орієнтація на міжнародні стандарти, запобігання маніпуляціям релігією)[2]. Концептуальне осмислення цього питання спирається на екзистенційно-правовий вимір, який значною мірою формує зміст і структуру відповідного наукового дискурсу. Утвердження такого підходу стало можливим завдяки синтезу української релігієзнавчо-правової традиції та європейських гуманістично-правових орієнтирів. Зрештою, цей синтез дозволяє розглядати свободу совісті не лише як духовно-світоглядну цінність, а й як механізм реалізації релігійної безпеки, що сприяє протидії внутрішнім і зовнішнім викликам.

Ескалація російської агресії в повномасштабний формат зумовила зміну акцентів в академічному тлумаченні та суспільній інтерпретації концептів «релігійної свободи» та «свободи совісті». Додаткової значимості набуває поняття «релігійної безпеки», тісно пов'язане з актуалізацією – в зв'язку із зовнішніми загрозами – проблеми національної безпеки. В сучасному українському академічному дискурсі зустрічаємо різні підходи до

тлумачення концепту «релігійної безпеки». А. Колодний та Л. Филипович тлумачать її як «... захищеність свого духовного і релігійного простору від агресії, руйнування, втручання, нав'язування, примушування, корегування тощо з боку інших неукраїнських структур, організацій, держав, людей, що спрямовані на розмиття та знищення українського світу, зменшення його опірності всім іншим світам» [1, с.19]. Схоже визначення пропонують О.Предко та Д.Предко - «Релігійна безпека – це захист релігійного простору від внутрішніх та зовнішніх загроз, що є особливо важливим питанням в Україні сьогодні [3, с.58].

Пропагандистським озброєнням російської агресії стала ідеологія «руського міра». Одним з елементів експансії став релігійний вимір даної ідеології. Такі виклики зумовили пошуки релевантної відповіді – в тому числі й в царині гуманітаристики. Як зазначають провідні українські релігієзнавиці Л. Филипович та О. Горкуша, сучасні гуманітарні дослідження, зокрема у сфері аналізу релігійних процесів, потребують невідкладного оновлення та вдосконалення методологічних засад. В умовах війни, коли вирішується питання збереження української нації, наука не може залишатися самоціллю. Гуманітарні вчені не мають права займати позицію спостерігачів, відсторонених від реалій. Наукова спільнота підкреслює, що серед різних методологічних стратегій нині особливої ваги набуває принцип контекстуальності, який вимагає врахування реального середовища подій – передусім російської військової агресії проти України – а також рівня та способів включеності чи виключеності дослідника з цього контексту. Ігнорування контексту вважається надзвичайно ризикованим підходом, адже в умовах російсько-української війни воно ставить під загрозу достовірність, об'єктивність і справедливість наукових результатів [4, с.62].

Контекстуальність як базовий принцип та методологічна засада аналізу релігійного виміру сучасного російсько-українського протистояння, простежується також в багатьох інших царинах – як гуманітарних, так і політичних. Однією з таких сфер є сфера політики пам'яті. Сама дефініція є калькою з англійської мови (*politics of memory*) і добре працює переважно в соціальних науках, які охоче використовують широко визначені категорії пам'яті. Її прихильники стверджують, що термін «пам'ять» набагато краще передає значення цього поняття, ніж історія [5, с.64]. Політика пам'яті в умовах російсько-української війни набуває особливої актуальності, оскільки стає важливим інструментом конструювання національної ідентичності та зміцнення суспільної єдності. Релігійна сфера у цьому контексті посідає значне місце, адже саме релігійні інституції виступають носіями традиційної пам'яті та моральних орієнтирів. Їхня участь у збереженні й трансляції наративів про минуле сприяє утвердженню стійкості суспільства перед зовнішніми загрозами.

Особливість сучасного етапу полягає в тому, що політика пам'яті в релігійній площині нерідко набуває конфліктного характеру. Російська агресія супроводжується використанням релігійної риторики та інструменталізацією церковних структур для виправдання експансії. У відповідь в Україні посилюється переосмислення історичної ролі різних конфесій, відбувається відхід від наративів, пов'язаних із «руським миром», та розбудова власних смислових рамок, що спираються на європейську гуманістичну традицію й ідею релігійної свободи.

Таким чином, взаємозв'язок політики пам'яті та релігійної сфери у період війни визначається двома ключовими чинниками: потребою в консолідації національного суспільства та протистоянням зовнішньому ідеологічному тиску. Релігійні організації стають не лише простором духовного життя, але й активними учасниками формування колективної пам'яті, що сприяє зміцненню української державності та забезпеченню релігійної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Колодний А.М., Л.О. Филипович Л.О. Концепція релігійної безпеки: методологічні підходи академічного релігієзнавства. СОФІЯ. Гуманітарно-релігієзнавчий вісник. № 2(16), (2020). С.19-23. DOI: 10.17721/sophia.2020.16.4
2. Нестерова М.І. Свобода совісті: сутність і нові контекстуальні смисли. СОФІЯ. Гуманітарно-релігієзнавчий вісник. № 2(20)/2022. С.45-49. DOI: 10.17721/sophia.2022.20.10
3. Predko O., Predko D. Religious Security: its Essence and Main Factors (Ukrainian context). Occasional Papers on Religion in Eastern Europe (April 2024) XLIV, 3. P.58-73
4. Fylypovych L.O., Horkusha O. V. Religious Challenges to National Security in the Focus of Ukrainian Humanities in the Conditions of the Russian Ukrainian War . Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки. Вип. 1 (95), 2024. С.55-63. DOI 10.35433/PhilosophicalSciences.1(95).2024.55-63
5. Kącka K.. Polityka historyczna: kreatorzy, narzędzia, mechanizmy działania – przykład Polski / Narracje pamięci: między polityką a historią pod redakcją Katarzyny Kąckiej, Joanny Piechowiak-Lamparskiej i Anny Ratke-Majewskiej. Toruń, Wydawnictwo Naukowe UMK, 2015. SS. 59–80.

Кукуруза Дарина Віталіївна,
здобувачка вищої освіти

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ВПЛИВ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ НА СВІДОМІСТЬ СУСПІЛЬСТВА

Вступ. Масова культура є однією з ключових складових сучасного світу, яка формує цінності, норми та моделі поведінки широких прошарків населення. Перш за все, вона виникла внаслідок розвитку засобів масової комунікації, глобалізації та цифрових технологій. На відміну від елітарної чи народної культури, масова культура орієнтується на масову аудиторію і ґрунтується на спрощених, стереотипних образах.

Масова культура сьогодні активно формує суспільну свідомість, впливаючи на світогляд, погляди, поведінку, соціальні орієнтири. Вона дає змогу людям не замислюватися над своїм життям, проблемами, отримувати швидке задоволення.

У зв'язку з цим постає питання про те, яким чином масова культура впливає на свідомість індивіда та соціальні уявлення в соціумі. Зокрема, важливо дослідити, чи сприяє вона розвитку критичного мислення, чи навпаки - формує пасивне споживання інформації.

Мета роботи. Метою даного дослідження є вивчення впливу масової культури на свідомість суспільства, зокрема аналіз механізмів її дії на формування соціальних норм і цінностей. Окрему увагу приділено дослідженню ролі засобів масової інформації, рекламної індустрії та соціальних мереж як основних каналів поширення масової культури.

Результати та обговорення. Одним із головних негативних наслідків впливу масової культури на свідомість суспільства є схильність споживачів до пасивного мислення та сприйняття реальності. Масова культура спрямована, перш за все, на задоволення елементарних емоційних потреб через прості, але яскраві та зрозумілі образи. Такий підхід сприяє спрощенню змісту культурної продукції, яка часто позбавлена глибокого морального сенсу. Це веде до зниження інтелектуальної залученості споживача, що зменшує здатність до критичного аналізу дійсності та розуміння складних соціальних явищ.

У творах масової культури найчастіше пропонуються готові моделі поведінки та життєві орієнтири, що звільняє індивіда від необхідності самостійного мислення. Як наслідок, велика частина суспільства починає мислити шаблонно, а багато хто навіть не має власної думки. Така стандартизація уявлень і цінностей зумовлює домінування шаблонів, які уніфікують духовний світ особистості. До того ж, у сучасних умовах інформаційного шуму,

що створено медіа та соціальними мережами, акцент зміщується з глибоких смислів на зовнішній ефект, видовищність і миттєву емоційну реакцію.

Ще одним негативним аспектом масової культури є поширення ідеалізованих образів зовнішності та способу життя, які частіше є соціально сконструйованими й не мають реального підґрунтя. Через соціальні мережі, рекламні кампанії, шоу-бізнес та цифрові медіа масова культура нав'язує стандарти краси та успішності, що зазвичай створюються використанням фотошопу, фільтрів і відредагованого контенту. Ці образи демонструють уніфіковані ідеали, недосяжні для більшості людей у реальному житті.

Постійне порівняння себе з цими ідеалізованими образами викликає у користувачів, а особливо молоді незадоволення собою. Це призводить до заниження їх самооцінки, погіршення емоційного стану та навіть психічного здоров'я. Сучасні соціологічні дослідження показують зростання рівня тривожності, депресивних станів та розладів харчової поведінки серед молоді, спричинених впливом нереалістичних естетичних стандартів масової культури. Окрім того, бажання відповідати цим стандартам породжує залежність від соціального схвалення, що лише підвищує емоційну нестабільність та знижує критичність сприйняття інформації.

Масова культура формує глибокі деформації у сфері особистісної самосвідомості, особливо серед молоді, яка є найбільш вразливою до впливу зовнішніх інформаційних джерел.

Виділяють, зокрема, і певний позитивний вплив масової культури у суспільстві. Перш за все, вона виступає як інструмент соціалізації, сприяє передаванню інформації та формуванню колективної ідентичності за допомогою спільних культурних образів. Завдяки своїй доступності та широкому охопленню масова культура формує семіотичний простір, у якому відбувається взаємодія між представниками різних соціальних груп.

Також вона може слугувати носієм актуальних цінностей, таких як гендерна рівність, екологічна культура та інклюзивність. Масова культура також виконує функцію емоційного розвантаження, задовольняючи потребу в розумінні та співпереживанні, надаючи можливість втекти від повсякденності, що особливо важливо в умовах стресу та постійних соціальних змін.

Саме тому, масова культура, незважаючи на свою суперечливість, є чинником соціального об'єднання, поширення цінностей гуманізму та активізації громадської свідомості.

Висновки. Масова культура відіграє важливу роль у формуванні свідомості суспільства через спрощення уявлень про реальність, а також через поширення поведінкових моделей. Завданням сучасного суспільства є розвиток грамотності в медіа-просторі, культурної самосвідомості та здатності критично осмислювати той інформаційний зміст, який ми споживаємо щодня. Проблема впливу масової культури залишається актуальною і вимагає подальшого дослідження, особливо в контексті змін у ціннісних орієнтаціях суспільства.

Список використаних джерел:

1. Куценко, О. С. (2021). Масова культура в контексті глобалізаційних процесів. Гуманітарний часопис, 2(56), 56–61.
2. Герус, Л. О. (2019). Вплив масової культури на формування ціннісних орієнтацій молоді. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія: Педагогічні науки, 1(95), 112–117.
3. Різун, В. В. (2022). Соціальні мережі як простір трансляції цінностей масової культури. Інформаційне суспільство, 3(28), 24–30.
4. Чепурко, О. С. (2021). Вплив масової культури на самосвідомість молоді: соціально-філософський аналіз. Філософія і політологія в контексті сучасної культури, 13, 102–107.

5. Бойченко, М. І. (2020). Масова культура як соціокультурне явище: вплив на особистість та суспільство. Київ: Центр навчальної літератури.
6. Омельченко, Т. В. (2018). Масова культура: теоретико-методологічний аналіз. Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 1, 45–51.
7. Шевченко, Н. В. (2019). Масова культура: виклики для суспільства споживання. Наукові записки НаУКМА. Соціологія, 2(6), 59–64.

Кулагіна-Стадніченко Ганна Михайлівна,

*кандидатка філософських наук, старша наукова співробітниця Відділення релігієзнавства
Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України*

МІЖКОНФЕСІЙНИЙ ДІАЛОГ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КРИЗ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Історія неодноразово засвідчувала, що релігія може бути значним конфліктогенним чинником. Але, безперечно, вона має й миротворчий потенціал. Тут важлива переорієнтація на сутнісні засади релігії, звернення до суто релігійних смислів та цінностей. Це означає, що суб'єкти можливого міжконфесійного діалогу почнуть говорити мовою християнства, а не мовою релігійної ідеології; разом із тим виступати акторами громадянського діалогу, оприлюднювати власну позицію щодо цінностей та сучасних викликів, що постають під час війни РФ проти України.

Ще напередодні повномасштабного вторгнення з боку релігійних організацій лунали заклики до миротворчості, наголошувалось на необхідності богослов'я миру замість богослов'я виправдання війни. Богослови зазначали, що у православ'ї тема розбудови сталого миру тільки починає розвиватися, казали про те, що незважаючи на гібридну війну РФ проти України, активну участь в якій бере й Московський патріархат, українське православ'я потребує розробки богослов'я миру та розвитку миротворчих практик. У прийнятому у цей час документ «За життя світу», наголошувалось, що для православних християн шлях миру, діалогу й дипломатії, прощення і примирення завжди кращий від застосування насильства, страти, поліцейської або військової сили. Найвищий вияв християнської святості у відповідь на насильство можна побачити в тих, хто день у день прагне до порозуміння та поваги між людьми, до запобігання конфліктам, возз'єднання тих, кого розлучили, пошуку економічних і соціальних механізмів пом'якшення проблем, що часто призводять до насильства. Водночас лунали голоси православних ієрархів, які засуджували політику «умиротворення агресора», казали про священний обов'язок боронити від нападника «спільний український дім», при цьому вказували на відмінність понять «агресор» та «російський народ», оскільки народ не має і не повинен мати жодної ненависті чи ворожнечі до російського народу, навіть в умовах військової агресії проти нашої держави.

Після повномасштабного військового вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 року, акценти суттєво змінилися. Якщо раніше релігійні організації акцентували на миротворчості та релігійному діалозі, як важливих умовах безконфліктного співіснування, то згодом політика «умиротворення агресора» стала визнаватися мотузкою на шії всього цивілізаційного світу.

Незважаючи на можливу перспективність, у реальних умовах військового вторгнення РФ в Україну реалізація підходу справедливої миротворчості не лише виявилась малоефективною, а, навіть, мала згубні наслідки, продукуючи пацифістські настрої тоді, коли суспільство потребувало мілітаризації. Глобальне панування ліберальної демократії, спрямоване на політику зближення з Росією внаслідок чого остання зберігала вплив та

збройне панування у пострадянському просторі, зробило безнадійним сценарій політики «умиротворення агресора». Однак під впливом цієї політики опинились не лише держави, а й релігійні організації.

Для богослов'я тема війни і миру не є новою. Проте складається враження, що всі головні позиції щодо етики війни і миру сьогодні у православному контексті виглядають не надто органічно: чужою моральною мовою постають цілісні концепції священної війни, політичного реалізму, пацифізму, справедливої війни, які розвинулись поза православним дискурсом. У світлі останніх подій привертає увагу не лише концепт «священної війни», а й – «священного миру», як такого, що передбачає деокупацію українських територій, відшкодування завданих українській державі та її громадянам збитків від військової агресії РФ, повага до постраждалих і сімей, які втратили своїх близьких. Найважливішою умовою такого миру є назвати злочинця по імені, викрити його злочини та засудити їх. Це потрібно не для помсти, а для того, щоб подібний досвід більше не повторювався. Це - справедливість задля майбутнього.

Відтак, для богословського осмислення війни та миру більш продуктивним може стати «християнський реалізм» - сформована працями св.Августина та представника публічної теології XX століття Рейнгольда Нібура етична традиція у західному християнстві, що ґрунтується на зв'язку богословської антропології та моральних рефлексій щодо війни. В основі цієї традиції знаходиться незадоволеність схильністю пацифізму до відстороненої бездіяльності, а також несприйняття теорії справедливої війни з огляду на її раціоналізацію.

Християнський реалізм дозволяє побачити сувору правду щодо потворності всіх видів людського потягу до насильства, військової агресії. Водночас, додається надія, що мир на основі розуміння онтологічної єдності «людей у Христі» може існувати.

Отже, відповідаючи на поставлені вище питання щодо можливості міжконфесійного діалогу під час військових дій, можна засвідчити:

Міжконфесійний діалог потрібен, завжди є сенс говорити одне з одним для подолання конфліктогенних чинників. Прикладом цьому – існуюча ініціатива Софійського братства, що поєднує найбільш життєздатні, здорові сили УПЦ та ПЦУ. Схоже, складається така ситуація, коли «низи», тобто затиснуті в лещата відповідної релігійної ідеології, священники УПЦ не можуть жити по-старому. Чи тривалий час зможуть існувати «по-старому» «верхи» УПЦ – питання дискусійне, але у будь-якому випадку, ситуація потребує радикальної зміни політичного курсу УПЦ та активного лідерського потенціалу у цьому процесі. В іншому випадку, є перспективи відпадання своєрідної «маргіналізованої», але демократично налаштованої групи священників з переконливою громадянською позицією, від централізованої лінії консервативно-орієнтованої на Москву верхівки УПЦ.

В умовах війни і соціальних криз, міжконфесійний діалог може існувати в різних формах, але навіть тоді він є індикатором свободи і наявності демократичних цінностей у його суб'єктів.

Куліш Наталія Стефанівна,
кандидатка філософських наук,
доцентка кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова;
запрошена вчена Університету Манітоби (Вінніпег, Канада)

УКРАЇНЬСЬКА ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА В КАНАДІ У ПІДТРИМЦІ УКРАЇНИ: ВІРА У ДІЇ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

З початку повномасштабного вторгнення росії в Україну у 2022 році, Українська Греко-Католицька Церква в Канаді активно включилася в надання багатогранної підтримки Україні. Як духовна інституція з глибокими історичними коренями в українській діаспорі, УГКЦ відіграє важливу роль не лише у збереженні національної культури та ідентичності, а й у мобілізації громади задля допомоги Батьківщині в умовах війни.

Насамперед, Церква стала джерелом духовної підтримки: в усіх єпархіях Канади проводяться молебні за мир в Україні, панахиди за загиблими, спеціальні дні молитви та пости. У проповідях духовенство послідовно засуджує російську агресію [1], звертає увагу на важливість інформування інших про те, що відбувається в Україні. “Світ не може дивитися вбік; ви не повинні дивитися вбік. Шукайте і діліться правдою, яка дає справжню свободу і мудрість” [2].

Важливим аспектом діяльності УГКЦ в Канаді є гуманітарна місія: організація збору коштів, медикаментів, медичного обладнання, одягу, засобів першої необхідності, генераторів, захисного спорядження для рятувальних служб в Україні та ін. Парафії співпрацюють з благодійними фондами, зокрема “Canada-Ukraine Foundation”, “Help Ukraine” беручи участь у програмах і проектах, які сприяють реабілітації поранених військових та ветеранів України; хірургічній допомозі пацієнтам, які постраждали від війни в Україні; допомозі вразливим категоріям населення, українським родинам, дітям [3]. Мають місце також локальні акції в окремих парафіях міст та містечок Канади зі цільового збору коштів для окремих підрозділів ЗСУ, військових шпиталів у Львові, Дніпрі та інших міст.

Церква активно включена не лише у процеси адвокації українських інтересів у канадському суспільстві, але й в публічну та інформаційну діяльність. Єпископи та священники, на постійній основі, беруть участь у конференціях, акціях протесту, дають інтерв'ю, публікують звернення, зустрічаються з політиками (місцевого, провінційного та федерального рівнів) тим самим впливаючи на громадську думку в Канаді. Завдяки цьому український голос лунає в суспільному просторі країни [4].

Упродовж війни в Україні, у Канаду прибуло майже 300 тисяч українців. УГКЦ стала опорою для новоприбулих — біженців і тимчасово переміщених осіб. Парафії тривалий час виконували функції пунктів підтримки: психологічна, духовна підтримка, соціальна адаптація, допомога в інтеграції, пошук роботи, підтримка житлом, їжею, одягом, товарами для дому, організація мовних курсів, підтримка дітей біженців у недільних школах, літніх таборах при церквах та ін. [5].

Таким чином, УГКЦ у Канаді демонструє “віру в дії”, стаючи голосом правди, співчуття й солідарності, що є надзвичайно важливим для українців як в діаспорі, так і в Україні.

Список використаних джерел:

1. Католицькі єпископи українського обряду Канади запрошують відповідь віри на війну в Україні. URL : <https://news.rcdos.ca/2022/10/22/ukrainian-rite-catholic-bishops-of-canada-invite-response-of-faith-to-war-in-ukraine/>

2. Ukrainian Catholic bishops in Canada urge prayers for Ukraine. URL : <https://www.vaticannews.va/en/church/news/2022-01/ukrainian-catholic-bishops-in-canada-urge-prayers-for-ukraine.html>
3. Канадсько-Українська фундація. URL : <https://www.cufoundation.ca/our-projects>
4. Hundreds rally in Winnipeg marking 3rd anniversary of Russia's invasion of Ukraine. URL : <https://ca.news.yahoo.com/winnipeg-other-cities-hold-rallies-133658606.html>
5. Ukrainian refugees find support in church community. URL : <https://lethbridgeherald.com/news/lethbridge-news/2023/03/30/ukrainian-refugees-find-support-in-church-community/>

Куницька Тетяна Сергіївна,
 здобувачка вищої освіти факультету публічного управління
 Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
 Науковий керівник: Олена Школьник

ВПЛИВ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ ТА ТЕХНОГЕННИХ КАТАСТРОФ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Світ сьогодення перебуває в періоді суттєвих перетворень, що супроводжуються не лише політичними, економічними та соціальними змінами, а й посиленням негативного впливу надзвичайних подій на здоров'я людей. Серед найсерйозніших загроз для психічного здоров'я виділяють воєнні конфлікти та техногенні катастрофи, які залишають глибокий слід у психіці постраждалих і можуть мати відтерміновані наслідки для їхнього фізичного й емоційного стану.

Військові конфлікти та техногенні катастрофи, як виклики глобального масштабу, становлять серйозну загрозу для психічного здоров'я не тільки безпосередніх учасників цих подій, але й цивільного населення, яке потрапляє у зону їхнього впливу. Такі умови можуть істотно впливати на соціальну стабільність і економічний прогрес суспільства, адже психічне здоров'я є ключовою складовою загального добробуту людини.

Військові конфлікти спричиняють широкий спектр психічних порушень, серед котрих найпоширенішими є посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, тривожні розлади, агресія, а також порушення когнітивних функцій. Люди, які переживають насилля, можуть мати хронічні психічні розлади, котрі суттєво впливають на їхню здатність адаптуватися до нормального соціального та економічного життя.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я внаслідок збройних конфліктів десять відсотків людей, які пережили травматичну подію, згодом матимуть симптоми психологічної травми, а ще десять відсотків демонструватимуть поведінкові зміни або психологічні розлади, які стануть перешкодою для повноцінної участі у повсякденному житті (найбільш поширеними розладами є тривожний розлад, депресія і психосоматичні розлади) [3].

Стресовий стан, що виникає під впливом воєнних факторів, є одним з основних механізмів впливу на людський організм. Згідно з твердженнями фахівців та практичними даними – стрес може викликати серйозні наслідки у функціонуванні нервової, ендокринної та імунної систем. Наприклад, тривала дія стресу може призвести до дисфункції гіпоталамо-гіпофізарно-наднирникової системи та спричинити різні патологічні стани.

Вплив війни на психічне здоров'я людини вивчається багатьма дослідниками з боку психології та психіатрії. Результати досліджень вказують, що посттравматичний стресовий

розлад (ПТСР) є частим наслідком бойових дій і може призводити до серйозних психічних та поведінкових порушень у військовослужбовців та цивільних осіб [4; 5; 6; 7].

У своїй роботі Л. Котлова вказує, що серед найпоширеніших негативних проявів спостерігається зростання тривоги, депресії та порушення сну внаслідок воєнних подій. Відповідно до обробки статистичних даних, науковці виявили значне збільшення кількості звернень на консультації, пов'язаних з тривожними та депресивними станами, неконтрольованою агресією та навіть суїцидальними думками [6].

Ці стани супроводжуються втратою власної особистості, рідних, оселі й створюють серйозні перепони для психологічного стану людей. Необхідно підкреслити, що захист цивільних під час воєнних конфліктів – це не лише гуманітарна проблема, а й важливий елемент забезпечення міжнародної безпеки та стабільності.

Разом з тим, Всесвітня організація охорони здоров'я зазначила, що у випадках збройного конфлікту близько 10 відсотків осіб, які зазнали травматичних подій, матимуть значні проблеми з психічним здоров'ям, а ще 10 відсотків продемонструють поведінку, яка ускладнюватиме їхню здатність ефективно діяти [8].

Військова агресія росії проти України та невизначеність майбутнього значно впливають на емоційний стан українців. Результати дослідження Gradus Research в рамках проєкту «Градус суспільства під час війни» продемонстрували, що високий або дуже високий рівень стресу відчувають 88% респондентів, при цьому в попередніх двох хвилях дослідження таких було 84% [1; 2]. Якщо деталізувати емоції та стани, то найпоширенішою є втома – її відмічає половина опитуваних, але водночас 43% мають почуття надії. Серед інших поширених станів – напруга (42%), роздратування (31%), обережність (28%) та гнів (27%).

З огляду на положення про впливи й загрози для фізичного та психічного здоров'я, а також засади надання допомоги постраждалим, можна зробити висновок, що соціальні та психологічні аспекти впливу воєнних конфліктів на цивільне населення мають комплексний характер і можуть спричинити серйозні наслідки для соціальної стабільності та впливати на психічне здоров'я нації.

Наступним фактором впливу на психічне здоров'я людини в сучасному світі є техногенні катастрофи.

Техногенні катастрофи, включаючи ядерні, хімічні та екологічні аварії, також створюють значний психоемоційний тягар для постраждалих. Наслідки таких катастроф можуть містити не тільки фізичні, але й психологічні проблеми, зокрема тривалий стрес, відчуття безвиході та страху, що може спричинити довгострокові порушення психічного здоров'я у громаді.

Отже, вивчення впливу воєнних конфліктів і техногенних катастроф на ментальне здоров'я є надзвичайно важливим для сучасного суспільства. Збільшення масштабів таких подій вимагає впровадження нових підходів до психологічної підтримки й реабілітації, що допоможе полегшити психоемоційний тягар та сприятиме відновленню звичайного соціального життя постраждалих людей.

Дослідження впливу воєнних конфліктів та техногенних катастроф на психічне здоров'я людини дає змогу розробити практичні поради для медиків, психологів та органів влади, які сприятимуть мінімізації психоемоційних наслідків цих катастроф для населення.

Список використаних джерел:

1. Assessment of the impact of war on people: URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-09/undp-ua-hia-ukr-2.pdf>
2. Gradus Research в рамках проєкту «Градус суспільства під час війни URL :<https://gradus.app/uk/open-reports/wartime-survey-ukrainian-society-eighth-wave/>
3. Вплив війни на психічне здоров'я дітей. URL: <https://warchildhood.org/ua/impact-of-war-on-childrens-mental-health/>

4. Борисова З. О., Дубровіна О. А., Дубровіна Е. А. Вплив військових дій на психологічний стан українців та профілактика можливих ускладнень. Eurasian scientific discussions: scientific and practical conference (April 10–12, 2022). Barcelona : Barca Academy Publishing, 2022. С. 180–185.
5. Заєць С. Особливості переживання тривожності дорослими в період війни. Актуальні проблеми психічного здоров'я: матеріали конференції (25 травня 2023 року). Житомир : ЖДУ імені Івана Франка, 2023. С. 33-37.
6. Котлова Л. О., Долінчук І. О., Ілющенко І. О. Психічне здоров'я молоді в умовах воєнного стану. Габітус: вікова та педагогічна психологія. 2023. №53. С. 63-68.
7. Теслюк П. В. Комунікативні аспекти профілактики посттравматичних стресових розладів у дорослих та дітей в умовах воєнного стану. Педагогічний вісник. 2022. №1-2. С.15 - 18.
1. Чепель, Д. Р. & Шутяк, І. А. (2022, November). МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я ПІД ЧАС ВІЙНИ. In The 9th International scientific and practical conference "Study of world opinion regarding the development of science" (November 22-25, 2022) Prague, Czech Republic. International Science Group. 2022. 734 p. (p. 562).

Лозінський Сергій Валентинович,

*старший викладач кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

СЕНСОРНІ НАВИЧКИ РОЗВИТКУ ТАКТИКО-ТЕХНІЧНИХ ДІЙ СПОРТСМЕНІВ

Психофізіологічна структура майстерності спортсмена складає рухомі, сенсорні та сенсорно-розумові навички доведені до високого ступеня досконалості. Важливе місце займає рішення спортсмена тих чи інших тактичних задач, виникаючих в ході процесу. Використовувати ситуацію, це значить вирішувати тактико-технічну задачу.[1] Здібності спортсмена швидко і правильно приймати тактичні рішення у ситуаціях, які відносяться до категорії сенсорно-розумових навичок.

Основною стороною в тенденції розвитку являється інтенсифікація, яка принесла із собою збільшення кількості рухів, збільшення кількості ситуацій, які змінюються за одиницю часу. Даний факт являється причиною значного підвищення вимог до тактичних здібностей спортсмена, при цьому в першу чергу до скорочення часу до прийняття тактичних рішень.

Спортсмен сучасного типу повинен мати високе уміння оцінювати швидкозмінні ситуації і моментально приймати тактичні рішення.[2] Штучне насадження рішення тягне за собою збільшення кількості витрат енергії та веде до поразки.

Сенсорні і сенсорно-розумові навички складаються частіше стихійно, шляхом багаторазових спроб і помилок самих спортсменів. Це призводить до нерівномірного розвитку компонентів майстерності, замість розвитку сенсорних та розумових навичок формуються тільки рухові якості підготовки спортсменів.[1]

Дослідження присвячувались «людському фактору» так як стосувались аналізу психічних процесів, які беруть участь в прийомі і переробці інформації людини, опускаючи при цьому значення впливу на діяльність факторів навколишнього середовища. Зроблена спроба роздивитись діяльність спортсменів не тільки з позиції функціонування сенсорних і розумових процесів, у згоді з умовами зовнішнього середовища, в якій доводиться діяти спортсменові. Без виявлення зовнішніх факторів і їх впливу неможливо визначити, на скільки закономірні результати діяльності, які причини, обумовлюють той чи інший результат.[3]

Висока ефективність прийняття тактичних рішень спортсмена можлива шляхом вивчення структури його сенсорної і розумової діяльності і погодження з нею структури

інформаційної моделі. При цьому рішення спортсменів тактичних задач в принципі можливе і при великому розходженні між структурою інформаційною і концептуальною моделями.

Побудовано схему: на першому етапі – процес з ціллю вивчення і типізації ситуацій, визначення частоти і ефективності використання їх на різних рівнях спортивної кваліфікації., на другому етапі – особливості проходження пасічних процесів у спортсменів різної кваліфікації в ході прийняття тактичних рішень в різних ситуаціях, на третьому – сучасний тренувальний процес з ціллю виявлення наявності резервів в ньому і обумовлення необхідності ціле направляти роботу на розвиток здібностей до прийняття оптимальних рішень., на четвертому – перевірка ефективності розроблених способів і методів ціле направленої дії. Ми бачимо необхідність ціле направляти навчально-тренувальну роботу на розвиток спеціальних способів до прийняття швидких і правильних тактичних рішень, що збільшує темп розвитку спортсменів. У процесі навчання удосконалюється підготовка спортсменів високої кваліфікації рівня тактичної підготовки спортсменів з ціллю контролю і керування у навчально-тренувальному процесі.

Висновки. Сучасний розвиток спорту вимагає безперервного удосконалення теорії і методики тренування у відповідності із тенденціями спорту. Із збільшенням інтенсифікації процесу виникає необхідність ефективності навчання і удосконалення індивідуальних тактичних дій спортсменів.

Типи ігрових ситуацій за складністю їх вирішення спортсменами мають різний ступінь. В окремих випадках різниця між показниками швидкого прийняття рішення в них складає 350-400 мсек., тобто 70% за якістю 50%. Відношення часу затраченого на прийняття рішення і правильності їх дозволили роз приділити виділені типи ситуацій в порядку складності.[4] Цей порядок характерний для всіх рівнів спортивної кваліфікації, а також для спортсменів різного віку, що вказує на об'єктивність впливу на швидке і правильне прийняття тактичних рішень.

Показники швидкого і правильного прийняття рішень об'єктивного впливу вказують фактори ймовірності прояву того чи іншого типу ситуації та обмеження часу на знайомство з ними.

Коли ймовірність прояву тієї чи іншого типу ситуації не відомий, час який затрачується на рішення збільшується на 15-20% (70-150 мсек), правильність дій погіршується на 3-5%. Спортсменам низької кваліфікації типове повільно-правильне, швидко-не правильне прийняття рішень.[4]Різниця показників швидкого прийняття рішення між спортсменами високої і низької кваліфікації складають 50-62% (200-250 мсек), за правильністю відповідей 5-10%. З підвищенням спортивної кваліфікації майже в два рази зменшується вплив на швидкість і правильність прийняття рішень.

Необхідною умовою при розвитку специфічних здібностей щодо швидкого і правильного прийняття тактичних рішень являється максимальне використання в навчально-тренувальному процесі методу проблемності в навчанні і удосконаленні спортсмена.[5]Різноманітність цих засобів дає можливість планово використовувати їх в навчально-тренувальному процесі протягом року.

Список використаних джерел:

1. Сінгаєвський С. М. Педагогічне управління. Учитель фізичної культури: професія, діяльність, навчання. Кам'янець-Подільський, 1999. 160 с.
2. Організаційно-методичне забезпечення освітньої діяльності. Щорічник за 2003-2004 р. Дрогобич. 81 с.
3. Л.Ю. Поплавський. Баскетбол: підручник для студентів ВНЗ фізичного виховання і спорту. К.: Олімпійська література, 2004. 447 с.
4. Плахтій П. Д. Основи гігієни фізичного виховання: Навчальний посібник. Кам.-Под.: Медобори, 2003. 240 с.

5. Шиян Б. В. «Теорія і методика фізичного виховання. Частина 1. Тернопіль: навчальна книга. Богдан, 2008. 137 с.

Малик Петро Васильович,

кандидат педагогічних наук, доцент, ректор Чернівецької біблійної семінарії

СОЦІАЛЬНА РОБОТА УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ ХРИСТИЯН ВІРИ ЄВАНГЕЛЬСЬКОЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Насамперед хочеться зазначити, що Українська Церква Християн Віри Євангельської (УЦХВЕ) завжди була і залишається відкритою допомагати людям різних верств населення. Від перших днів повномасштабної війни, Церква не призупинила допомагати людям, але тільки розширила свої межі та діяльність на території держави де ведуться воєнні дії та на безпечній території. Вторгнення армії російської федерації на територію України позначилося на змісті, напрямках, формах і методах соціальної роботи УЦХВЕ. Зміст роботи зорієнтований на надання допомоги особистості, що перебуває в складних життєвих обставинах. Такими складними життєвими обставинами на нашу думку є війна, і не тільки. Воєнні події зумовили появу різних груп людей, що потребували медичної, матеріальної, духовної та психологічної допомоги. Таким чином особливими групами в отриманні допомоги у воєнний час стали люди, які втратили житло, у яких загинули рідні, діти сироти, діти, чиї батьки стали на захист Батьківщини, люди похилого віку, що залишилися без засобів для існування, та люди з інвалідністю. Умови воєнного стану визначили основними напрямками соціальної роботи УЦХВЕ поведінку кожного члена в допомозі ближньому на передовій та в тилу: військові капелани та волонтери, опіка над родинами воїнів та людьми похилого віку, матеріальна допомога внутрішньо переміщеним особам, організація духовних бесід та молитов, як спосіб надання психологічної допомоги людям з посттравматичним стресовим розладом.

За кожним напрямом практикуються певні форми і методи. Розглянемо їх конкретніше. Робота військових капеланів на передовій, як звертає увагу В. Когут, практикується у таких формах як: молитва під час військового шиккування, аудіоплеєри із записами Біблії, і проповідями, встановлюють WI-FI роутери з християнською духовною інформацією, регулярно забезпечують батальйони харчами, теплими речами, засобами гігієни, медикаментами, ліжками та технікою. Капелани беруть участь у перемовинах щодо визволення полонених, проводять волонтерську роботу. Служать пораненим у шпиталях, сприяють подоланню проблеми суїциду, депресій та зради на війні [1].

Опіка над дітьми сиротами проводиться шляхом їх влаштування до будинків-сиротинців, створення умов для усиновлення дітей через соціальний супровід сімей, які взяли на виховання дітей.

Для людей похилого віку УЦХВЕ надала допомогу шляхом надання продуктових наборів, облаштування тимчасового житла, забезпечення медикаментами та меддопомогою.

Матеріальна допомога внутрішньо переміщеним особам передбачала надання екстреної соціальної допомоги в складних життєвих обставинах. Також надання житла в церковних приміщеннях, організацію гарячих обідів, медичного обслуговування, забезпечення теплими речами та речами першої необхідності. Волонтери УЦХВЕ надавали їжу тим, хто опинився на вулиці через втрату житла, проводили з ними бесіди, організовували заходи з вивчення Слова Божого, залучали їх до участі у молитовних зібраннях, дарували Біблії для щоденного читання, організовували ігротеку для дітей та сприяли навчанню окремих діток у біблійних освітніх закладах.

Для допомоги в подоланні посттравматичного стресового розладу були організовані курси підготовки душеопікунів, практикували роботу молитовних груп та душеопікунських бесід. УЦХВС прагнуть своїми діями проявити любов до людей, що потерпають через війну. У процесі надання соціальної допомоги культивувалися форми індивідуальної, групової та масової соціальної роботи.

Соціальна робота УЦХВС є високоорганізованою та використовує свої можливості для вирішення різних проблем людей: розв'язання конфліктів, піклування про нужденних, прагнення для досягнення миру. Під час надання допомоги людям в умовах війни члени церкви проілюстрували відмінні знання психологічних практик. Також чимало членів Церкви брали участь у різних заходах, що мали спрямування на підвищення рівня психологічної грамотності, озброєння практиками роботи з різними групами населення. Психологічна освіта всередині Церкви та поза її межами сприяла представникам релігійних організацій у своїй соціальній діяльності враховувати психологічні та світоглядні особливості, людей, формувала вміння розв'язувати проблемні ситуації.

Існує переконання, що УЦХВС, завдяки проведеній роботі в умовах воєнного часу отримала високу міру підтримки, визнання та легітимності серед населення. Форми і методи соціальної роботи УЦХВС засвідчили високий рівень внутрішньої мотивації пасторів, капеланів, соціальних працівників.

УЦХВС продовжує надалі допомагати людям, які залишились в Україні, виконуючи слова записані в Біблії: «Не відмовляйся чинити добро потребуючого його, - якщо ти спроможний це зробити» (Пр. 3:27) [2].

Список використаних джерел:

1. Когут В. Капеланство: підруч. для капеланів та християн-волонтерів. Нововолинськ, 2023. 159 с.
2. Біблія. Сучасний переклад, К.: Українське Біблійне Товариство, 2020. С.630.

Мирослiп Олександра Валентинiвна,
здобувачка вищої освіти

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ІНДИВІД І СУСПІЛЬСТВО: ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОГО ВІДЧУЖЕННЯ

Соціальне відчуження — це складне соціальне явище, яке характеризується віддаленням індивіда або групи людей від повноцінної участі в житті суспільства. Це може проявлятися у втраті довіри до соціальних інституцій, у відчутті ізольованості, байдужості або навіть ворожості до соціального середовища. У сучасному контексті воно включає економічне, політичне, культурне та психологічне відчуження, що виникає в умовах зростаючої глобалізації, урбанізації, технократизації та індивідуалізації. Особливо яскраво соціальне відчуження виявляється у випадках безробіття, зростання бідності, стигматизації певних соціальних груп (наприклад, людей з інвалідністю, ВПО, представників етнічних меншин, тощо). Індивід втрачає відчуття приналежності, не бачить сенсу в суспільних правилах, відчуває безпорадність щодо змін у своєму житті.

Філософське осмислення відчуження бере свій початок з праць Георга В. Ф. Гегеля, який вважав цей процес необхідним етапом розвитку самосвідомості. Проте найбільшого поширення це поняття здобуло у філософії Карла Маркса. Він виділяв чотири види відчуження працівника в капіталістичному суспільстві: від продукту праці, від процесу праці, від власної сутності та від інших людей. На його думку, це перетворює людину на знаряддя чужої волі, позбавляючи її свободи. Еріх Фромм, у свою чергу, досліджував відчуження в

умовах масової культури, коли індивідуальність людини починає зникати на користь споживання та пристосування, а не самореалізації. Відчуження стає не лише соціальним, а й екзистенційним явищем, що свідчить про глибоку внутрішню кризу.[1]

Відчуження може бути як наслідком зовнішніх умов, так і результатом внутрішнього вибору. У першому випадку мова йде про соціально зумовлене відчуження — наприклад, викликане дискримінацією, нерівним доступом до ресурсів, політичною маргіналізацією. У другому випадку — про добровільне самоусунення, яке іноді спостерігається у випадку особистісних криз, психічних порушень або екзистенційного пошуку. І в одному, і в іншому випадку відчуження веде до обмеження соціальних контактів, зниження довіри до інших та інституцій, втрати ідентичності, зниження здатності до співпраці, а згодом — до соціальної дезадаптації.[2]

Соціальне відчуження має негативний вплив як на окремих людей, так і на суспільство в цілому. В умовах відчуження індивіди стикаються з серйозними психологічними труднощами, такими як почуття самотності, тривожність, апатія, депресія, зниження мотивації до дій та підвищений ризик девіантної поведінки. На рівні суспільства наслідки відчуження проявляються у зниженні соціальної згуртованості, ослабленні інститутів громадянського суспільства, зростанні соціального напруження, радикалізації настроїв та недовірі до влади. У ситуаціях тривалої соціальної напруги це може призвести до деструктивних явищ, таких як протести, заворушення та руйнування демократичних інститутів.[3]

Україна пройшла через ряд соціальних трансформацій: від переходу від планової економіки до ринкової, через кілька політичних криз, анексію Криму, війну на Донбасі, до повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році. У результаті цих подій виникли численні соціальні групи, які зазнали відчуження: ветерани війни, внутрішньо переміщені особи, безробітні, молодь, що шукає можливості для самореалізації, та пенсіонери, які не отримують належної підтримки від держави. Низький рівень довіри до органів влади, слабка соціальна політика та відсутність ефективних механізмів участі громадян у процесі прийняття рішень лише поглиблюють цю проблему.[4]

Шляхи подолання соціального відчуження

Подолання соціального відчуження можливе через комплексні заходи, які охоплюють як державну політику, так і активність громадянського суспільства. Це, зокрема:

- розвиток інклюзивної освіти та трудової політики;
- забезпечення рівного доступу до медичних, правових та соціальних послуг;
- впровадження програм інтеграції вразливих груп;
- підтримка локальних ініціатив та волонтерських проектів;
- розвиток соціального підприємництва;
- стимулювання культури діалогу та толерантності.[5]

Таким чином, подолання відчуження — це не лише гуманістичний виклик, але й необхідна умова збереження соціальної стабільності та розвитку демократії.

Список використаних джерел:

1. Шевченко, Г. М. (2014). Соціальне відчуження в системі суспільних відносин. Філософія науки: традиції та інновації, №1(9), С. 100–108. URL: <http://ir.stu.cn.ua/123456789/9154>
2. Гридковець Л. О., Вебер Т. В., Журавльова Н. В., Запорожець О. О., Климишин О. А., Креймейер Д. В., Мокроусова А. В., Пророк Н. В., Сиротич Н. Є., Сіренко Т. О., Царенко Л. М., Шапошник Н. І. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 3. – Київ: Координатор проектів ОБСЄ в Україні, 2018. – 236 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/d/430841.pdf>

3. Кравченко О. В., Кравченко Л. В. Особливості соціальної відчуженості осіб, які пережили травмуючу подію // Актуальні проблеми сучасної психології. – 2021. – Вип. 55. – С. 63–73. URL: <https://apsijournal.com/index.php/psyjournal/article/download/1554/887/2066>
4. Десоціалізація — Простір Психологів. URL: <https://psychology.space/psypedia-post/desoczializacziya>
1. Горбатюк С. М. Проблема соціального відчуження в умовах суспільних трансформацій // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2011. – № 3. – С. 186–192. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF%2FVnadu_2011_3_29.pdf

Нагорна Ольга Анатоліївна,
здобувачка освіти магістерського рівня ОП "Богослов'я",
Український католицький університет

ДОМАШНЯ ЦЕРКВА У ЧАСІ ВІЙНИ: РОЛЬ СІМЕЙНОЇ КАТЕХИЗАЦІЇ У ЗБЕРЕЖЕННІ ВІРИ ТА ЄДНОСТІ

1. Родина як осередок віри та духовної витривалості в умовах війни.

У часи війни, коли соціальні та фізичні структури суспільства зазнають значних змін, родина стає першочерговим осередком духовної підтримки. Віра, що передається в родині, не лише є важливим аспектом християнського виховання, але й сприяє збереженню моральної стійкості в складних умовах війни. Митрополит Андрей Шептицький наголошував: «Ваша домівка є першою і найважливішою школою, де ваші діти мають навчитися любити Бога і людей. Якою буде та школа, таким буде й навчання». Родина є «домашньою Церквою», де віра стає не тільки знанням, а й живим прикладом, що дозволяє долати труднощі, зміцнюючи духовний зв'язок між батьками та дітьми.

2. Що таке «Домашня Церква»?

«Домашня Церква» — це концепція, згідно з якою родина розглядається як мала церква, де кожен з її членів є важливою частиною духовної спільноти. Це місце, де молитва, віра, любов і взаємопідтримка є основою життя. Як зазначає Папа Франциск, «сім'я є першою Церквою, де батьки навчають своїх дітей молитися і жити за Божими заповідями». Саме тут закладаються основи християнської віри, і родина виконує роль духовного осередку, що сприяє розвитку духовної зрілості і стійкості своїх членів. У часи війни це місце особливо важливе для збереження надії і взаємної підтримки.

3. Роль родини у передаванні віри та формуванні моральних орієнтирів у часи війни.

У період війни родина є найважливішим середовищем, де дитина отримує не лише емоційну підтримку, а й моральне орієнтування. Батьки повинні бути живими свідками віри — через щоденну молитву, участь у богослужіннях, обговорення Святого Письма. Така присутність дозволяє дітям знайти внутрішню опору, зміцнити віру в Бога і зберігати надію попри біль, втрати та нестабільність. Сімейна катехизація формує в дитині цінності любові, прощення, гідності та миру — ті чесноти, які є основою християнського життя навіть у найважчі часи.

У воєнний час родина як цілісна спільнота стає простором духовного зростання і витривалості. Вона виконує роль морального компаса, який допомагає не лише дітям, а й дорослим зберігати духовну рівновагу та відповідальність перед Богом і ближніми. У взаємній підтримці, діалозі, готовності до жертви й прощення проявляється внутрішня сила домашньої Церкви. Саме в таких родинах формується християнське бачення добра і зла,

здатність протистояти зневірі, агресії та маніпуляціям, які часто супроводжують періоди соціальної нестабільності.

4. Підтримка родини як домашньої Церкви: роль Церкви у збереженні віри в умовах війни.

У час війни родина набуває особливого значення як простір віри, взаємної підтримки та формування християнських цінностей. Церква покликана не лише супроводжувати окремих вірних, а й підтримувати сім'ї як осередки духовного життя — домашні Церкви. Саме в родині передається віра дітям, формується здатність до прощення, діалогу, витривалості та солідарності. Умови війни вимагають особливої уваги до катехизації в родині, до залучення батьків у процес передавання віри, щоб не втратити християнську ідентичність у травматичних обставинах. Роль Церкви полягає в тому, щоб надати сім'ям не лише духовну підтримку, а й відповідні інструменти катехизації — через матеріали, навчання, супровід. Важливо також плекати у родині активне християнське життя, яке б стало джерелом сили, віри та надії як для самих родин, так і для громади загалом.

5. Прощення, любов до ворогів та важливість чіткого іменування агресора.

Євангельське вчення про прощення і любов до ворогів є одним з найбільш складних і водночас чітких моральних орієнтирів для християн у часи війни. Проте важливо зазначити, що це не є заклик до беззахисності перед злом, а радше до перемоги через любов і прощення, що дозволяє очищувати серце і шукати миру. В умовах війни цей принцип набуває особливого значення, оскільки він вимагає не просто сантиментів щодо інших, а конкретних дій.

Водночас, важливо назвати справжнього агресора, щоб не допустити маніпуляцій і спотворення правди. У цей час особливо важливо не потрапити під вплив ідеологій, що намагаються змінити правду про події, а чітко розрізняти добро і зло.

6. Сімейна катехизація як основа духовної перемоги та моральної стійкості.

Сімейна катехизація у часи війни є основою для не лише духовної, але й моральної перемоги. Вона допомагає родині знайти внутрішню силу, підтримувати один одного, зберігаючи надію і віру в Бога. Батьки, навчаючи своїх дітей любові, прощенню, розвиваючи прагнення до миру, стають живими свідками віри, що здатна перемогти злобу і розпач війни. Через спільну молитву, обговорення святих текстів і моральних уроків, родина стає місцем духовної єдності та стійкості, що дозволяє пережити навіть найскладніші часи.

7. Підсумок: Домашня Церква як основа духовної стійкості і єдності.

У часи війни родина, як домашня Церква, має важливу роль у збереженні віри та єдності. Сімейна катехизація допомагає не тільки передати віру, але й виховувати моральні цінності, такі як любов, прощення та мир, що дозволяють зберегти духовну цілісність навіть у найскладніших умовах. Вона стає основою для стійкості та збереження надії, що є критично важливим у цей складний час.

Список використаних джерел:

1. Послання Архисерейського Синоду УГКЦ в Україні щодо війни та справедливого миру в контексті нових ідеологій «Рятуйте пригнобленого з руки гнобителя!», 2024.
2. Катехизм Української Греко-Католицької Церкви. Київ: Свічадо, 2006.
3. Папа Франциск. *Amoris Laetitia*: Рада любові. Апостольське напоумлення Папи Франциска про любов у сім'ї. Ватикан, 2016.
4. Митрополит Андрей Шептицький. Пастирське послання до духовенства та вірних Станіславівської єпархії «Християнська родина» (Жовква 1900 р.) // Пастирські послання 1899–1914 рр., т. 1. Львів, 2007.
5. Напрямі для катехизації. Львів: Свічадо, 2022.

Налімова Вікторія Віталіївна,
 викладачка кафедри міжнародної комунікації та політології
 Хмельницького національного університету

АМБІВАЛЕНТНІСТЬ СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ЯК ПСИХОСОЦІАЛЬНИЙ ҐРУНТ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПОПУЛІСТСЬКИХ ОРІЄНТАЦІЙ

Сучасній політичній свідомості українців притаманний низький ступінь довіри населення до державних інститутів, ігнорування законних способів розв'язання конфліктів і переважання емоційних регуляторів у політичній діяльності. Але навіть попри низький рівень довіри громадян до владних інститутів та соціальних структур, більшість громадян, ідучи на вибори, радше прагне висловити свої сподівання на покращення життя у власній державі. Тому під час виборів громадяни найчастіше роблять свій вибір не стільки на основі ідеологічних переконань чи партійних програм, скільки орієнтуючись на особу лідера певної політичної сили. У багатьох випадках таким лідером є популіст, який апелює до суспільно резонансних проблем, що часто ігноруються політичним істеблішментом - підвищення соціальних стандартів, зниження тарифів, боротьба з корупцією, перерозподіл національних ресурсів тощо. Проте здобувши владу, вони рідко виконують радикальні обіцянки, що призводить до циклічного розчарування виборців.

Цей феномен ілюструє своєрідну психологічну роздвоєність - суперечливе ставлення до об'єкта політичної дійсності, що одночасно викликає протилежні емоції та очікування. У психології та психіатрії така подвійність позначається терміном амбівалентність, тоді як у соціологічному дискурсі вона розглядається як характеристика колективної свідомості суспільства, що функціонує в умовах нестабільності й розчарування. Така амбівалентність свідомості виявляється у співіснуванні взаємовиключних переконань та установок у межах індивідуального світогляду, що, у свою чергу, спричиняє невизначеність у політичних поглядах.

Амбівалентність політичних цінностей і установок вже тривалий час є ключовою рисою політичної культури в Україні. Соціологи вважають суспільну амбівалентність типовим явищем для перехідних етапів розвитку, коли відбувається зіткнення двох різних моделей політичної, економічної та навіть мовної поведінки [3]. Хоча офіційно перехідний період в Україні вже завершено, суспільна свідомість продовжує функціонувати під впливом суперечливих ціннісних орієнтацій. З одного боку, зберігаються рудименти радянського тоталітарного мислення, а з іншого - живе прагнення до демократичної незалежної держави з повним спектром політичних прав і свобод. Унаслідок цього виникають часті коливання електоральних уподобань і нестабільність соціальних норм.

Домінування амбівалентного типу свідомості в українському суспільстві значною мірою підтримувалося ситуацією, коли старі й нові соціальні інститути співіснували паралельно, тимчасово забезпечуючи відносну соціальну стабільність [1]. Проте така інституційна дихотомія виявилася неспроможною забезпечити поступальний розвиток держави й суспільства. Це проявлялося у всеохопній амбівалентності щодо ключових напрямів соціального розвитку, зокрема в контексті функціонування політичної системи. Крім того, подібна "подвійність" неодноразово ставала джерелом прихованої соціальної напруги, яка формувалася на тлі невдоволення існуючим порядком і супроводжувалася очікуваннями змін у політичному керівництві.

Втім, кожна зміна влади - чи то внаслідок виборів, чи масових протестів - зрештою призводила до нового витка суспільного розчарування, що знову породжувало соціальну напругу. О. Злобіна акцентує увагу на соціально-психологічному підґрунті популістських орієнтацій в українському суспільстві: в умовах глибокої соціальної депривації в масовій

свідомості утверджується переконання в ефективності популістських програм. У межах емпіричного дослідження авторка підтвердила дві ключові гіпотези:

Схильність до популізму тісно пов'язана з відчуттям соціального неспокою, яке проявляється у формі тривожності, страху, невпевненості, агресивності й роздратування.

Популізм виступає своєрідним засобом зниження соціальної напруги, пропонуючи прості й зрозумілі рішення складних проблем, що резонують не лише з потребами соціально вразливих верств, а й освічених та відносно забезпечених громадян.

Попри загалом критичне ставлення до популізму, зумовлене його негативним образом у ЗМІ, реальні популістські гасла сприймаються суспільством ситуативно: у разі негативного ставлення вони слугують підставою для недовіри до політиків, а в разі позитивного - сприймаються як надія на покращення ситуації в країні [2].

Саме амбівалентність свідомості відіграла визначальну роль у формуванні популістських орієнтацій в українському суспільстві. Ідеологічна нечіткість, стан аномії та поверхневе уявлення про принципи функціонування демократії створили сприятливий ґрунт для спрощеного сприйняття політичної реальності.

Результати дослідження Інституту соціології НАН України демонструють, що переважна більшість громадян (67,5% — у 2018 році) перед виборами 2019 року не сподівалася на вибори, адже не вірила, що від їх результатів зміниться їхнє життя. Крім того, результати цих опитувань свідчать, що більшість населення відчувала повну безсилість у питаннях власної політичної ефективності.

Саме ця хронічна недовіра до власних можливостей впливати на політичні процеси згодом трансформувалася у майже повний антагонізм до правлячої еліти. Популістські настрої, у свою чергу, тісно пов'язані з тенденцією сприймати світ у чорно-білих тонах, чітко розділяючи суспільство на «нас» (простих громадян) і «них» (представників еліт). Такий підхід часто спонукає людей до спрощеного бачення складних проблем і нехтування нюансами, що своєю чергою може породжувати суперечливі емоції при зіткненні з альтернативними поглядами або неоднозначними фактами.

Навіть після приходу до влади команди нового президента В. Зеленського, яка уособлювала нову, незаплямовану еліту, абсолютна більшість громадян продовжувала дотримуватись спрощеного, чорно-білого уявлення про політичну реальність, надалі продовжуючи відтворювати підтримку головних популістських гасел. Йдеться не лише про неминуче розчарування частини громадян новою політичною командою, а й про те, що ці переконання мають глибоке коріння у масовій свідомості, незалежно від змін політичної ситуації.

Загальнонаціональне опитування Центру Разумкова, проведене у вересні–жовтні 2022 року, також свідчить про амбівалентність політичної свідомості, яка проявилася і під час повномасштабної російсько-української війни. За даними опитування 90% громадян вважали демократичну політичну систему найкращою для України, водночас 67,7% респондентів підтримували ідею управління країною сильним лідером, який не залежить від парламенту чи виборів [4]. Це свідчить про те, що навіть у надзвичайних умовах популістські орієнтації можуть бути частково приглушені, але залишаються глибоко вкоріненими й відображають інституційні особливості перехідного суспільства, незалежно від поточного політичного контексту.

Висновки: У процесі соціальних трансформацій в українському суспільстві сформувалося стійке відчуття відчуження населення від політичних еліт. Джерелом таких настроїв виступила амбівалентність політичних установок значної частини громадян, коли поєднання суперечливих поглядів на політичне життя створило підґрунтя для зневіри у демократичних механізмах і посилення антиелітистських настроїв. В електоральній поведінці українців настрої панують над інтересами, в наслідок чого, спираючись на емоції, а не

раціональний вибір, ця частина електорату обирає тих політиків, які не ведуть за собою до майбутнього, а сліднують за натовпом – політиканів та популістів. А політики, зважаючи на загальну дезорієнтованість «амбівалентної» суспільної свідомості, формують тактику збереження своїх позицій, активно використовуючи політичні ігри, зокрема через інструмент політичних партій.

Список використаних джерел:

1. Головаха, Є., Паніна, Н. (2001). Пострадянська деінституціоналізація і становлення нових соціальних інститутів в українському суспільстві. Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 4, 5–22.
2. Злобіна О. Народ vs влада: популізм в оцінках та очікуваннях населення. У: Мельниченко А.А., Кутуєв П.В., Онуфрієнко О.О. (уклад.). Капіталізм, популізм та модерн: матеріали VIII міжнародної науково-практичної конференції з соціології, м. Одеса, 18–19 травня 2017 р. Одеса: Гельветика, 2017. С. 15–17.
3. Рябчук М. «Постсоветська шизофренія» чи «шизофренічна постсоветськість»? Явище суспільної амбівалентності в Україні та Білорусі. Україна модерна. Вип. 4(15): Пам'ять як поле змагань. Київ: Критика, 2009. С.186-205.
4. Центр Разумкова (2022). Оцінка громадянами ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політико-ідеологічні орієнтації громадян України в умовах російської агресії (вересень–жовтень 2022 р.). Одержано з: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykoideologichni-orientatsii-gromadian-ukrainy-v-umovakh-rosiiskoi-agresii-veresen-zhovten-2022r>

Сірий Олександр Михайлович,

*старший викладач кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ У СПОРТІ

Фізична культура та спорт є невід'ємною частиною сучасного життя, що формують не лише фізичний розвиток, а й соціальні та культурні цінності суспільства. Однією з найбільш обговорюваних тем є гендерні стереотипи, які впливають на сприйняття спорту та участь у ньому чоловіків і жінок. Гендерні стереотипи — це усталені уявлення про те, які якості, ролі та поведінка вважаються прийнятними для кожної статі, і вони мають значний вплив на фізичну культуру. Ці стереотипи не лише формують уявлення про те, які види спорту вважаються «чоловічими» чи «жіночими», але й впливають на можливості для участі, розвитку кар'єри та визнання спортсменів. У результаті, вони можуть призвести до дискримінації, яка обмежує потенціал як чоловіків, так і жінок у спорті, заважаючи їм реалізувати свої здібності та досягти успіху. Розуміння цих стереотипів є важливим кроком до створення більш інклюзивного і рівноправного спортивного середовища.

Протягом історії спорт асоціювався з чоловіками, а жінки часто зазнавали дискримінації у цій сфері. Багато людей вважають, що жінки фізично слабкіші, що обмежує їх участь у різних видах спорту, особливо у контактних. Це уявлення спонукає дівчат уникати спортивних змагань, що може вплинути на їх самооцінку та мотивацію. Жінки зазвичай асоціюються з менш агресивними видами спорту, такими як фігурне катання або гімнастика, тоді як чоловіки з активними і контактними видами, такими як футбол або регбі. Ця розподільча роль може заважати жінкам проявляти себе у спортивних дисциплінах, які вважаються «чоловічими» [1].

Жінки у спорті часто стикаються з додатковим тиском щодо свого зовнішнього вигляду. Участь у спортивних змаганнях може бути оцінена не лише за результатами, а й за фізичними характеристиками, що впливає на впевненість спортсменок. Таке ставлення може перешкоджати розвитку жіночих талантів і потенціалу, оскільки багато дівчат можуть відчувати, що їх участь у спорті не відповідає певним стандартам. Це призводить до того, що багато жінок уникають участі в змаганнях або ж відмовляються від активного тренування, побоюючись критики або непорозуміння з боку суспільства. У результаті, спортивні досягнення жінок можуть залишатися непоміченими, а їхні таланти — недооціненими. Негативний вплив гендерних стереотипів також може відбитися на здоров'ї жінок, оскільки тиск щодо зовнішнього вигляду часто спонукає їх до нездорових практик, таких як дієти або надмірні фізичні навантаження [2]. Таким чином, необхідно формувати підтримуюче середовище, яке б заохочувало жінок до участі в спорті, незалежно від їхніх фізичних характеристик, і визнавало б їх досягнення на рівні з чоловіками. Спільнота повинна сприяти розширенню уявлень про красу та силу, що дозволить жінкам відчувати себе впевненими і комфортними у своїй спортивній діяльності.

Проте останніми роками спостерігаються позитивні зміни. Зростає кількість жіночих спортивних команд, змагань і підтримки жінок у спорті. Спортивні події, такі як Олімпійські ігри, все більше інтегрують жінок, що дозволяє молодим дівчатам бачити приклади для наслідування. Популяризація жіночого спорту через медіа та соціальні мережі сприяє формуванню нового сприйняття ролі жінок у спорті, дозволяючи їм стати не лише учасниками, а й лідерами у своїх дисциплінах [3]. Ці зміни також відображаються в зростанні інтересу до жіночих видів спорту серед уболівальників, що, в свою чергу, стимулює інвестиції в жіночі команди та ліги. Бренди та спонсори все частіше звертають увагу на потенціал жіночого спорту, що допомагає підвищити видимість та фінансову підтримку. Поступово зникають старі стереотипи, і суспільство починає визнавати, що жінки можуть досягати успіху в різних спортивних дисциплінах, від бойових мистецтв до важкої атлетики. Це не лише надихає нове покоління спортсменок, а й сприяє формуванню більш рівноправної спортивної культури, де талант і старання визнані незалежно від статі. Важливо продовжувати цей тренд, створюючи умови для ще більшого розвитку жіночого спорту і підтримуючи ініціативи, які прагнуть до гендерної рівності у всіх аспектах спортивного життя.

Таким чином, хоча гендерні стереотипи в спорті все ще присутні, сучасні тенденції вказують на можливість змін. Важливо продовжувати боротися зі стереотипами, підтримувати участь усіх, незалежно від статі, у фізичній культурі та створювати рівні можливості для кожного. Фізична культура може стати потужним інструментом для подолання бар'єрів, сприяючи розвитку здорового способу життя і забезпечуючи рівні шанси для всіх. Зміни в суспільному сприйнятті спорту, що відбуваються сьогодні, відкривають нові горизонти для майбутніх поколінь, де спорт стане універсальним простором для самовираження, розвитку талантів і досягнення успіху. Підтримка різноманітності у спорті не лише збагачує його, а й зміцнює соціальні зв'язки, формуючи суспільство, в якому цінується кожен індивід. У кінцевому підсумку, рух до гендерної рівності в спорті є важливою складовою загального прогресу, що створює основу для більш справедливого і гармонійного світу.

Список використаних джерел:

1. Гендерні стереотипи та ролі очима молоді. https://www.insight-ukraine.org/wp-content/uploads/2023/02/GS_2.pdf
2. Проблеми гендерної рівності у галузі фізичної культури та спорту <https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%20%D1%8%D1%80%D1%82.pdf>

3. Українська правда. Спецпроект: #Стоп, дискримінація
<https://life.pravda.com.ua/projects/stop-dyskryminatsiya/2021/09/30/246013/>

Фадєєва Ангеліна Олексіївна,

здобувачка вищої освіти

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник: Наталія КУЛІШ

ДЕКОНСТРУКЦІЯ РАДЯНСЬКОГО МЕНТАЛІТЕТУ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ ЯК НАСЛІДОК ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Внаслідок довготривалого перебування українців під впливом радянської пропаганди, у більшості населення сформувались негативні стереотипи та ідеї, які гальмують розвиток суспільства у багатьох сферах. Елементи такого світогляду залишаються присутніми у значної частини населення, оскільки процес переосмислення займає багато часу та зусиль. Збройна агресія з боку РФ стала важливим рушієм для руйнування застарілих радянських поглядів. На прикладах такої глобальної події можна прослідкувати за основними тенденціями розвитку суспільства, виявити основні елементи впливу на суспільну думку та знайти оптимальні способи подальшого усунення недоліків та вдосконалення світогляду населення.

Від суспільної думки та поведінки залежить широкий спектр суспільних процесів. В умовах гібридної війни, в якій важливу роль грає суспільна свідомість та поведінка людей, залишки радянського менталітету сприяють посиленню ефективності агресора. Розуміння сучасного стану українського менталітету, його найвразливіших компонентів та основних проявів реакції на глобальні події є важливим для розбудови свідомої нації у майбутньому.

Мета дослідження полягає в тому, щоб проаналізувати вплив військового конфлікту на менталітет українців, ключові рушії таких змін, сучасний стан менталітету та можливі способи подальшого подолання застарілих поглядів.

«Політичний міф – стійкий духовний витвір із штучно створеним уявленням про реальні соціально-політичні феномени і дії, навмисно або ненавмисно прикрашені різними припущеннями, вигадками, фантазією...» [1, с. 360]. Сукупність ідей, сформованих за часів СРСР можна назвати частинами російського політичного міфу, спрямованого на знищення самостійності мислення, ідентичності, волевиявлення народу тощо. Такий міф зараз використовується російськими ЗМІ як засіб ведення війни. Пропаганда масового уявлення про дійсність на території РФ діє в першу чергу як засіб контролю, в той час, як в українському суспільстві це впливає на ефективність функціонування права, розвитку культури та здатність нації до самооборони. Серед основних компонентів цього міфу можна виділити:

Менталітет жертви – низький рівень або відсутність ініціативи до змін у суспільстві через незнання або невіру у власні здібності індивідів. Постійне очікування автоматичного результату від більш авторитетних осіб. Іншими словами: “ми нічого не вирішуємо”;

Антисистемна недовіра – негативне ставлення до будь-яких установ, правил, осіб, які знаходяться на вищому соціальному рівні та мають більший вплив на суспільні процеси;

Правовий нігілізм – знецінення закону як штучної системи, прагнення його обійти або незацікавленість у ньому, що супроводжується низькою правовою свідомістю;

Небажання проявляти унікальність, іноді виражається у пригніченні української культури або мови, застій у розвитку індивідуальності нації.

Внаслідок поступових трансформацій у політичній та культурній сферах, поширення західних ідей та цінностей, зміни пріоритетів з приходом нових поколінь радянські погляди все більше розвіюються. Попри це, значна кількість українців залишилися при своїх усталених принципах і почали переосмислювати їх лише в останні кілька років.

Руйнуванню найукореніліших стереотипів сприяла збройна агресія з боку РФ, оскільки «...культура найбільш яскраво й ефективно розвивається під час соціальних потрясінь чи будь-яких нестабільних подій у державі та світі» [2, с. 15]. Для кожної особи ця подія проявилася через різні ситуації, а отже вплинула на різні аспекти мислення.

Ті, хто став безпосередніми свідками руйнувань через дії РФ сформували вкрай негативне ставлення до представників країни-агресора, що змусило їх відійти від всього російського та замінити переважно українським або європейським. При цьому, люди, які не цікавились або ставились презирливо до українських культури, мови, традицій, історії після перших зіткнень почали проявляти інтерес та поглиблювати знання про них, призводячи до більш активного розвитку та популяризації українського. Наприклад, згідно з опитуванням київського міжнародного інституту соціології, проведеного у січні 2023 року – 69% дорослих жителів України відчувли зростання інтересу до історії протягом року з початку повномасштабного вторгнення [3].

Ті, хто не був жертвою збройної агресії, зокрема мешканці інших країн також допомогли зсунути фокус медіа на українське, поширити та підігріти інтерес людей з усього світу до елементів українського суспільства. В цей час РФ підірвала свої шанси на поширення російських, у тому числі радянських ідей та стереотипів, демонструючи їх нікчемність та проґрашність.

Ті, хто сприймали пропаганду як факт побачили наживо, чого варті радянські історії з братнім народом, поганою Європою, могутньою РФ тощо. В багатьох випадках такий прояв фейку спонукав людей до більш критичного сприйняття інформації у майбутньому.

Ті, хто звик жити пасивно та розраховувати на допомогу ззовні були змушені мобілізувати всі свої сили та організуватись задля виходу із ситуації. Факт того, що в цій війні дуже багато залежить саме від ініціативи волонтерів, компетентності військових, організації кожної людини та інших проявів самостійності індивідів підтверджує важливість дій кожної окремої особи, проти чого була спрямована ідеологія СРСР.

З цих прикладів можна зробити висновки про те, що в умовах популяризації української культури та західноєвропейських цінностей здійснити позитивний вплив на українське суспільство набагато легше, ніж це було кілька років тому. Ефективними способами для подальшої трансформації менталітету можна назвати:

Поширення просвітницької інформації для формування позитивного враження про українські культуру, мову та історію. Чим краще людина відчуває себе при використанні українського, тим більше вона буде слугувати ним, замінюючи старе;

Висвітлення прикладів, коли окремі особи чи їх дії мали значний вплив на перебіг глобальних подій. Це можуть бути міфи як “Привид Києва”, так і конкретні випадки. Створення умов та заходів, спрямованих на залучення людей до впливової діяльності.

Запровадження елементів, які сприяють критичному оцінюванню інформації в різні сфери життя, як освіта та медіа.

Завдяки масовому переходу на українські цінності, їх унормування та поширення остаточно стало загальноприйнятим явищем. Завдяки цьому, навіть ті, хто ще не остаточно зрозуміли ситуацію та не змінили свої погляди тепер перебувають в оточенні, спрямованому на розбудову інших цінностей, а тому, будуть схильні до інших дій. Саме зараз як ніколи нам припала можливість спонукати більшу частину суспільства переоцінити реальність та розбудовувати країну більш ефективно.

Список використаних джерел:

1. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. Горбатенко; За ред. Ю. Шемшученка, В. Бабкіна, В. Горбатенка – К.: Генеза, 2004. – 736 с.
2. Українська культура в умовах війни: між традицією і новою реальністю: тези доп. студент. наук. конф. (м. Харків, 23–24 березня 2023 р.) / [редактор-укладач Ю. А. Меліхова]. Харків, 2023. 277с.
3. Кабацій М. 69% українців почали більше цікавитись історією за останній рік війни - дослідження. УП. Життя. 24.03.2023. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2023/03/24/253509/>.

Шкрібляк Микола Васильович,

доктор філософських наук, доцент кафедри філософії та культурології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

УКРАЇНСЬКІ ПРАВОСЛАВНІ ЦЕРКВИ ТА БОГОСЛОВ'Я АПОСТОЛЬСТВА МЕЧА В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ

Актуальність з'ясування ролі українських православних церков у національно-визвольній війні українського народу зумовлена низкою чинників, головним серед яких є захист внутрішньої національної безпеки, де релігійний фактор – один із визначальних. Це з одного боку, а з іншого – загострюється потреба богословського обґрунтування християнських засад необхідності та меж застосування сили, або того, що деякі сучасні філософи й богослови називають «апостольством меча» [3].

Важливість звернення до християнської богословської думки, серед ідейно-сислової і ціннісної поліфонії якої чільне місце відводилося культивуванню соціально-моральних настанов про те, що добро конче не лише творити, а й захищати, плекати та утверджувати за допомогою сили. І тут під силою не обов'язково розуміти зброю, а всю сукупність тих правових механізмів, якими наділені ті чи інші стражі порядку, держава, релігійні інституції, громадські об'єднання і т. ін.

Отже, тут ми ставимо за мету здійснити рефлексію лише деяких аспектів, а передусім тих, які найкраще увиразнюють суть порушеної проблеми. Це, зокрема: а) потреба негайного усунення плутанини в християнських підходах, ученнях і практичних керівництвах до питання застосування сили на війні, в умовах воєнного стану тощо; б) невідкладне формування правдивого загальносуспільного розуміння природи війни – на ґрунті християнського богослов'я, а не тих напівпацифістських теологуменів, які нам планомірно нав'язує Російська православна церква (РПЦ), кремль та ідеологи й пропагандисти ересі «руського міра»; в) відмова від однобокого розуміння змісту заповіді: «Не вбий»!, хибного трактування імперативу про підставляння щоким та навмисного схиляння православних вірян до думки, що заповідь Христа Спасителя про любов до ворогів автоматично накладає табу та унеможливорює будь-яке протиставлення ворогу, насильству, злу. Війна також вимагає нового прочитання біблійних настанов про шанування влади та послух (1-ше Петра 2:17; Рим. 13: 1-8).

Звісно, що здійснити комплексний аналіз ролі та місця православних церков, які функціонують на теренах нашої держави, а відтак і їх богослов'я апостольства меча в умовах повномасштабного вторгнення Росії в Україну – непросто, а тим паче викласти в такому доволі стислому форматі. І зумовлено це не лише тим, що ми маємо справу з різними церквами, які культивують не тільки кожна свою віроповчальну та морально-етичну доктрини, а й відрізняються рівнями інтегрованості та впливу на сучасні суспільно-політичні процеси, духовно-культурні трансформації й формування на цьому тлі нових світоглядно-

ціннісних орієнтирів, тригером яких стала нічим не спровокована нами віроломна війна Російської Федерації проти України. З іншого боку, здійснення комплексного критичного аналізу й експертної оцінки безпосередньої ролі та участі українських церков у підтримці українського народу і держави в російсько-українській війні, що триває вже понад 10 років, ускладнює також те, що церкви, які мають спільні витоки, літургічну традицію та практику, віросповідні засади і догматичні принципи, суттєво відрізняються своєю позицією та ставленням до війни, трактуванням її причин, перспектив завершення, подолання наслідків тощо.

Отже, тут дослідницьку увагу буде зосереджено не на всіх християнських церквах, а лише на УПЦ (МП) та Православній Церкві України, оскільки вони були й наразі залишаються найбільшими і за кількістю, і за масштабами впливу релігійними організаціями України.

Усі ми добре знаємо, що риторика УПЦ (МП) була антивоєнною і протікала в дусі військово-політичних наративів РПЦ. Представники цієї структури відверто грали на руку агресору, іноді навіть вдаючись до завуальованого виправдання загарбницької війни Росії проти України. Тому й не дивно, що багато хто стверджували, що відповідальність за війну (з 2014 р. – гібридну, а з 2022 – повномасштабну агресію) між Україною і Росією лежить саме на УПЦ (МП) [2], як домінуючій конфесії, «очільники якої відкрито підтримують війну проти нашої держави» [8, с. 59].

Натомість О. Сарапін, виступаючи в ролі адвоката УПЦ (МП), прагне довести, що в «дискурсах сучасної України помітні спроби негативного сприйняття УПЦ і позитивного сприйняття ПЦУ в їхньому ставленні до війни» [8, с. 59]. Так, начебто ці висловлювання про позицію і ставлення УПЦ (МП) до загарбницької війни Росії проти України – незаслужені. В цьому ж дусі дослідник пояснює демарш митрополитів Онуфрія Березовського та Антонія Паканича у Верховній раді 8 травня 2015 р., які відмовилися встати для вшанування хвилиною мовчання пам'яті загиблих українських воїнів. Згідно із його судженнями демонстративні дії ієрархів Московського Патріархату в Україні треба сприймати як їх вимогу до влади припинити ескалацію війни [8, с. 59–60], яку митрополит Онуфрій називав «громадянською» [4], а ще частіше – «братовбивчою». За два роки до повномасштабного вторгнення в заяві про миротворчий процес в Україні цей горе-митрополит назвав війну з Росією «збройним конфліктом», жодного разу не згадавши про участь у війні регулярних кадрових військ і масове використання зброї Російської Федерації і, зокрема, забороненої міжнародними конвенціями.

Він навмисне замовчує колабораціонізм і співпрацю єпископів, священників і мирян очолюваної ним структури з окупаційними військами, опускаючи з поля зору факти освячення митрополитом Сімферопольським і Кримським УПЦ (МП) Лазарем Швецем російської зброї, як і сотні, а то й тисячі фактів благословення священниками-зрадниками російських загарбників на військові злочини і знищення українців на окупованих територіях. А чого варта зустріч, прийом та виголошення багатолітнього російським загарбникам і вбивцям 20 серпня 2022 р. у Печерській лаврі, яка викликала значний суспільний резонанс і справедливе обурення представників громадськості, релігійного середовища та політикуму [1].

Між тим багаторічна тривалість війни, а також підготовка державних інститутів до імплементації Закону України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій» актуалізувала перед УПЦ (МП) проблему її політичного самовизначення й вибору. Тому, зрозуміла річ, їхня політична риторика, зміст проповідей, офіційних заяв тощо істотно еволюціонували. Митрополит Онуфрій навіть спромігся 10 березня 2023 р. зробити заяву про те, що, виявляється, війна Росії проти України – це «найстрашніший гріх».

Очевидно, щоби зняти з себе підозри, деякі владики навіть починають різко висловлюватися на адресу російського президента та московського патріарха. Але це – звичайне оказамилування, адже справи підтверджують інше: УПЦ (МП) не має наміру поривати з Москвою.

Своє ставлення до війни православні церкви в Україні базують на засадах соціальних доктрин: УПЦ (МП) – на «Основах соціальної концепції УПЦ» (документ, ухвалений Архієрейським собором УПЦ у вересні 2002 р.), а ПЦУ – на шляху до соціального етосу «За життя світу» (схваленого Синодом Константинопольського патріархату в січні 2020 року [6]).

У першій міститься таке визначення війни: «Війна є фізичним проявом прихованої духовної недуги людства – братовбивчої ненависті... Війна є злом. Причина його, як і зла в людині взагалі, – гріховне зловживання даною Богом свободою» [9]. Натомість, у доктрині «За життя світу» сказано, що «наси́льство, особливо коли воно організоване в масовому масштабі й набуває вигляду війни між народами або країнами, є найжахливішим проявом панування гріха та смерті» [6]. Отже, війна сприймається більше в соціальному ракурсі, причому як продукт насильства. Причому деталізація ідентифікації війни зазнає своєрідної онтологізації у вигляді жахливого прояву гріха та смерті.

Це означає, що сприйняття війни у моральній площині змушує УПЦ (МП) дотримуватися «теорії справедливої війни», обґрунтуванням якої є євангельська сентенція: «Усі, хто візьметься за меч, від меча загине» (Мт. 26: 52). Водночас декларується необхідність визначення моральних меж війни і вміщено згадку про три основні засади «моральної правди» у міжнародних відносинах, а саме «любів до своїх ближніх, до свого народу і Вітчизни» [9].

ПЦУ, яка так і не спромоглася за понад п'ять років затвердити власну соціальну доктрину, змушена чинити згідно з принципами концепції «За життя світу», 46-м параграфом якої проголошено таке твердження: «Православна Церква ніколи не розробляла жодної «теорії справедливої війни», що прагнула б заздалегідь, на основі певних абстрактних принципів, виправдати й морально схвалити застосування державою насильства в разі дотримання низки загальних критеріїв». Не впевнений, що цим варто хвалитися. Але, цілком очевидно, що тенденція, яка полягає в онтологізації війни, не припускає жодних спроб морального виправдання насильства. Звідси, для УПЦ (МП) війна є «хоча й небажаним, але вимушеним засобом». Тому ця церква не забороняє вірянам брати участь у бойових діях за умови, якщо йдеться про захист ближніх і відновлення порушеної справедливості.

Натомість ПЦУ, згідно з духом «За життя світу», мусить сприймати війну як «трагічну реальність того, що гріх іноді вимагає болісного вибору поміж потуранням насильству та застосуванням сили з метою покласти йому край» [6]. Акцентується на несприйнятті послідовного пацифізму та є обмовка про можливу участь вірян у війні. Водночас простежується моральний заклик до розуміння того, що справжній християнин не повинен би вважати за обов'язок брати участь у діях, «які суперечать правді та заповідям Євангелія» [9]. У будь-якому разі в питанні сприйняття війни доктрина «За життя світу» видається більш стриманою та поміркованою.

У планах післявоєнної відбудови України має бути відведено чільне місце не лише для переоцінки військової та економічної стратегії розвитку держави, а й її духовного фундаменту та співпраці з тими церквами і релігійними організаціями, які складають його надійну основу.

Держава і Церква мають мобілізувати всі ресурси для відпрацювання філософії взаємин і теології розвитку України, так важко зраненої, так глибоко обпаленої війною, але нескореної. Церква може і має докласти зусилля, щоби допомогти державі подолати корупцію, недобросовісне управління та служіння. Все це вимагає, з одного боку, політичної волі, а з іншого – подолання внутрішньої кризи (як суспільної, так і церковної).

І потенціал тут варто шукати в собі і героїчних подвигах мільйонів жертв російського нацизму і фашизму.

Список використаних джерел:

1. «Агенти у рясках» в «окупованій Лаврі». Реакція на зустріч Онуфрія з полоненими росіянами і його заяви щодо війни. URL : <https://texty.org.ua/fragments/107549/ahenty-u-ryasah-v-okupovaniy-lavri-reakciya-na-zustrich-onufriya-z-polonenymy-rosiyanamy-i-joho-zayav-shodo-vijny/>.
2. Журналіст: величезна кількість попів УПЦ МП на Донбасі брала участь у катуванні полонених. URL : <https://www.unian.ua/politics/10300482-zhurnalist-velichezna-kilkist-popiv-upc-mp-na-donbasi-brala-uchast-u-katuvanni-polonenih.html>.
3. Загребельний І. Апостольство меча. Християнство і застосування сили. 2-ге вид. Тернопіль : Крила, 2020. 160 с.
4. Митрополит Онуфрій відверто назвав війну на Донбасі громадянською. URL: <https://catholicnews.org.ua/mitropolit-onufriy-vidverto-nazvav-viynu-na-donbasi-gromadyanskoju/>.
5. Онуфрій назвав війну з РФ «збройним конфліктом» і не згадав про окупацію Росією Криму. *Релігійна правда*. URL : <https://religionpravda.com.ua/?p=50673>.
6. «За життя світу. На шляху до соціального етосу Православної Церкви». URL : <https://sofiyske-bratstvo.org/za-zhyttya-svitu-soczialna-doktryna-pravoslavnoyi-czerkvy/>.
7. Предстоятель УПЦ Онуфрій звинуватив РФ у нападі на Україну і назвав війну «найстрашнішим гріхом». URL : <https://tsn.ua/ato/predstoyatel-upc-onufriy-zvinuvativ-rf-u-napadi-na-ukrayinu-i-nazvav-viynu-na-strashnishim-grihom-2005162.html>.
8. Сарапін О. В. Порівняння ставлення до війни Української православної церкви та Православної церкви України. *Софія. Гуманітарно-релігієзнавчий вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*, 2023. № 1(21). С. 59–61.
9. Соціальна концепція УПЦ (МП). URL : <http://orthodox.org.ua/page/sots%D1%96alna-kontsepts%D1%96ya>.

Ювсечко Ярослав Володимирович,

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри міжнародної комунікації та політології Хмельницького національного університету

ТРАНСФОРМАЦІЇ РЕЛІГІЙНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИЗНАЧАЛЬНІ ЧИННИКИ ТА ВИКЛИКИ

З початком російсько-української війни у 2014 році релігійний ландшафт України зазнав суттєвих змін. Анексія Криму та окупація частин Донецької і Луганської областей призвели до порушення усталеної конфігурації релігійної мережі. Повномасштабне вторгнення Росії 24 лютого 2022 року спричинило масові людські втрати, руйнування культових споруд, знищення духовних центрів і масштабну міграцію віруючих.

Водночас, війна прискорила процеси ідентифікації в українському суспільстві та трансформувала державно-конфесійні відносини. В переважній більшості областей України держава і релігійні організації динамічно зміцнювали своє партнерство, розвивали нові форми взаємин, спільними зусиллями зберігали релігійний плюралізм і свободу віросповідань.

Ключовою подією на релігійній карті України стало утворення Православної Церкви України у 2018 році та отримання Томосу про автокефалію у 2019 році. Це змінило баланс сил у православному світі. Водночас Українська православна церква Московського

патріархату переживає внутрішню кризу, пов'язану з її позицією щодо війни та зв'язками з Російською православною церквою. Очільник УПЦ Онуфрій довго не визнавав Росію агресором, закликав до якогось абстрактного миру, а відтак вирівнював українських воїнів із сепаратистами і московськими загарбниками. Вияви національної належності українців, зокрема мовну, владику подавав як гріх. Своєю позицією щодо міжконфесійних відносин в країні, ворожістю до Православної Церкви України Онуфрій сприяв розпалюванню міжконфесійних протистоянь, зокрема в православному сегменті країни. Тільки під тиском обставин війни та засуджуваної реакції своїх вірних керівництво церкви обережно почало рух в бік реальної автономізації від Російської православної церкви (РПЦ). Рішенням помісного собору 27 травня 2022 р. церква проголосила себе незалежною від РПЦ. Але і досі УПЦ перебуває в стані невизначеності до політичного і релігійного Кремля. Попри формальне проголошення незалежності від РПЦ у 2022 році, статус УПЦ МП залишається суперечливим.

Українська греко-католицька церква демонструє чітку проукраїнську позицію. УГКЦ, незважаючи на втрати, кількісно зростає, збільшуючи частку своїх вірян. Римо-католицька церква в Україні також засуджує російську агресію..

Протестантські громади виявляють різну позицію щодо війни, окремі протестантські спільноти все ще зберігають свої давні контакти із Росією, її навчальними і керівними центрами, однак більшість протестантських громад беруть активну участь у волонтерській, гуманітарній та капеланській діяльності. Вони допомагають внутрішньо переміщеним особам, беруть участь у відбудові зруйнованих територій.

Суперечливою залишається ситуація в мусульманському середовищі, особливо в окупованому Криму, де Духовне Управління мусульман України в Криму перейшло під вплив Москви. Та й загалом ДУМУ муфтія Ахмеда Таміма не заявляє чітко про своє засудження російської агресії. Явно проукраїнську зорієнтованість виявляло і виявляє ДУМУ УММА. Недавній муфтії цього Управління Саїд Ісмагілов нині служить в ЗСУ.

Юдейські організації України різною мірою, але загалом займають проукраїнську позицію. Про свою антимосковську зорієнтованість заявив керівник центру Прогресивного іудаїзму Олександр Духовний. Активно і словом, і ділом підтримує українську сторону у війні Моше Асман, головний равин України, який очолює Всеукраїнський конгрес юдейських хасидських релігійних громад..

Найскладніша ситуація - на тимчасово окупованих територіях, де Росія насаджує модель церковної монополії РПЦ, що супроводжується порушеннями свободи совісті, репресіями та захопленням культових споруд. Багато релігійних громад змушені були припинити діяльність, емігрувати або переходити в підпілля. Після російського вторгнення багато громад втратили свої культові приміщення, будівлі для зібрань та іншої релігійної діяльності або в результаті знищення через бомбардування, або через привласнення новою "владою" на тимчасово окупованих територіях для своїх адміністративних потреб. Масова міграція українських громадян із небезпечних регіонів стала причиною припинення діяльності переважної більшості. Окрім того, діяльність багатьох релігійних організацій була заборонена окупаційною владою. Деякі конфесії та релігійні напрямки, які в Україні, як і в більшості країн світу, діють легально, в Росії вважаються екстремістськими організаціями. Членам громад довелося покинути місця постійного проживання, а разом з тим і свої релігійні осередки, переїхати в інші регіони України чи закордон.

Проте основна напруга на сьогодні в релігійній сфері України серед влади і суспільства - щодо неоднозначної позиції Української православної церкви Московського патріархату (УПЦ МП) та реакції її керівництва на російську агресію. У відповідь на ці виклики Верховна Рада України ухвалила Закон "Про захист конституційного ладу у сфері релігійних організацій", який забороняє діяльність релігійних організацій, пов'язаних з

державою-агресором. Закон передбачає виключно судову процедуру та не порушує конституційних прав на свободу совісті.

На підконтрольних Уряду України територіях релігійні громади, які є вільними у своєму розвитку, як і багато інших громадських чи волонтерських організацій, зосередили свою діяльність, окрім безпосередньо релігійної, на підтримці ЗСУ та постраждалих від війни. Загалом же можна констатувати, що рівень громадянської відповідальності (ідентичності) потужно зростає. І сьогодні за соціологічними опитуваннями близько 73% українців громадянську ідентичність називають пріоритетною, в той час як пріоритетність конфесії вважають трохи більше 4%. Війна сприяла зростанню громадянської ідентичності українців і посиленню суспільної відповідальності релігійних спільнот, які дедалі активніше долучаються до захисту держави та підтримки постраждалих.

ЗМІСТ

Бехтерева Анастасія. СОЦІАЛЬНІ ІНСТИТУТИ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ У ВПОРЯДКУВАННІ СУСПІЛЬНИХ ВЗАЄМОДІЙ.....	3
Бусигін Сергій. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РЕЛІГІЙНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	4
Виговський Леонід. «ЗМИРЩЕННЯ» ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ РЕЛІГІЙНОГО КОМПЛЕКСУ ЯК ЧИННИК ЙОГО ПОЛІТИЗАЦІЇ.....	6
Гоберман Давід. ПОЧАТКИ АНАЛІЗУ РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ № 4-Р/2022 ВІД 27 ГРУДНЯ 2022 РОКУ.....	9
Горохолінська Ірина. СОЦІАЛЬНІ ІНІЦІАТИВИ ЦЕРКОВ ПЕРЕД ЛИЦЕМ ВИКЛИКІВ ВІЙНИ.....	11
Гречанюк Катерина. ТЕНДЕНЦІЇ РЕЛІГІЇ Й РЕЛІГІЙНОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	13
Гринчик Софія. САМООЦІНКА ЯК СОЦІАЛЬНИЙ КОНСТРУКТ.....	14
Гуменюк Оксана. СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	16
Докаш Віталій. РЕЛІГІЙНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ, МІЖРЕЛІГІЙНИЙ ТА МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ ЯК ЗАПОРУКА ЗАПОБІГАННЯ МІЖРЕЛІГІЙНИМ ТА МІЖКОНФЕСІЙНИМ КОНФЛІКТАМ.....	19
Дрогобицька Христина. ДУХОВНА ОПОРА НАЦІЇ: РОЛЬ ЦЕРКВИ В УМОВАХ ПОВНОМАШТАБНОЇ ВІЙНИ.....	21
Дутчак Анатолій. РЕЄСТРАЦІЯ РЕЛІГІЙНИХ ОБ'ЄДНАНЬ (ЦЕРКОВ).....	22
Дяченко Сніжана. РОЛЬ РЕЛІГІЙНОГО ФАКТОРА У МІЖНАРОДНІЙ ПОЛІТИЦІ.....	25
Єнакаке Юліян. РЕЛІГІЄЗНАВЧО-ПРАВОВЕ ТРАКТУВАННЯ СВОБОДИ СОВІСТІ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕЛІГІЇ В УМОВАХ ПОСТМОДЕРНОЇ ДУХОВНОЇ КРИЗИ ТА ВОЄННИХ ЛИХОЛІТЬ.....	26
Іванова Олена. МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ОРІЄНТИРИ ОСОБИСТОСТІ ЯК УМОВА СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ У ВОЄННИЙ ЧАС.....	29
Ількова Анастасія. СТЕРЕОТИПИ І УПЕРЕДЖЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: МЕХАНІЗМИ ВИНИКНЕННЯ ТА СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ.....	30
Карпенко Вікторія. РЕЛІГІЙНА СВОБОДА ТА СВОБОДА ВІРОСПОВІДАННЯ В УКРАЇНІ.....	32
Кіндратюк Богдан. РОЗВІЙ ЦЕРКОВНОЇ МУЗИКИ В ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОМУ КНЯЗІВСТВІ, КОРОЛІВСТВІ РУСИ.....	34
Клоновський Юрій. ОСВІТНІЙ ДОСВІД ТЕОДОРА ЦЕКЛЕРА В СТАНИСЛАВОВІ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД (1914-1918 РР.).....	37
Коваль Олександр. ТРАНСФОРМАЦІЯ КОЛЕКТИВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ.....	38

Ковальчук Інна. ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	41
Козирська Богдана. РОЛЬ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНИХ СТЕРЕОТИПІВ ТА НЕРІВНОСТІ.....	42
Кононенко Тетяна. ТОЛЕРАНТНІСТЬ В АКСІОСФЕРІ ОСОБИСТОСТІ.....	44
Король Наталя. РЕЛІГІЙНА СВОБОДА В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР.....	46
Кукуруза Дарина. ВПЛИВ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ НА СВІДОМІСТЬ СУСПІЛЬСТВА.....	48
Кулагіна-Стадніченко Ганна. МІЖКОНФЕСІЙНИЙ ДІАЛОГ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КРИЗ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ.....	50
Куліш Наталія. УКРАЇНСЬКА ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА В КАНАДІ У ПІДТРИМЦІ УКРАЇНИ: ВІРА У ДІЇ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	52
Куніцька Тетяна. ВПЛИВ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ ТА ТЕХНОГЕННИХ КАТАСТРОФ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ.....	53
Лозінський Сергій. СЕНСОРНІ НАВИЧКИ РОЗВИТКУ ТАКТИКО-ТЕХНІЧНИХ ДІЙ СПОРТСМЕНІВ.....	55
Малик Петро. СОЦІАЛЬНА РОБОТА УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ ХРИСТИЯН ВІРИ ЄВАНГЕЛЬСЬКОЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	57
Мирослiп Олександра. ІНДИВІД І СУСПІЛЬСТВО: ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОГО ВІДЧУЖЕННЯ.....	58
Нагорна Ольга. ДОМАШНЯ ЦЕРКВА У ЧАСІ ВІЙНИ: РОЛЬ СІМЕЙНОЇ КАТЕХИЗАЦІЇ У ЗБЕРЕЖЕННІ ВІРИ ТА ЄДНОСТІ.....	60
Налімова Вікторія. АМБІВАЛЕНТНІСТЬ СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ЯК ПСИХОСОЦІАЛЬНИЙ ҐРУНТ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПОПУЛІСТСЬКИХ ОРІЄНТАЦІЙ.....	62
Сірий Олександр. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ У СПОРТІ.....	64
Фадєєва Ангеліна. ДЕКОНСТРУКЦІЯ РАДЯНСЬКОГО МЕНТАЛІТЕТУ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ ЯК НАСЛІДОК ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ.....	66
Шкрібляк Микола. УКРАЇНСЬКІ ПРАВОСЛАВНІ ЦЕРКВИ ТА БОГОСЛОВ'Я АПОСТОЛЬСТВА МЕЧА В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ.....	68
Ювсечко Ярослав. ТРАНСФОРМАЦІЇ РЕЛІГІЙНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИЗНАЧАЛЬНІ ЧИННИКИ ТА ВИКЛИКИ.....	71

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Суспільство, держава і церква: виклики в часі війни

Збірник тез міжнародної наукової конференції
(м. Хмельницький, 24-25 квітня 2025 року).

Відповідальний редактор – Виговський Л.А.

Електронне видання

Формат 60×84 1/16.

Ум. друк. арк. 6,3.

Видано у Хмельницькому університеті управління та права
імені Леоніда Юзькова.

29013, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, буд. 8.

Тел.: (382) 71-75-91, (382) 71-80-80.

Ел. адреса: nauka@univer.km.ua